

KAMNIŠKI ZBORNIK

XIX/2008

KAMNIŠKI ZBORNIK

XIX/2008

Cip - kataloški zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

Kamniški zbornik XIX

ISSN 1318-9069

Kamniški zbornik XIX

Kamniški zbornik XIX vstopa s to knjigo v drugo desetletje izhajanja po oživitvi leta 1996.

Kamniški zbornik izhaja vsaki dve leti. Vsi prispevki so vsebinsko vezani na območje kamniške občine. Sodelavci so ljudje različnih generacij, poklicev in stopenj izobrazbe. Nekateri od njih sodelujejo stalno in svoje raziskovalno delo načrtujejo tako, da dosežke objavijo v Zborniku, drugi priložnostno, ko se ukvarjajo s kamniško tematiko. Prispevkov za objavo je zmeraj dovolj. Uredništvo se zahvaljuje vsem, ki so z bogato vsebino napolnili Zbornik za leto 2008.

Vsebina prispevkov prikazuje, o čem razmišljajo ljudje, ki živijo na tem območju, z njega ali od drugod izhajajo, kaj jih v zvezi s Kamnikom zanima, s čim se ukvarjajo poklicno ali v prostem času. Zbornik predstavlja kamniške družbene, naravne in gospodarske posebnosti, tudi svetovno ali evropsko pomembna odkritja zavzetih raziskovalcev. Marsikateri od člankov je lahko osnova za nove ideje na področju turizma, gospodarskega in družbenega razvoja.

Kamniški zbornik je odprt za vsa argumentirana mnenja. Življenje ljudi zmeraj temelji na preteklosti, če to hočemo ali ne, zato bi jo morali poznati. V razdelku, posvečenem zgodovini, Jože Arko prikazuje pomembnost kamniških enot v osamosvojitveni vojni, Damjan Hančič delovanje komunistične partije po koncu druge svetovne vojne, kot ga kažejo zapisniki, Vilma Vrtačnik Merčun šolstvo v kamniškem šolskem okraju od 1904 do 1913, filmsko podobo Kamnika do uveljavitve televizije Stanko Šimenc, desetletje kamniškega alpinizma Bojan Pollak ipd. Zelo pomembne so raziskave kamniških obrti. Letos predstavljamo svečarstvo in medičarstvo, ki ju je raziskala Jasna Paladin, ter apnarstvo in rezbarstvo, o katerih piše Vilko Rifel.

V tem zborniku se več prispevkov ukvarja s tematiko Velike planine. Vanda Rebolj, France Malešič in sodelavci predstavljajo vse, kar je znanega in zapisanega o njej, od mlajšega paleolitika naprej. Vsem, ki želijo izvedeti še več, je na voljo izčrpen seznam literature. Z arheološkega vidika je obdelana t. i. ovalna bajta, zlasti z etnološkega pa Mlinarjev stan. Velika planina je bila pred časom v središču burnih razprav, ali žičnico popraviti ali opustiti, čigava je/bo zemlja pod žičniškimi napravami. Da pa so se o Veliki planini prepirali že prej, kaže objava sodnega zapisnika iz leta 1540, ki morda odgovarja tudi na marsikatera sodobna vprašanja.

Članki s področja paleontologije (Jure Žalohar, Matija Križnar in drugi) opozarjajo na intenzivnost tovrstnih raziskav in pomembnost odkritij. Veliko botanično in zoološko pestrost kamniškega območja potrjujeta raziskavi rastlinstva Menine planine in hroščkov kozličkov, ranljivost narave pa prispevka Danijela Bezga o izginotju nekaterih vrst plevela zaradi intenzivnega kmetijstva in Vida Kregarja o veternicah.

Pred leti je bil v Kamniku simpozij o Gregorju Križniku, vendar predavanja še niso dobila knjižne oblike, zato se pomembnega Motničana spominjamo z dvema člankoma, ki so ju pripravile sodelavke Matične knjižnice Kamnik in njegova pravnukinja Damjana Križnik.

Kot vsakokrat tudi zdaj predstavljamo štiri pomembne kamniške ustvarjalce: pesnici Anico Gladek in Urško Tomec ter likovnika Bogdana Potnika in Toneta Žnidaršiča. Intervjuvali pa smo znanstvenika Vladimira Klemenčiča in alpinista Marka Prezlja.

Več prispevkov je posvečenih pomembnim obletnicam ljudi preteklega in sedanjega časa: Angelika Hribarja, Ladislava Hrovata, Ivana Mazovca in slikarja

šestdesetletnika Tomaža Perka. V zadnjih dveh letih so umrli: častna občana Cene Matičič in Emilijan Cevc, etnolog Tone Cevc in slavistka Anda Peterlin, o katerih objavljamo krajše ali daljše članke.

Prav ob koncu priprave tega zbornika pa je umrl nekdanji predsednik republike Janez Drnovšek, ki mu posvečamo spominski zapis župana Antona Toneta Smolnikarja.

Zahvaljujem se vsem avtorjem za članke, članom uredniškega odbora za sodelovanje, Sašu Matičiču in Dušanu Sterletu za oblikovanje Kamniškega zbornika 2008. Za Zbornik, kot se predstavlja javnosti, je bilo potrebnega veliko dela in znanja Milana Šuštarja, ki se mu iskreno zahvaljujem za lektoriranje, presojo člankov in estetske podobe knjige. Županu občine Kamnik Antonu Tonetu Smolnikarju in občinskemu svetu hvala za moralno podporo in finančna sredstva.

Glavna urednica
Marjeta Humar

Kamnik, marec 2008

Pred dvanajstimi leti smo obudili Kamniški zbornik kot pomemben dokument razvoja naše občine, poljudnih in znanstvenih vsebin, naše preteklosti in sedanjosti, njegovi prispevki ohranjajo pomembne dokumente tudi za prihodnje rodove. Morda mnogi v prvem trenutku tudi zaradi pomanjkanja časa, vsakodnevnega hitenja te zajetne knjige ne preberejo v celoti, jo odložijo za prihodnjič – za leta kasneje?

Glavna urednica Marjeta Humar je dala pobudo za ponovno izhajanje; ob letošnjem občinskem prazniku in izidu »njene« sedme številke je tudi zato med nagrajenci občine Kamnik. Na slavnostni seji je prejela zlato priznanje občine Kamnik. Tudi njej vsa zahvala za trud in prispevek pri ustvarjanju Kamniškega zbornika.

Župan Anton Tone Smolnikar

Mag. Vanda Rebolj, prof.
Kettejeva 4, Kamnik

France Malešič, dr. med.
Levstikova 6, Kamnik

Zven časa na Veliki planini

Časovna preglednica

Gradivo za vodnik po virih o Veliki planini¹

UVOD

Zbirka podatkov je plod nekaj manj kot dvajsetletnega zbiranja podatkov o kamniškem območju, med katerim se je izkazalo, da jih je o Veliki planini toliko, da jih je smiselno urediti v samostojno zbirko. Zapisovala sem jih med prebiranjem domače in tuje literature, ob pregledovanju starejšega in novejšega časopisja in po pripovedih. V zadnjih mesecih je podatke izdatno dopolnil predvsem France Malešič, ki me je tudi spodbudil, da zbirko objavim. Strokovnjaki in poznavalci z različnih področij pa so ji dodali tehtnost.

Kronološko urejen niz podatkov o Veliki planini in z njo povezani okolici zajema zadnjih 3500 let. Izbrani so tisti, ki osvetljujejo svoj čas. Večinoma so oprti na vire. Ponekod so navedene le hipoteze ali ljudsko izročilo. Prepletajo se formalni podatki o ekonomiji, kulturi in zgodovini z odnosom do narave in s podatki o duhovnem svetu ljudi. Izpuščeni so nekateri podatki iz zadnjih desetletij, ki jih še ni mogoče ovrednotiti. Dogodek, umeščen med predhodne in naslednje, lahko bralcu zrcali preteklost, ki jo sme ovrednotiti sam.

Velika planina je prispevala delež k svetovni zgodovini smučanja in zimskega turizma. Posebna oblika bivališča, skoraj brez primere v svetu, še vedno vznemirja raziskovalce. Zanimivi sta tako kulturna in tehnična dediščina kot povezanost človeka s prelepo naravo. Poletna in povsem drugačna zimska podoba sta očarali tudi velike poznavalce gorskega sveta. Pogosto je bila pribežališče pred nasprotniki, z razvojem turizma pa tudi pred praznino civilizacije. Na njej lahko dokažemo spoštovanje, moč in veličino življenja, a ni mogoče mimo številnih nespametnih smrti. Vihre, kot so vojne, spori in bitke za lastnino ali ideologijo, planine niso obšle, vendar je obstala v svoji starosvetni podobi in vrednotah.

Opravljen delo bo izpolnilo svoj namen, če bo spodbudilo tako nadaljnje znanstveno raziskovanje kot ljubiteljsko zbiranje neodkritega ali pozabljenega o tej planini. Zaradi boljšega poznavanja planine bomo vse novo na njej kritično, a bolj objektivno presojali. Pri raziskovanju in v izobraževanju se danes opiramo na svetovni splet, a moramo vedeti, kaj iščemo. Časovni trak zanj ponuja ključne besede, s pomočjo katerih si bomo širili znanje in dalje raziskovali.

Množica podatkov kaže Veliko planino kot zakladnico, morda manj znano, kot si zasluži. In kot zakladnica uči živeti in spoštovati, kar je tega vredno. Žal je planina pogosto ranjena, ker Kamničani zanjo še nismo našli rešitve, kako na njej živeti sodobno, a ne uničevati. Opominja, ko neodgovorno zarezujemo v žametno travno rušo in ko se njena dediščina utaplja v pozabi.

¹ Gradivo so dopolnili: Jana Horvat, Marjanca Klobčar, Mija in Janez Majcenovič, Borut Peršolja, Helena Plahuta, Bojan Pollak, Vilko Rifel, Boris Štupar, Janja Železnikar in Lilijana Žnidaršič Golec.

Obdobje ali leto	DOGODEK
Pribl. 30 000 l. pr. n. št.	Najstarejše najdbe v Kamniških Alpah Mlajši paleolitik - aurignacien: koščene konice in druga tudi kamnita orodja - praskala, strgala, kostni ostanki jamskega medveda in drugih lovnih živali; Mokriška jama; Potočka zijalka. (Brodar, S. in M. Brodar 1983; Brodar, S. 1959, 419-469; Horvat, J. 2006, 22 idr.)
13.-11. stol. pr. n. št.	Najstarejša najdba na Veliki planini Mlajša bronasta doba: čas nastanka bronaste plavutaste sekire, najdene nad Maklenovcem pri Vlačici (v Tihi dolini), 1963. (Cevc 2000b, 113; Vlasto Kopač) V isti čas sodi igla s Korit na Dleskovški planoti severovzhodno od Velike planine. (Horvat, J. 2006, 25)
12.-11. stol. pr. n. št.	Mlajša bronasta doba: nastanek bronaste tulaste sekire, najdene za Gradiško gričo na Dovji ravni, 1973. (Cevc 2000a, 12; Cevc 2000b, 113; Vlasto Kopač) Prazgodovinska keramika, najdena pri Pečicah, 1973. (Cevc 2000b, 113) Prazgodovina: fragmenti keramike; Mala planina (Vršiči). (Cevc 2000b, 113)
Prazgodovina	Časovno neopredeljeno: fragmenti keramike; Mala planina (Vršiči). (Cevc 2000b, 113) Fragmenti keramike: Nandetova jama v Dovji griči, na Mali planini, v bližini Domžalskega doma (najdeno tudi kamnito orodje). (Horvat, J. 2006, 24; Leben 1967, 105-106)

Obdobje ali leto	DOGODEK
5. - 4. stol. pr. n. št.	Mlajše obdobje starejše železne dobe: železen nož; Špauska raven, Velika planina, najdeno 1999. (Cevc 2000b, 113)
Okoli l. 1000 pr. n. št.	Po starejši hipotezi Toneta Cevca o pastirski bajti naj bi ta nastala v tem času kot ovalna hiša, brez notranje izbe, s šotorasto streho, ki jo v notranjosti nosita dve rogovilasti debli (sohi). Izba v izmeri dvakrat dva sežnja naj bi bila nastala kasneje. Beseda bajta je verjetno predromanskega izvora. V enakem pomenu jo poznajo v Furlaniji in Lombardiji, kjer je <i>bait</i> tudi kamnita klet za shranjevanje mleka. (Novak, V., 127; Baragiola 1915, 90; Scheuermeier, 14; Cevc 1993, 78)
1. stol. pr. n. št.	Mlajša železna doba: železna fibula; Za Plečam. (Cevc 2000b, 113)
1. - 4. stol. n. št.	Zgodnja antika: fibule, jagoda, obesek v obliki falusa, Planina Na stanu pod Kamniškim sedlom. (Horvat, J. 2006, 27, 29)
2. stol. n. št.	Rimski čas: dve zlati rimskodobni noriško-panonski fibuli na prelazu Volovljek, najdeni 1859 na Rakovem. Daritveni zakop. (Podlogar, L.; Horvat, J. 2006, 29)
3. - 4. stol.	Okrogla srebrna rimska fibula pri Pečicah. (Cevc 2000b, 113) Rimski čas: 7 brusnih kamnov; Pečice. (Cevc 2000b, 113)
4. - 6. stol.	Pozna antika: številne manjše postojanke, kovinske najdbe, deli noše, novci, groba keramika z valovnico, brusni kamni, železni zvonci; take najdbe izvirajo tudi z Velike planine. (Horvat, J. 2006, 27-33) Keramika; Pečice, Pod Kapelo. (Cevc 2000b, 113) Kosi keramike in sledi utrjene poznoantične postojanke, pribežališča staroselcev v času preseljevanja ljudstev, na terasah pod cerkvijo sv. Primoža. (Cevc 1997, 25)
7., zač. 8. stol.	Prihod Slovanov v treh tokovih proti goram.
Okoli l. 1000	Emilijan Cevc postavlja nastanek predromanske cerkve pri Sv. Primožu v ta čas. (Cevc, E. 1985, 66)
11. stol.	Po Ferdinandu Šerbelju najverjetnejše obdobje nastanka prvotne cerkve pri Sv. Primožu, dokler ne bi našli bolj oprijemljivih arheoloških dokazov. Ostaja pa vprašanje morebitne kulturne kontinuitete s koreninami v antiki. (Šerbelj 1995a, 19, 20) Po izročilu so stari pastirji na vprašanje, od kdaj pasejo na planini, odgovarjali, da »od tedaj, ko še ni bilo cerkve pri Sv. Primožu,« ali »odkar je cerkev pri Sv. Primožu.« Drugo izročilo pravi, da so dovji moške naučili pastirje delati divji ogenj in sir.
11.-12. stol.	Visoki srednji vek: lonec; Gradišče. (Cevc 2000b, 113) Fragmenti keramike iz naselbine pri Sv. Primožu. (Cevc 1997, 25)
12. ali 13. stol.	Sezidajo romansko cerkev sv. Primoža in Felicijana. (Cevc, E. 1965, 40; Zadnikar, M. 1982, 308)
13.-16. stol.	Pozni srednji vek: podkve; Za Plečam. (Cevc 2000a, 15; Cevc 2000b, 113) Pozni srednji vek: nekatere oblike ustij loncev, najdenih na različnih lokacijah (Gradišče na Veliki planini in drugod). (Predovnik 2006, 184-187)
Pozno 14. stol.	Naslikani del svetniške glave, delo furlanske slikarske smeri, najden v cerkvi sv. Primoža med restavratskimi deli 1963/64. (Šerbelj 1995a, 59)
1396	9. julij: datum listine, ki prvič omenja ime cerkve po sv. Primožu in Felicijanu. To je povezano s prenosom relikvij v cerkev, ki so bile tam do turških vpadov. (France Stelè, 1929)

Obdobje ali leto	DOGODEK
14.-16. stol.	Keramika (lonci, sklede, pokrovi, krožniki, vrči, cedila, podkve); Veliki stan, Gornji konec. Iz tega časa so tudi ostanki stavb in predmetov. (Cevc 2000a, 15, 19; Cevc 2000b, 113)
Od 15. stol. dalje	Pastirji uporabljajo zelo kakovostno in tipološko različno keramiko: vrče s pokrovi, kozarce, latvice, lonce in lončke. Druga hipoteza o nastanku oblike pastirske kočice (Vlasto Kopač): kočica nastane v tem času; osrednje pastirjevo bivališče je brunarica s pravokotnim tlorisom (morda antična dediščina), kasneje spredaj in zadaj dodani ovalni lopi, povezani s stranskima lopama. A odgovor iz izročila, da je ovalna oblika bajte »najbrž zaradi vetra«, in tudi opažanje, da je ob njej manj zametov in sneg hitreje skopni, še nista dovolj zanesljiv odgovor na vprašanje, zakaj takšna oblika. (V. Kopač)
Od 1430 do 1435	Čas nastanka gotške skulpture Pieta (uničene po 2. svetovni vojni) v Velikem znamenju (<i>Velko znamenje</i>) na poti na Veliko planino, ki so jo vanj prinesli iz Frančiškanskega samostana v Kamniku. (Šerbelj 1995a, 11) Pred Velikim znamenjem se ustavljajo pastirji, ko gonijo črede na planino, v nišo mečejo smrekove in brinove vejice za srečo - daritveni običaj. (Cevc 1993, 23, 83) Na povratku s planine te vejice zažgejo in Bogu darujejo dim in ogenj, ker se je živina zdrava vrnila s planine. (Cevc 1993, 84)
1469	Večji napad Turkov na slovenske dežele. (Stelè, F. 1929, 162) Pripoved, znana iz Tunjic: <i>Turki so hoteli k Sv. Primožu. Ko so bili na hribu, je nastala taka megla, da so mislili, da gredo naprej, šli so pa nazaj.</i> (Palčič, 1995)
Od 1470 do 1480	Približni čas nastanka cerkve sv. Petra pri Sv. Primožu. (Šerbelj 1995b, 6)
1471	Med turškim vpadom na Kranjsko ena od skupin napreduje proti Kamniku in Celju. Po ljudskem izročilu Turki skušajo priti do cerkve sv. Primoža. Pri kamnitem plazu, malo naprej od kasnejšega Velikega znamenja, se jih nekaj ubije (od takrat ime Turški plaz). Predstraža pride do Starega znamenja (<i>Staro znamenje</i>). Zagleda Marijo in strelja nanjo. Marija izgine. Turki se obrnejo. Ko so vsi na plazu, se ta utrga in jih pokoplje. (Rifel 2004, 28) Največji napad Turkov na slovenske dežele in opustošenje okolice Sv. Primoža. (Stelè, F. 1929)
1475	23. marec: datum listine, ki pri Sv. Primožu omenja cerkev. Pred tem se je imenovala samo kapela (capella), kar kaže na manjši objekt. (Stelè, F. 1929)
1492	Datum listine, ki priča o prenosu relikvij od Sv. Primoža v utrjeni Kamnik. Listina tudi pravi, da je do tedaj cvetela božja pot k tem relikvijam, še 100 let kasneje pa poti ni mogoče oživiti, ker relikvij ni več gori. (Stelè, F. 1929)
1499	25. avgusta je bila napisana listina o sporu za pašne pravice med kamniškimi meščani in podložniki gornjegrajskega samostana. Omenja krajevna imena v Kamniško-Savinjskih Alpah (danes Rzenik, Korošica, Dedec, Ojstrica, Planjava in planina pod Kamniškim sedlom). Po imenih je navedenih osem kamniških okoličanov, ki so si ogledali svet in potrdili, da so planine kamniška posest. Velike planine listina ne omenja. (Reisp 1963, 112; Cevc 1979a, 93; Malešič 1980, 8; Cevc 1997, 19)
Okrog l. 1500	Po dolgotrajnih sporih z okoliškimi gospodi in podložniki Kamničani požgejo bajte na planini, imenovani Gross Ross Alben (Velika Konjska planina), kmetom pa ne dovolijo graditi novih.
16. stol.	Novi vek: keramika (lonci, sklede, latvice, pokrovke); Veliki stan. Lesni žebliji, žebliji ledniki za cokle, kembelj živinskega zvonca; Veliki stan, med Hbanovo in Kocjanovo bajto. (Cevc 2000b, 113; Železnikar 2006, 209-229; Železnikar 2008) Fragmenti skled idr. posodja; Velika planina, Lambergarca in drugod. (Železnikar 2000, 82-84; Predovnik 2006, 191) Trgovina v Kamniku peša, zato potrebujejo manj konj, kmetje opuščajo njihovo rejo in tovorništvo. Na planini pasejo predvsem ovce in govedo. S tem opuščajo tudi ime Konjska planina - <i>ross alben</i> , za spomin ostane ime planine Konjščica. (Cevc 1993, 14)
16.-17. stol.	Fragmenti skled idr. lončenine, predvsem loncev; Vlačica (Tiha dolina) in drugje. (Železnikar 2000, 86-88, 122; Bregant 1979, 113-120; Predovnik 2006)
1504	Poslikava cerkve sv. Primoža in Felicijana.

Obdobje ali leto	DOGODEK
1534	Po navedbah Andreja pl. Lamberga s Črnela naj bi kamniški meščani šele tega leta njegovim podložnikom prvič onemogočili pašo na planini. (Žnidaršič Golec 2008)
1535	17. avgusta – rzsodba s tega dne se nanaša na spor(e) med ljubljanskim škofom Krištofom Ravbarjem in Kamničani oziroma pl. Lambergi s Črnela in mestom Kamnik. Velika Konjska planina se tu ne omenja.
1537	20. septembra izdana rzsodba, da Kamničani ne priznajo Lambergove tožbe in da mora tožnik predložiti ustrezne listine. (Žnidaršič Golec 2008)
1538	31. oktobra izdana rzsodba, da se Kamničani lahko pritožijo, potem ko je pl. Lamberg trdil, da Kamničani ves čas govorijo le o Kamniški Bistrici, glede katere naj ne bi bili v sporu, ne pa o Veliki planini (<i>gross alben</i>). Tam naj bi podložniki vedno (<i>von je</i>) pasli živino, ne da bi plačevali mestu. Mestu naj ta planina sploh ne bi pripadala. Kamničani so dokazovali nasprotno. Planina da se imenuje Konjska, ker na njej poleti pasejo konje; na spornih krajih (<i>in tudi veliko višje zgoraj</i>) naj bi okoliškim podložnikom že pred 40 leti požgali kočje ali bajte (<i>ire khotschn oder hutten</i>). V sklopu te rzsodbe sta omenjena podložnika Blaž Hribar in Jurij Volk (Wolf), prvič pa se – sicer na več mestih – omenja tudi Velika planina, imenovana Velika konjska planina. (Žnidaršič Golec 2008) Kdaj so domačini spet postavili svoje kočje, ni mogoče ugotoviti. (Vl. Kopač)
1539	27. avgusta izdana t. i. kraljeva deklaracija cesarja kralja Ferdinanda I., da so Kamničani oproščeni obtožbe. (Žnidaršič Golec 2008)
1540	15. avgusta nastane prepis vseh pomembnejših spisov v procesu med Andrejem pl. Lambergom in mestom Kamnik. (Žnidaršič Golec 2008)
1571	Novi reformirani urbar omenja planine v lasti posestva Starega gradu na območju današnjega Krvavca. »Kdor na planino vodi živino, mora letno plačati 1 kozliča in 1 skuto (Schotten), kolikor je v 1 dnevu naredi iz mleka svoje živine.« Velika planina ni omenjena. (Arhiv Republike Slovenije, AS 1074)
2. pol. 16. stol.	Po Valvazorjevi navedbi je zelo znana božja pot k Sv. Primožu. Tja romajo Kranjci, Korošci in Štajerci iz 15 far. Znane so poti pastirjev na planine. Med pašo se povzpnejo tudi na okoliške vrhove. Nanje jih vodijo gospodarski interes, na primer izgubljene ovce in zastreljeni gamsi, a tudi veselje in želja po razgledovanju. (Malešič 1980, 13)
1689	Janez Vajkard Valvazor v <i>Slavi vojvodine Kranjske</i> (II, 811) zapiše, da je nad Sv. Primožem okamneli mož. Sedi na konju, obdan s psi in zajci. Med lovom na praznik je zasmehljivo klical sv. Primoža na pomoč in je za kazen okamnel. Valvazor si skalovje ogleda in se mu ne zdi podobno figuram. (Podlogar 1913–1925; Cevc 1974, 86; Rifel 2004, 29)
Po 16. stol.	V prehrani je bil do tega časa zelo pomemben sir, potem pa se vse bolj uveljavlja mast, zato se pridelava sira krči. (Kopač 1974, 163)
17. –18. stol.	Fragmenti skled, latvic idr. lončenine; Velika planina – Svatenssek, Lambergarca in pri Hbanovi bajti. (Horvat, Ma. 1996, t. 1, t. 2; Železnikar 2000, 116) 17.–19. stol.: fragmenti skled, latvic idr. lončenine; Velika planina – Veliki stan in drugje. (Železnikar 2000, 106–110)
18. stol.	Kravje zvonce kujejo v okolici Gorij pri Bledu in jih prodajajo na kamniških sejnih.
1744	Janez Dizma Florjančič izdelava zemljevid Vojvodine Kranjske in za velikoplaninske pašnike uporabi ime Steiner Alben.
1749	Letnica na kapelici Dolinškovega znamenja (<i>Dolinškovo znamenje</i>), ki je stalo do leta 1957 v Stahovici na razcepu cest v Kamniško Bistrico in dolino Črne. Po izročilu je pri tej kapeli do 1. svetovne vojne 29. junija <i>rihtar</i> ustrelil s pištolo, kar je bilo dovoljenje za odgon živine na planino. (Cevc 1993, 19)
Od 1749 do 1754	V terezijanskem katastru je omenjena planina pri Sv. Primožu (<i>»v gorah okrog cerkve«</i>). Pravico do paše ima podložnik graščine Zgornje Perovo, doma v Senožetih pri Sv. Lenartu na Rebri. Vrednost paše je ocenjena na 2 krajcarja. (Valenčič 1982, 140; Cevc 1997, 25)
1750	V opisu stare deželne meje so prvič omenjene pašne trate na Mali planini (Alben Mala planina). (Cevc 1993, 13)
1751	Jožef Gvido, baron Gallenfels, lastnik graščine Zaprice od 1750 do 1757, za terezijanski kataster navede med svojimi zemljišči območje Velike in Male planine (imenuje ju <i>Lamberca</i>). Na njej je imelo pašo 9 vasi. (Arhiv Slovenije) Ledinsko ime <i>Vambergarca</i> je še znano za kraj, kjer je bila graščinska pastirska bajta na Mali planini. Tam so ostanki Hajekove bajte. (Rifel 2006, 205)

Obdobje ali leto	DOGODEK
1754	Terezijanska davčna rektifikacija omenja tudi kamniške mestne dohodke od pašnine z »Bistriške planine«, kjer se prepase 40 glav govedi in 500 glav drobnice s Koroške in Štajerske. Gre za visokogorske planine, na katerih so pasli najemniki z Jezerskega in Solčave. Velika planina ni omenjena. (Valenčič 1960, 19, 25; Malešič 2002, 30)
Sredi 18. stol.	Pašno pravico ima 171 upravičencev. Zemljiški gospod z Zapric ima varstvo (<i>upravitelj, zaščitnik – vogt</i>) nad pašnimi upravičenci, ni pa lastnik planine. Omemba planinščine: izvor pašne skupnosti (<i>pvaninšne</i>) so skupinsko priposestovane pašne pravice na planini. Člani pvaninšne opravljajo tudi skupinsko delo – tlako (<i>tvako</i>), vse do današnjih dni.
1770	Letnica nastanka slike <i>Ex voto</i> s prizorom iz zaobljube, neznanega avtorja; daruje jo kmet – pastir v zahvalo za rešitev pred volkovi na Veliki planini. Hranijo jo v cerkvi sv. Antona v Podvolovljeku.
Od 1763 do 1787	Nastane avstrijski vojaški zemljevid vsega avstrijskega cesarstva, na katerem sta označeni slovenski imeni Velika in Mala Planina in še nekaj drugih (<i>Pollanska rob, Sa Pletscham, Bukouz, Rakova Pets</i>). (Rajšp 1999)
1778	Belsazar Hacquet v knjigi <i>Oryctographia Carniolica</i> (fizikalni opis Kranjske) omenja »visoke Alpe, ki so nad polovico gole in jih imenujejo Grintauzi ... ali navadno 'Ta Kamelska Planina', nemško 'Steiner Alpen', ker leži tam blizu malo mesto, ki se imenuje Stein ali v našem jeziku Kamnjek ali Kamelk«. (Malešič 2002, 33)
1780	Rojstno leto patra Blaža Farčnika, ki je naslikal podobo Marije Snežne z Jezusom v naročju.
2. pol. 18. stol.	5. avgusta na Veliki planini zapade sneg, 80-letna pastirica pa zmrzne. Johana Prelesnikova je okrog leta 1970 pripovedovala Cevcu, da se je to zgodilo pred dvesto leti, točneje pa tega ni mogoče ugotoviti. (Malešič 2005, 22; tudi za naslednje nesreče)
1811	22. marca v Zagrebu podpišejo razmejitveni zapisnik, ki ureja mejo med Avstrijo in Francijo. Avstrija odstopi Francozom Štajersko na desnem bregu Save, dobi pa nekatere kranjske občine. Meja med Avstrijo in Francijo poteka od Velike planine, čez Planino in Jelenov rog, do križišča ceste v Lemovce in ceste Št. Gotard – Črni Vrh. (Urankar 1940, 10)
19. stol.	Glede na 15. stol. je (med arheološkimi najdbami) iz tega časa veliko manj lončenine, samo lonci in latvice. O kuhanju Boga: V koči na Veliki planini je bilo pet drvarjev. S križa so sneli Boga in ga dali v lonec kuhat. Čez čas je šel eden k loncu pogledat, če je že kuhan in kako diši. Nastal je grozen vihar, v bajto je prišel možiček, ki je postajal vse večji. Pobegnili so, kasneje pa nihče ni umrl naravne smrti. »Božje stvari je najbolje pustiti pri miru.« (Pripoved iz 19. stol)
1817	Cesar Franc ponovno odredi splošno izmero zemljišč in naris parcelacije – nastajati začne franciscejski kataster.
1825	Dopolnijo franciscejski kataster za slovenske kraje. (Valenčič 1978–80, 145)
1826	Po franciscejskem katastru je na Veliki planini 63 koč, 31 v eni gruč, druge so raztresene okrog. Na Mali planini je 31 koč.
1828	Mapna kopija, ki pa ne vsebuje Gojske planine. To potrjuje ljudsko izročilo, da nekoč te planine ni bilo, ampak so jo izkrcili kmetje z Gozda in na njej tudi postavili koče.
1830	Podatek o številu živine, ki se pase na velikoplaninskih pašnikih. Vse občine skupaj pasejo 182 konj, 1507 goved, 1136 ovac, 500 prašičev, skupno torej 3300 glav, last 333 kmetov.
1834	Rojen dr. Johannes Frischauf, profesor matematike na vseučilišču v Gradcu, raziskovalec Kamniško-Savinjskih Alp, avtor prve knjige o gorstvu, v kateri so med drugim omenjene pastirske bajte na Veliki planini.
1840	19. februarja kamniti plaz zasuje 22-letnega Florjana Potočnika iz Prapretnega pod Sv. Primožem. Baron Nikomed pl. Rastern, lastnik graščine Češenik pri Domžalah, v Kamniških Alpah odkrije endemično rastlino škrlatni ali kamniški luk (<i>Allium kermesinum</i>), ki raste tudi na Veliki planini. http://www.expo98.literai.si/slo/zakladi/endemicne-rastline
1845	26. julija je pri urejanju nove zemljiške knjige sklenjena pogodba, s katero se Velika in Mala planina razdelita tako, da postane vsak pašni upravičenec lastnik 1/186 zemljišča. (Vilko Rifel po dokumentu Karla Schmidingerja, 13. julija 1893)
Sredina 19. stol.	Na Veliki planini pasejo 2000 ovac in malo goveje živine. (Mesar 1875, 304–306)
1851	19. decembra je 29-letnemu Tomažu Koritniku iz Sidraža zdrobilo glavo med delom pri Gabrski peči na južnem pobočju Velike planine.
1852	11. februarja je bil rojen Valentin Slatnar - Bôsov Tine ali Bôs, znan lovec, plezalec in gorski reševalec, 61 let lovski čuvaj v Kamniški Bistrici. (Malešič 2002, 51)

Obdobje ali leto	DOGODEK
1852	<p>2. marca dopoldne snežni plaz izpod Gradiške griče na vzhodnem robu Velike planine zasuje hišo Čehunovih pri Seliškem grabnu (blizu današnjih Marjaninih njiv) in v njej 68-letno mater Ano, 32-letnega sina Primoža in 27-letno hčerko Heleno Čahun. Vaščani najdejo mrtve: prva dva 8. marca, tretjo pa 11. marca. (Malešič 2002, 41; 2005, 36)</p> <p>Julija ruski entomolog Viktor Motschoulky obišče Veliko planino, nato še Krvavec. Bajte se mu zdijo v slabem stanju. (Pismo, ki ga akademik Trevor Shaw pošlje Borutu Peršolji dne 19. aprila 2006)</p>
1853	<p>Mihael Holcer sklene s Kamnikom pogodbo za kopanje boksitne rude za čistilni prašek v dolini Kamniške Bistrice in na Veliki planini. Prede-lujejo jo nad Kopišči. (Rifel 2006, 197)</p>
1855	<p>Henrik Freyer objavi opis nove podvrste polža suhozemske podzemeljske vrste (<i>Zospeum alpestre alpestre Freyer</i>), ki jo je leto prej našel Fran Erjavec v Zijalki v Dovji griči.</p>
1859	<p>Pastirji najdejo na kranjsko-štajerski meji na prelazu Volovljek (na Rakovem) rimski zaponki (fibuli). (Podlogar)</p>
1860	<p>Redek gozd na Veliki planini sega do višine 1600 m. Kasneje ga pastirji skrčijo za pašnike. (Čerček 1948-1949, 51-52)</p> <p>Vsa ljubljanska garnizija tudi po Veliki planini in Bistrici še večkrat neuspešno lovi skrivače, ki so leta 1851 pri Solčavi napadli žandarje in osvobodili njihove ujetnike. To vzbuja strah in omejuje obisk Savinjskih Alp. (Režek 1959, 30)</p>
1865	<p>Rojen Jurij Humar, po domače Debečev ata, umrl 1952; izdelal je leseno žepno sončno uro, ki je pomemben element tehnične dediščine Velike planine.</p>
1867	<p>2. februarja se z Velike planine po grapi usuje kamenje v dolino Črne, v Podstudencu predre streho in ubije 21-letno Barbaro Pirc.</p>
1872	<p>27. septembra rojena Škotinja, hči profesorja astronomije na edinburški univerzi, Fanny Suzannah Copeland. Poročena je bila Barkworth, mati treh otrok, od 1921 do 1941 lektorica na ljubljanski univerzi, avtorica pesmi, člankov in knjige o slovenskih gorah, alpinistka in občudovalka naših gora, tudi Velike planine. Bivala je v Ljubljani od leta 1953 do smrti leta 1970, pokopana na Dovjem. (Adamič, 337; Copeland 1985)</p>
1875	<p>Bohinjski župnik Janez Mesar v <i>Novicah</i>: na Veliki planini se prepase 160 krav, 400 volov in 100 prašičev. Mesar si prizadeva uvesti na Veliki planini moderno sirarstvo. V Bohinju uspe, na Veliki planini pa ne. Zapis v <i>Novicah</i>: zaradi pomanjkanja paše ženejo živino v dolino že 25. julija.</p>
1876	<p>11. septembra se Johannes Frischauf, ki od leta 1874 raziskuje gorstvo, povzpne po vijugasti stezi s Kisovca na Veliko planino. Prvič vidi koč. Od daleč se mu zdijo kot šotori, od blizu pa opazi, da je lijaku podobna streha oprta na čokate kamnite klade in povezana na leseno ali kamnito koč. V Kamniku poizveduje o obliki pastirskih koč, vendar ne izve nič, domneva pa, da je vmesni prostor v koči namenjen živini. (Kopač 2006, 79)</p>
1877	<p>Na Dunaju izide Frischaufova knjiga <i>Die Sannthaler Alpen</i> (Savinjske Alpe), v kateri opisuje tudi pastirske koč na Veliki planini (str. 135).</p> <p>Simon Robič zapiše o pomanjkanju vode: »Iz ene od koč mi prinese na mojo prošnjo priletni pastir v lončeku vode, katera ni bila drugega ko v koritu raztopljen led, tedaj prava ledenica, ki me je hudo praskala po grlu, ko sem jo pil, da bi z njo pekočo žejo vsaj nekoliko ugasil.«</p>
1879	<p>Aleksander Radešič sklene z Meščansko korporacijo pogodbo za kopanje surovine za čistilni prašek, ki ga izdeluje v svoji tovarni v Kamniku. (Rifel 2006, 201)</p>
1882	<p>21. februarja 25-letnega Jurija Potočnika iz Prapretnega pod Sv. Primožem ubije kamenje, ki se je privalilo s hriba. V <i>Letopisu Matice slovenske</i> za leti 1882 in 1883 Evgen Lah na str. 136 objavi članek Kranjske planine. Trdi, da Vzhodne Karavanke v vsaki deželi imenujejo drugače: Korošci Sulzbach, Štajerci Savinjske planine, »mi« pa po mestu Kamniku »kamniške Planine«. Vzhodne Karavanke se razlikujejo od zahodnih in bolj spominjajo na »julijske Planine«. »Na levi strani Kačjega Vrha imamo kacih 1500 m visoko planoto Veliko planino.«</p>
1883	<p>V Kamnik pride cesar Franc Jožef, ogleda si zdravilišče in smodnišnico (<i>Pulverfabrik</i>), kasneje pa gre na pobočja nad Bistrico loviti gamse.</p> <p>Rojen Maks Koželj, slikar krajinar (imenovan slikar gora), fotograf, soustanovitelj in prvi načelnik postaje Gorske reševalne službe v Kamniku. (Malešič 2002, 124)</p>
Konec 19. stol.	<p>Na Veliki planini še vedno skupaj pasejo krave, vole, konje, ovce, koze in prašiče, zato velja za mešano planino.</p> <p>Ovčjereja začne propadati na račun govedoreje, razlog je po mnenju kmetov razdelitev planine, ki onemogoča, da bi vsi pasli tam, kjer je najugodnejše za ovce (za Poljanskim robom). Verjetno je pravi razlog razvoj industrije, ki je izpodrinila domače obrti in proizvode. Uveljavilo se je spet od srednjega veka znano »bukovo sukno« za obleke, zato je usahnila potreba po volni.</p>
Do 20. stol.	<p>V kočah imajo lesena korita za topljenje snega, ki ga ob suši nosijo na hrbtih iz Velike Vetrnice.</p> <p>Pase se največ ovac, enako kot drugje po slovenskem ozemlju, kjer prevladujejo ovčje planine. (Cevc 1993, 25)</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
Okrog I. 1900	Vsak gruntar sme na Veliki planini za bajto posekati 16 m ³ lesa, drugi pa manj. (Cevc 1978-80, 101) Živino pogosto napadajo medvedi in še posebej volkovi. Pastirji jih preganjajo z ognjem tudi ponoči. Sedeč na stolcu z dvema nogama se ubranijo spanca. Razen glinaste se pojavi še kovinska posoda – piskri.
1901	4. septembra 25-letni Valentin Marinšek, hlapec pri Špinovih na Županjih Njivah, pade pri košnji na Veliki planini in se ubije.
1904	Po izročilu 10. septembra 49-letni Ignacij Zveržina iz Stolnika umre zaradi strele na Veliki planini; sin in hči sta nepoškodovana. (Cevc 1993, 95)
1906	7. avgusta je na Veliki planini ubit 51-letni Janez Romšak - Smolin iz Podstudenca.
1907	14. avgusta se 34-letna Marija Krt iz Košiš smrtno ponesreči pri nabiranju zdravnih rož na Veliki planini.
1908	Cesarsko-kraljevi komisar izda Register deležnih pravic, vpisanih je 176 upravičencev iz 20 naselij, pravica paše je vezana na kmetijo.
1910	Cesarsko-kraljeva deželna komisija za agrarne operacije ukaže razdelitev planine. Špavljeni (prebivalci Županjih Njiv) se selijo z Velikega na Mali stan, postavijo nove bajte na vzhodnem robu ravnice Malega stanu, nekatere pa morajo v breg. Trije pastirji se odselijo na planino Jerzera na Krvavcu, kjer zgradijo enake ovalne bajte. (Kopač 2006, 101) Kamniški notar dr. Karel Schmidinger ob odhodu iz Kamnika svojo lovsko kočo, postavljeno nad Vovkovo jamo, prepusti Slovenskemu planinskemu društvu, ki jo potem preuredi v turistično, imenovano <i>Turistovska kočica</i> ali <i>Turistenhaus</i> . Proti poletju Slovensko planinsko društvo razstavi planinske fotografije. Najlepše so Brinškove. Z njim in z Badjuro se seznanijo Ljubljanci Pavel in Jože Kunaver, Ivan Tavčar in drugi. Skupaj obiskujejo gore, plezajo, raziskujejo jame in fotografirajo. Gojijo duha planinstva in tovarštva. Na enem od izletov zakliče Brinšek: »Pa smo le Dren!« Družčine se oprime ime drenovci. V žepu je bilo nekaj kruha in košček slanine ali klobase, v srcu pa korajža in veselje. Po kočah so jih prenočevali zastoni. Na začetku zime kupijo smuči s trdimi, jeklenimi stremeni in z eno samo palico. Dobijo jih z Dunaja – težke, debele, a najboljše v tistem času. Kdor na njih pade, se ne more sam pobrati. Drenovci so smučarski samouki. Smučajo po zdarskijevi tehniki z lilienfeldskimi vezmi. Le Bogumil Brinšek se drži krpelj in na njih prehiteva smučarje. »Kot začetniki visokogorskega smučanja se prvi povzpnejo na še deviške bele pokrajine na Veliki planini, Krvavcu in drugam – in ljudem prinesejo vest o bajnih zasneženih poljanah in prelepi beli opojnosti.« zapiše Kunaver. (Kunaver 1974, 31-35; Kunaver 1979, 48)
Od 1910 do 1913	Veliko planino razdelijo na Veliko, Malo in Gojško planino (s planino Stovniški stan ali Dovja raven). Vsak lahko pase samo na svojem; pasejo samo jalovo živino. Dobijo tudi dovoljenja za sečnjo lesa. Med planinami leta 1910 zgradijo ograje. Na 557 ha površine je 167 pašnih upravičencev.
1911	Cesarsko-kraljeva agrarna oblast začne z melioracijskimi deli na Veliki planini (čiščenje grmovja, gnojenje, priprava poti, preskrba z vodo). V tem letu se začne melioracija tudi na Mali planini. Podatek navaja Tomaž Kočar v <i>Kamniška Bistrica – Bistriški gozd</i> (str. 70) in se pri tem sklicuje na <i>Poročilo kranjskega deželnege odbora o deželnih zgradbah in pospeševanju gospodarstva na Kranjskem v obdobju 1908-1913</i> .
1912	Leto gradnje Preskarjeve bajte v bližini Čurgove in Hauteževe, ki sta stali že leta 1826. (Franciscejski kataster) Kočo SPD na Veliki planini (nekdanjo Schmidingerjevo) uradno izročijo namenu. To omogoča prihod smučarjev na Veliko planino, ki kasneje prebivajo tudi v pastirskih kočah in te le redko ostanejo brez zimskih stanovalcev. 6. junija 14-letnemu Ludviku Repetu iz Ljubljane zdrsne na robu prepada nad Žrelom. Umre med prenosom v dolino.
1913	Pašnim upravičencem z listino, imenovano <i>vortel</i> , določijo, koliko živine smejo pasti (zemljaki 12 glav, polzemljaki 6) in koliko lesa posekati na planini (zemljaki 16 m ³ , polzemljaki 8 m ³). Na Gozd pride duhovnik, zgodovinar in kronist Leopold Podlogar in začne pisati župnijsko kroniko. Zapiše pomembne podatke tudi za Veliko planino. Paša na Mali planini: vsako leto 318 govedi in razmeroma veliko ovac. Večina gospodarjev ima na planini svojo planinsko kočico. Na Mali planini je 42 koč, na Veliki pa 72. Gojžani imajo svoje kočice le na Mali planini; na Veliki planini pa imajo kočice in pašne pravice posestniki iz župnij Nevlje, Mekinje, Stranje, Tunjice, nekaj celo iz Šenturške Gore. Več bližnjih koč se imenuje »stan« (pastirsko selišče). (Podlogar) Rojstno leto inž. arh. Vlasta Kopača, poznavalca in zaščitnika Velike planine, avtorja prostorske ureditve in načrtov turističnih koč, ki so zaradi ohranitve krajine izpeljane iz pastirske bajte. Oblikuje se ločeno turistično naselje, kar omogoča, da ostane pastirsko neokrnjeno. Tine Orel leta 1987 o Kopaču: »Arhitekta Kopača je pri tem vodilo njegovo znanje o materialni, duhovni in socialni kulturi pastirstva in njegova ljubezen do človeka, ki je to kulturo ohranil ...« 17. novembra rojen Franc Škofic (umrl leta 1981), arhitekt Domžalskega doma in v času gradnje predsednik Planinskega društva Domžale.

Obdobje ali leto	DOGODEK
Do 1914	Dan odhoda živine na planino je stalen: na sv. Petra in Pavla, to je 29. junija. Kasneje se prilagajajo vremenu. Pred tem datumom na planino ne sme niti ovca. »Če neče travca dol, mora kravca gor,« pravijo. Dan vrnitve živine s planine je mali šmaren (8. septembra). Do šestdesetih let pastirji lahko v dogovoru z Meščansko korporacijo Kamnik (po letu 1945 s podjetjem Silva) in proti prispevku pasejo na pobočjih Planjave tudi pred 29. junijem. Pri tem zelo pazijo, da ne bi kdo pasel na Veliki planini. Pod Planjavo je še možno najti mesto, kjer je bilo korito za napajanje. (Bojan Pollak po podatkih Janeza Kemperla)
1914	15. septembra na srbski fronti med prvimi pade Bogumil Brinšek. (Kunaver 1979, 28)
Med 1. svet. vojno	V Julijih propadajo planinska društva, kočje polni vojaštvo. Kamniške Alpe ostanejo izven vojnih dejavnosti, zato zelo naraste obisk in se skoncentrira planinstvo. (Dobnik 1992, 39) Domačini iz gojske župnije skrivajo krompir pred obvezno oddajo najprej na Veliki planini, a ga dosti zmrzne. Nato ga skrijejo na vozeh v gozdu pod Vovarjem. (Podlogar)
1915	10. junija 19-letno Miro Gorup iz Ljubljane v turistovski koči ustrelil njen »oboževatelj«. (Malešič 2005, 92)
1917	Pogori Hauteževa bajta na Veliki planini iz leta 1826. 24. oktobra se 54-letna Marija Romšak iz Krivčevega ubije v Žagarski drči nad dolino Črne.
1918	Kamniška podružnica SPD prenove pot na Veliko planino čez Pasjo peč. Vojski iz avstrijske vojske prinesejo smuči in širijo smučarsko navdušenje (Emil Cevc, Dominik Žvokelj). Uporabljajo dve palici, zato je tehnika smučanja v primerjavi z drevovci drugačna.
1921	Koča Slovenskega planinskega društva je prvič odprta tudi pozimi. Oskrbnik Peter Žmitek iz Noménja. 2. februarja je v Ljubljani ustanovljen <i>Turistovski klub Skala</i> . Isto leto skalaši organizirajo smučarski izlet na Veliko planino. (Dobnik 1992, 29) Poleti prevzame oskrbo Manca Šlebir - Andrejkova Manca iz Stahovice, naslednje leto pa njen sin Andrejko Šlebir, ki z materjo ostane oskrbnik do začetka vojne. V knjigi <i>Na planine</i> (prvi slovenski gorniški učbenik) Pavel Kunaver zapiše: »Dokaj mirno leže plasti Velike planine, ki ima zato značaj visoke planote s kraškimi pojavi.« (Kunaver 1921, 111; Borut Peršolja)
1922	Obnovljena kolovozna cesta ob strugi Kamniške Bistrice.
1924	Umre Johannes Frischauf, raziskovalec in opisovalec Kamniško-Savinjskih Alp. V Osrednjem odboru Slovenskega planinskega društva se sprejo mladi smučarji in Rudolf Badjura s somišljeniki. Prvi se zavzemajo za gradnjo doma na Krvavcu, drugi na Veliki planini. Predsednik dr. Tominšek in nato še ves odbor odstopita. Kasneje zmagajo pristaši Krvavca, ki dom postavijo naslednje leto. (Strojin 24) Izide prva slovenska knjiga o smučanju avtorja Rudolfa Badjura z naslovom <i>Smučar</i> . Na strani 49 je objavljena predvojna fotografija s smučarjem v pastirskem selišču (fotografiral je drenovec Ivan Tavčar). Omemba Velike planine v zgodovini smučarskega turizma v Evropi, smučarski muzej Holmenkoln pri Oslu. Bajte pozimi uporabijo za večdnevno bivanje na planini, drugje (Avstrija, Švica) smučarji spijo v dolini in hodijo smučati na pobočja in vrhove.
1925	Jožefa Humar - Debevčeva Zefa z Vodice, rezbarka pisav in drugih okrasnih predmetov ter izdelovalka trničev, pride prvič kot pastirica (<i>planovat</i>) na Dovjo raven (Stovniški stan). (Kopač 2006, 195)
1926	Juž Kozak izda povest <i>Beli macesen</i> o znanem lovcu Valentinu Slatnarju - Bôsovem Tinetu in v njej opisuje tudi življenje na Veliki planini.

Obdobje ali leto	DOGODEK
1928	<p>Zveza za tujski promet v Ljubljani pripravi prve načrte za žičnico na Veliko planino.</p> <p>Avgusta bivata v Kamniku slovenski rojak Janko Lavrin in njegova žena, angleška slikarka Nora. Obiščeta tudi Sv. Primož (<i>»najlepšo cerkev, kar jih poznam«</i>) in Veliko planino. Nora oboje nariše v svojem poročnem dnevniku. (Lavrin, 28. avgusta)</p> <p>30. septembra Meščanska korporacija sprejme sklep, da podpira gradnjo ceste Stahovica–Kamniška Bistrica, a je potrebno predložiti <i>»rentabilitetni načrt«</i>. (Kočar, 2003)</p>
1929	<p>Meščanska korporacija podpre gradnjo ceste v Kamniško Bistrico, ki je pogoj za žičnico.</p> <p>Na veliko noč v koči SPD prespi kar 72 smučarjev. (Hlačer 26)</p> <p>V <i>Jutru</i> št. 50, 23. februarja, izide članek Josipa Vandota, ki zapiše: <i>»Promet na vzpenjači bi bil skrajno intenziven skozi vse leto in bi ne poznal omejene sezone, ker bi bila Velika planina vse leto najprivlačnejša točka, kjer bi se zbirali turisti in neturisti, smučarji in nesmučarji. ... Uživala bi svetovni ugled in bi bila naša največja privlačnost. Kako bi se po takem stanju tujski promet dvignil z velikanskim zaletom, o tem pač ni treba govoriti, ker zna razsoden človek sam soditi.«</i></p>
1930	<p>Število smučarjev raste, koča SPD postane premajhna, zato začnejo najemati pastirske koče za zimsko in pomladansko bivanje na planini. Rajko Gregorc iz Kamnika, prvi najemnik koče, si takole uredi najeto Hauteževo bajto: jeseni nasuši mah in travo za ležišče, sobo obje z deskami in oblepi z lepenko ter časopisnim papirjem. Gašperček prinese s seboj v nahrbtniku. (Hlačer 26)</p> <p>Osrednje SPD poveča Kočo na Veliki planini. (Režek 1959, 166)</p> <p>Stanko Vurnik popiše jugovzhodno pobočje Alp in pri tem tudi ovalne koče na Veliki planini kot posebnost, kjer je v sredini pastirjevo bivališče, okrog pa prostor za ovce. (Vurnik, 42)</p> <p>Do leta 1930 so vse bajte srednjeveške ovalne <i>ognjiščnice</i>, pokrite s šotorasto škodlasto streho, brez stropa in okna, mize in stola, tudi brez stranišča, s podom iz ilovice in z odprtimi ognjiščem. (Kopač 2006, 77)</p> <p>Opis meja posesti Meščanske korporacije, ki presekajo planoto, na kateri ležita Velika in Mala planina, in na tej strani potekajo ob prepadih visoke planote preko Poljanskega roba in Pasje peči. (<i>Ekskurzija Jugoslovanskega šumarskega združenja v Kamniško Bistrico</i>)</p>
Po I. 1930	<p>V bajte začnejo vgrajevati stropne. Dim s kurišča pa se še naprej suklja skozi škodle na strehi in od zunaj se zdi, kot da bajta gori. (Vlasto Kopač, v: Kočar, 25)</p>
1931	<p>Fanny S. Copeland v Chelmsfordu v Veliki Britaniji, večinoma z lastnim denarjem, izda knjigo <i>Beautiful Mountains. The Yugoslav Alps</i>. Ime Velika planina v angleščini zapiše kot Great Fell, Kamniške Alpe pa Stone Alps (Kamnite Alpe).</p>
1932	<p>Rojstno leto Toneta Cevca, poznavalca in opisovalca Velike planine.</p> <p>Januarja Fanny S. Copeland in Mira Marko Debelakova kot prvi prideta s smučmi čez Menino na Črnivec, Volovljek in Veliko planino. (Copeland 1931, 4)</p> <p>Copelandova pleza in smuča s skalaši. Obiskuje Veliko planino. Za velikoplaninsko bajto pravi, da je to lesen šotor na kamnitem krogu, podobnega je videla v Pamirju. Vznemirjajo jo povedke o <i>belih deklakah</i> z modrimi očmi in plavimi lasmi, ki pomagajo pastirjem, jim kažejo zdravilna zelišča in jih zdravijo. Zanj je to spomin na keltske staroselce. O tem večkrat piše v Veliko Britanijo. (Janez Majcenovič)</p> <p>Začne veljati <i>Začasni planšarski red za Veliko planino</i>, ki delno velja še leta 2007. Pase naj se samo vajena živina, navadi pa naj se na domačih pašnikih.</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1933	<p>Od okoli 117 pastirskih koč jih ima veliko zimske najemnike. Pastirji sami dodajajo štedilnike in urejajo okna, da dobijo višje najemnine, koče pa bivalno udobje. Stene oblepijo s papirjem, da ne vleče skozi špranje, napravijo drva, v pograde nasteljejo seno, med bajtami napravijo zimske poti in najamejo pastirja, ki turistom prinaša iz doline, kar potrebujejo. (Hlačer, 26)</p> <p>S sodelovanjem Fanny S. Copelandove izide v Londonu knjiga <i>Slovene Studies</i>, v kateri je opisano tudi pašništvo na Veliki planini. (Adamič, 342)</p> <p>18. septembra umre Valentin Slatnar - Bôsov Tine, Bôs.</p>
1934	<p>Rudolf Badjura v <i>Zimskem vodniku po Sloveniji</i>: » V Sloveniji imamo mnogo velikih planin, nobena pa nima tolikega pomena kakor ta v Savinjskih Alpah, ona je največja slovenska planina.«</p> <p>Do Kopsišč zgradijo enosmerno cesto.</p> <p>11. aprila 30-letnega Antona Plevela, lovskega čuvaja na Štajerskem Raku, nekdo ustrelji v stegno, da izkrvavi na Pirčevem vrhu.</p> <p>Poleti 87-letni Janez Slatnar - Svatenškov Johan, znan tudi kot Svatenški Buh iz Zgornje Svatne nad Bistričico, mož, ki je veliko vedel, zdravil in prerokoval, umre zaradi kapi v Srebrni dolini.</p>
1935	<p>Miloš Šušteršič, imenovan Jazbec, najame Dobovškovo bajto in prebije največ časa na planini, zato ga bajtarji izberejo za župana. (Novak 1991, 28)</p> <p>Pašno pravico na Mali planini dobi Janko Stele iz Kamnika in naslednje leto postavi kočjo. (Novak 1991, 29)</p> <p>Vlasto Kopač preživi dva poletna meseca na Veliki planini, se preživlja z delom pri pastirjih in spozna njihovo življenje in izročilo planine. Tisti, ki pasejo, sebe imenujejo <i>pastirji</i>. Bohinjskih izrazov planšar, planšarski in planšarstvo ne poznajo in jih ne uporabljajo. Na Kamniškem je pravilna uporaba izrazov <i>pastir</i>, <i>pastirsko selišče</i>. Za svoje bivališče uporabljajo izraz <i>bajta</i>, za selišče (tri ali več bajt) pa <i>stan</i> (Velk in Mal stan sta selišči na Veliki in Mali planini). Pasti živino in predelovati mleko pomeni planovati (<i>pvanvat</i>). Pastir na planini je tudi <i>pvaninc</i>, prebivalec Velike planine je <i>Pvaninc</i>, pastirska skupnost, ki ima pravico do paše na skupni planini, je <i>pvaninšna</i>. (Kopač 2006, 77; ustni podatki Vlasta Kopača)</p>
1936	<p>28. februarja 29-letni Emil Vilfan, študent iz Ljubljane, najemnik bajte, v snežnem viharju zaide na Veliki planini in zmrzne na Poljanah. Najdejo ga 22. marca sto metrov od njegove kočje. (Malešič 2002, 177)</p> <p>12. junija strela ubije 42-letnega Janeza Romšaka iz Žage v Črni med nabiranjem zelišč. Sin obleži nezavesten.</p> <p>15. avgusta: zadaj za Turistovsko kočjo je bila prva maša na Veliki planini.</p> <p>Vse leto je oskrbovana tudi Koča na Veliki planini, ki ima 42 skupnih ležišč. Prenočnina za člane je 8 din, za nečlane 16 din. Pri daljšem bivanju stane prehrana 32 din. Tarifa nosačev iz Kamnika na Veliko planino je 60 din. (Planinski vestnik, 1936, 8, 98)</p> <p>50-odstotni popust na državni železnici, če se turist vsaj 7 dni mudi v nekaterih postojankah, med njimi tudi v koči na Veliki planini. Pri oddajni postaji je treba zahtevati »potvrdu o boravku«. (Planinski vestnik, 1936, 8, 98)</p> <p>V šolskem letu 1936/1937 izdajajo učenci šole na Gozdu rokopisno glasilo <i>Planika</i>. V njem Lovrenc Slevec objavi povedko <i>Volčja jama</i> in v njej opiše, kako so pastirji na Ravnem hribu namesto volka ujeli divjega moža. Bil je silno velik in poraščen po vsem telesu. <i>Dovji mož</i> – v izročilu Velike planine bajeslovno moško bitje, morda spomin na staroselce. (Štupar, Bernot, 14; Cevc 1972, 55; Kopač 2006, 18)</p>
1937	<p>G. Glauest v delu <i>Zur Besiedlung der Steiner Alpen ...</i>, Deutsches Archiv für Landes ..., stran 470, primerja stanove na Veliki planini s podobnimi v Dinarskem gorstvu.</p> <p>2. avgusta se 26-letni Anton Rozman - Knifčev, študent iz Podgorja, smrtno ponesreči pri nabiranju planik med Luknjo in Kevdrcem.</p>
1938	<p>Knjiga Borisa Režka <i>Svet med Grintovci</i>, Planinska matica, vsebuje tudi veliko vtisov in opisov z Velike planine.</p> <p>Pastirji izberejo prostor za kapelo na ravnici ob jugovzhodnem robu pastirskega selišča na Veliki planini.</p>
Do 2. svet. voj.	<p>Ob nedeljah se pastirji zbirajo na Zelenem robu. Poslušajo zvonove stranske cerkve, pojejo in molijo.</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1939	<p>Na območju občine Kamniška Bistrica je več pastirskih zadrug, tudi na Mali planini, Konjščici, Veliki in Gojški planini.</p> <p>V maju začnejo graditi kapelo Marije Snežne. Andrej Močnik - Preskar pozida nizek obodni zid in napravi oglato apsidno, tesar Hautežev Peter iz Sidraža pa po skici arhitekta Jožeta Plečnika steše kapelico in jo postavi po zunanji podobi pastirskih bajt. (Kopač 2006, 103)</p> <p>29. junija škof Gregorij Rožman blagoslovi in Mariji Snežni posveti kapelico na Veliki planini ter opravi prvo mašo za 1500 planincev. Nukov oče pod Gradiščem najde šibko mezenje vode. Odkopljejo vodni vir in ga speljejo v korito, naslednje leto pa v vodnjak, ki oskrbuje pastirje v pašnih mesecih.</p> <p>Tega leta je na Veliki in Mali planini 81, na Gojški pa 36 koč. (Cevc 1993, 18)</p> <p>Turistovski klub Skala da izdelati hipsometrijski zemljevid Savinjskih Alp. Vojaška oblast izda dovoljenje, vendar zaradi začetka vojne zemljevid ne izide. (Dobnik 1992, 111)</p> <p>Avgusta 5. državna konferenca Skoja, prisostvuje ji Ivo Lola Ribar. Kasneje v spomin na dogodek postavijo spominsko ploščo. (Vodič po Gorenjski planinski partizanski poti, Planinsko društvo Kranj, 1974, 8)</p> <p>29. oktobra 10-letni Florjan Romšak - Topličarjev s Krivčevega med tekom na paši pade na žepni nož in umre.</p>
1940	<p>Fanny S. Copeland objavi članek <i>Lost World of Carniola in Alpine Journal</i>, št. 260, v katerem piše tudi o Veliki planini.</p> <p>19. julija 24-letni Rudolf (Friderik) Hrovatin iz Domžal pri Pasji peči zdrsne in umre 21. julija v ljubljanski bolnišnici.</p> <p>Zgrajen vodnjak v bližini izvira, odkritega leto pred tem.</p>
1941	<p>9-letni Jernej Kuhar nekaj poletnih tednov preživi na Veliki planini. Preskarjev oče mu pokaže buše na polici nad ognjiščem, iz rok pa jih ne da. Na praznik Marije Snežne, 5. avgusta, »so rajnki Preskar in drugi menda nesli buše v kapelico in jih položili pri ofru na oltar, da bi imeli srečo pri živini.« To je zapis, ki napeljuje na misel, da so buše tudi votivne figurice. Buša se je imenovala tudi fantovska pustna šema z živalsko masko v obliki goveda na glavi, znana v Bistričici. (Cevc 1979, 71)</p>
1942	<p>Spomladi nemški žandarji zasedejo Turistovsko kočjo in v času paše uvedejo policijsko uro. Na planini ostanejo do zime. (Vilko Rifel)</p> <p>4. julija 1942 morajo pastirji z Gojske planine odgnati živino domov, ker to zahtevajo Nemci. (Selan)</p> <p>Avgusta se Glavno poveljstvo NOV odloči, naj se II. grupa odredov razdeli v dve skupini, od katerih se ena, to je Simonov bataljon, prebija čez Krvavec, skozi Kamniško Bistrico, preko Konja in Velike planine v Zgornjo Savinjsko dolino. (Ficko, 25)</p>
Od 1943 do 1944	<p>Planota Velika planina postane oskrbovalni center za partizansko vojsko. Zavezniki iz letal odmetavajo opremo, strelivo in orožje. (Vilko Rifel)</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1944	<p>29. maja ameriški štirimotorni bombnik Boeing Fortress B-17, zadet nad Zagrebom, strmoglavi na Malo planino. Dva člana posadke, sgt. Sorensen in sgt. Adam, zgorita, dva ujamejo Nemci pri Podhruški (eden baje pobegne), šest jih rešijo partizani in domačini. Otto H. Hinds se med padcem natakne pri lesi med Malo in Veliko planino in si zlomi hrbet. Partizani ga odnesejo v bolnico v dolini Kamniške Bele, kjer 20. junija umre. (Malešič 2002, 210)</p> <p>Eden od preživelih, strelec in radijski operater, s padalom pristane na Viru pri Podhruški in ga ujamejo Nemci. Po vojni obišče Veliko planino. (Boris Štupar)</p> <p>11. junija se bratrance, 7-letni Janez Prodnik - Prodnikov iz Kregarjevega in 9-letni Rajko Sušnik - Logarjev iz Smrečja, igrata pri razbitinah letala in umreta v eksploziji. (Rifel 2004, 17)</p> <p>9. julija v pastirski koči na Gojski planini vedri skupina partizanov Šerčerjeve brigade, ki ima pri sebi veliko orožja. Med neurjem udari strela in ubije 42-letnega Pavla Šimenca - Vodnavovega iz Stebljevka in še enega partizana.</p> <p>Decembra: prva dva požiga bajt na Veliki planini – požigajo Nemci.</p> <p>Požgana je koča Marije Slevc, po domače Lužarjeve Micke, na Sušavah, ki jo je postavila z denarjem moža iz Amerike: »Moža verjetno ne bo nazaj, bo pa vsaj spomin nanj.« Tam so turisti dobivali čaj, malico in kaj močnega, imela pa je tudi nekaj ležišč. (Hlačer, 41)</p> <p>Knjiga Rajka Ložarja <i>Narodopisje Slovencev I</i>, ki opisuje tudi bivališče, pašo in pridelavo sira.</p> <p>Stanovi na Veliki planini so zdaj dvocelični, starejši so bili enocelični. Pogradi so imeli obliko korit, zloženih drug nad drugim. Posebnost so do tal segajoče strehe, ki pokrivajo prostor okoli četverkotne celice. V pokrite prostoru okoli koče, ki ima značaj tamarja, se nahaja živina v viharju, ponoči ali v slabem vremenu. Ni pa hramov za mleko. Tloris je četverkotnik z očrtanim ovalom.</p> <p>Velika in Mala planina sta <i>mlečni planini</i>. Do nedavna je bila živina tu zaradi prireje, ne zaradi mleka, pridelava mleka je primitivna. Pašna doba je kratka. Za napajanje živine uporabljajo <i>kali</i>, imenovane <i>luže</i>.</p> <p>Sirjenje je primitivno: V latvice nalijejo mleko, da izvrže smetano, ki jo predelajo v maslo, ostanek – podsirjenec pa so v loncu sirmiku 5 ur kuhali in dobili pust sir, imenovan <i>mohout</i>, ki so ga solili, kislo sirmino pa so imenovali <i>skuta</i>. (Ložar, 1944)</p>
1945	<p>5. januarja, ko vse bajte še niso požgane, Mirko Štirn najde v kapelici zmrznjenega partizana.</p> <p>Marca tretji požig bajt: požgejo jih gorenjski domobranci. Pogori 122 pastirskih bajt in tudi kapelica Marije Snežne. Od prastare pastirske arhitekture (nekatero bajte so bile stare nad 200 let) ostaneta le dve, ki ju je povsem zametel sneg. Domačini rešijo nekatere predmete iz kapelice, sliko Marije Snežne pa je v košu prinesla k Sv. Primožu Franciška Pavlin, žena cerkovnika pri Sv. Primožu. Slika je v cerkvi počakala do vrnitve na planino l. 1988. (Kopač 2006, 86; Milan Šuštar)</p> <p>16. junija se 19-letni Milan Jurjavec iz Podgorice ubije pri nabiranju planik v Črnjanskih gričah.</p> <p>26. julija se med nabiranjem planik pod Šimnovcem smrtno ponesreči 20-letna Pavla Balantič - Zgornja Žagarjeva iz Zakala.</p> <p>Večina pastirjev po vojni postavi nove koče (<i>»na stare kamne in na staro zidajne«</i>). Večina zgradi bajte z odprto južno stranjo in okni. Pojavijo se koče s štirioglatim tlorisom, kar je preprostejše za gradnjo in prekrivanje. Strešne late so pri taki gradnji ravne. Pred vojno štirioglatih bajt ni bilo. Začeli so jih postavljati šele po koncu vojne, v kateri je bilo požgano vse pastirsko selišče. (Kopač 1995, 85, 88)</p> <p>10. maja 200 m od sedanje postaje žičnice postrelijo dva kamiona ranjenih ljudi, najverjetneje Srbov. Usmrtitve so bile na Kopiščih še junija tega leta in vse leto 1946 (domnevno Hrvati in Srbi z ženami, starci in otroki). (Kočar po pričevanju 2003)</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1946	<p>Članek Vlasta Kopača <i>Krajevna imena v Grintovcih</i> v reviji Gore in ljudje (Planinski vestnik) 1946/47. Med njimi ledinska imena na Veliki planini in risba jugozahodnega pobočja z imeni. (Kopač 2006, 203-228)</p> <p>Na svečnico, 2. februarja, se v Hauteževo bajto vseli prvi najemnik po vojni, Leon Štifter - Loni iz Domžal, kasnejši predsednik Planinskega društva Domžale. (Hlačer 2000, 30; Borut Peršolja)</p> <p>Andrejko Šlebir, predvojni oskrbnik Turistovske koče, v okviru planinske organizacije najame Kotnikovo bajto na Velikem stanu za okrepčevalnico. Z lastniki bajt se dogovori za oddajo turistom. (Hlačer, 106-109)</p> <p>Gorski vodnik in reševalec France Erjavšek iz Stahovice zgradi kočjo na jugozahodnem delu Male planine, v kateri najdejo zavetje turisti in domačini, ki obnavljajo svoje bajte. V koči je prva obveščevalna točka Gorske reševalne službe.</p>
1947	<p>Vlasto Kopač v članku <i>Nekaj etnografskega drobiža iz Kamniških Alp</i> opozori na trniče, pisave in drugo dediščino Velike planine. Trnič je sirček čebulaste oblike, močno osoljen, okrašen s pisavo in prekajen v bukovem dimu nad ognjiščem. Pisava je pedenj velik lesen pečatnik z vrezanimi simboli in ornamentami za vtiskovanje v obod še svežih trničev, zato da so trniči pisani. Pastirji trniče vedno okrašujejo v paru. (Kopač 2006, 73)</p> <p>13. septembra se pod Malo planino pri nabiranju planik ubije 18-letni Miran Železnik iz Ljubljane.</p> <p>Vlasto Kopač objavi članek <i>Obledele podobe iz Grintovcev</i>.</p>
1948	<p>V Geografskem vestniku izide obsežna študija Edvarda Čerčka z naslovom <i>Planine v Južnih Kamniških Alpah</i> (napisana že leta 1940; še danes kakovosten regionalno-geografski opis Velike planine). Pozornost zbujajo zapisi o krčenju gozda, kamniški Meščanski korporaciji, ime Poljanska planota in pozabljena planina Kozlovec, kjer »se je že pred letom 1926 paslo 5 glav goveje živine«. (Borut Peršolja)</p> <p>8. septembra se pri nabiranju planik smrtno ponesreči 21-letni Marjan Ažnik iz Ljubljane.</p> <p>16. novembra ustanovni občni zbor Planinskega društva Domžale podpre gradnjo planinskega doma na Mali planini z 200 posteljami. Planinsko društvo Domžale prevzame v oskrbo tudi vse označene poti na območju Velike planine.</p> <p>Začetek gradnje tovarne žičnice na Malo planino iz vasi Žaga v dolini Črne. (Vilko Rifel)</p>
1949	Začetek gradnje Železničarskega doma na Krvavi peči (Pirčeva planina).
1951	<p>Začetek gradnje Domžalskega doma po načrtih Franceta Škofica.</p> <p>15. julija začne obratovati tovarna žičnica na Malo planino. Na dolžini 3000 m premaga 900 m višinske razlike. (Vilko Rifel, Borut Peršolja)</p> <p>Zbirajo les za novo kapelico na Veliki planini, a neko noč v čudnih okoliščinah vse pogori.</p> <p>Čas prizadevanj za gradnjo nove kapelice, za kar si še posebej prizadeva stranski župni upravitelj pater Martin Perc. Jože Plečnik izdelava načrte za novo kapelico modernejših oblik, vendar si domačini bolj želijo podobno nekdanji.</p>
1952	<p>Odprtje Železničarskega doma na Krvavi peči.</p> <p>21. julija se Herman Omerza iz Dupelj smrtno ponesreči pri nabiranju planik na Curli na Mali planini.</p>
1953	<p>Prva večja akcija za gradnjo žičnice na Veliko planino. Iniciativni odbor Gostinske zbornice okraja Ljubljana - okolica organizira občni zbor zadruge Žičnica Velika planina z ustanovitvenim deležem 50.000 din.</p> <p>9. avgusta odprtje Domžalskega doma na Mali planini. Udeleži se je tudi 83-letna Angležinja Fanny Suzannah Copeland, ki v knjigo zapiše: »Vesela sem, da sem dočkala odprtje te koče.«</p> <p>9. avgusta se 25-letni Ivan Jakopič iz Savelj smrtno ponesreči pri nabiranju planik pri Škorenci pod Njivico.</p>
Po l. 1953	37 podjetij v denarju in materialu prispeva 30 milijonov za gradnjo nihalk, a kasneje navdušenje usahne in nekateri denar potegnejo nazaj.

Obdobje ali leto	DOGODEK
1954	<p>Planinska zveza Slovenije izda zemljevid <i>Karavanke, Kamniške Alpe in soseščina</i>, 1 : 75.000. Avtorji so Valter Bohinc, France Planina in Vlasto Kopač.</p> <p>Zgrajen Jarški dom na Mali planini.</p> <p>Črnuški planinci za občasno bivanje na planini najamejo Krčmarjevo (Erjavškovo) bajto na Mali planini.</p> <p>16. avgusta se 19-letni Jože Godec iz Ljubljane smrtno ponesreči pri nabiranju planik na Mali planini.</p>
Okrog I. 1955	<p>Pastirje preganjajo s planine (vir ne navaja, kdo). Pastirji morajo prositi gozdarje, ali živina lahko pije iz studencev v gozdu. (Pripoved Franceta Balantiča po zapisu novinarja Volčjaka, <i>Glas</i> 1981, št. 70)</p>
1955	<p>Kati Turk z Vrhpolja, izdelovalka vezenin, risb in ljudska pesnica, pride prvič planovat na planino. (Kališnik; Kopač 2006, 194)</p> <p>Na Veliki planini se prepase 170 krav, 210 mlade govedi, 20 konj, 130 ovac in 20 prašičev, na Gojški 150 govedi, 100 ovac in nekaj prašičev, na Mali pa 170 goved. Kmetijska zadruga v Kamniški Bistrici vidi svojo perspektivo v pašništvu na Veliki in Mali planini ter Konjščici, vendar jih morajo temeljito meliorirati. (Razpotnik, 157)</p> <p>»Planšarji mlekarijo individualno in izdelujejo slabši sir mohand, ki ni primeren za prodajo. Izdelajo 600 kg sira in 500 kg masla letno, precej mleka surovega prodajo turistom ...« Preskrba z vodo ni najboljša. Obstajata dva manjša studenca za pastirje in turiste, živino napajajo v mlakužah, ob suši pa jo ženejo 2 uri daleč. Na Mali planini je z vodo manj težav, ker je tam močan studenec. Na tej planini je skupni hlev za 60 glav. (Prešeren, 1955)</p> <p>Ivan Selan izdela karto Ljubljane z okolico in Kamniških Alp z Veliko planino. Ustavijo prodajo, ker je zanjo pristojen samo Geografski inštitut JLA. (Dobnik 1992)</p>
1956	<p>Umre Maks Koželj, slikar krajinar, fotograf in prvi načelnik GRS Kamnik ter poznavalec domačih gora.</p> <p>Zgradijo električni daljnovod od Kisovca do Domžalskega doma. (Borut Peršolja)</p> <p>Jeseni z Dola proti Kopsičem poženejo krožno samotežno žičnico za prevoz lesa. (Kočar 2003)</p>
1957	<p>Kmetijski referenti skušajo uresničiti zamisel, da bi pastirske bajte na Veliki planini porušili in zgradili zadružne hleve. Kmetje zagrozijo s požigom bajt. Vlasto Kopač, referent za spomeniško varstvo pri OLO Ljubljana, izdela predlog o razglasitvi Velike planine za narodni park. Odlok sprejme ObLO Kamnik in s tem reši pastirsko arhitekturo.</p> <p>Vsa planina ima le dva studenca, 400 glav živine pa 9 luž. (Čerček, 1957)</p> <p>Spomeniško zaščitijo Preskarjevo bajto – edino, ki je ostala po požaru. Andrej Močnik - Preskarjev: »Mejmuš, to je prava pastirska bajta, ker se v njej kadi in ni muh. Turist sam not pugleda pa gre.« (Vlasto Kopač)</p>
1958	<p>Zaradi želje, da bi na Veliko planino zgradili žičnico, izdela Vlasto Kopač za OLO Ljubljana urbanistični program in varstveni režim Velike planine ter tako zavaruje pastirski del planine.</p> <p>Izdela načrt za počitniško naselje na severozahodnem delu planine, ki je nagnjen proti Kamniški Bistrici.</p> <p>Vlasto Kopač izdela načrte za pet različnih turističnih koč, ki se po obliki, materialu in izvedbi naslanjajo na pastirsko arhitekturo, in s tem ohrani značilno krajino planine tudi v turističnem delu.</p>
1959	<p>Planinska zveza Slovenije podeli Fanny S. Copeland srebrni častni znak za opisovanje lepot našega planinskega sveta v tujini. (Planinski vestnik 1959, 1, 44)</p> <p>Članek Vlasta Kopača <i>Velikoplaninski stan</i> v Planinskem vestniku št. 5.</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1960	<p>Po zapisih poznavalcev (Tone Cevc) to leto pomeni konec redne izdelave sirov trničev na Veliki planini.</p> <p>Vlasto Kopač projektira obe postaji žičnice in hotel Šimnovec.</p> <p>Začetek gradnje nihalk na Veliko planino.</p> <p>9. junija 88-letna Fanny S. Copeland pri Kisovcu zgreši pot, zdrsne in si zlomi nogo. Pastir jo najde šele naslednje jutro in pokliče reševalce. (Dimnik 480)</p> <p>31. julija se 18-letni Janez Golob - Švebov iz Mekinj smrtno ponesreči pri nabiranju planik pod Poljanskim robom.</p>
1961	<p>Na novo leto prvo bajtarsko koledovanje, ki postane tradicionalno. (Hlačer, 84)</p> <p>Od začetka šestdesetih let na prvo oktobrsko soboto bajtarski golaž, ki postane tradicionalna prireditev. (Hlačer, 92)</p> <p>V šestdesetih letih se pojavi izraz <i>bajtarstvo</i> za najemanje pastirskih bajt pozimi, prej so temu rekli <i>kar družna</i>. Izraz <i>bajtar</i> so za najemnika uporabljali že prej. (Hlačer 26)</p>
1962	<p>Črnuški planinci začnejo z gradnjo Črnuškega doma na Mali planini.</p>
1963	<p>V začetku leta prvi sestanek bajtarjev Velike planine. (Hlačer, 70)</p> <p>Odprtje nihalk na Veliko planino.</p> <p>Anton Melik v delu <i>Slovenija</i> omenja primitivne stare hiše, tudi okrogle na Veliki planini. Primerja jih s tistimi iz pradavnine v Franciji (Brunhes) in s kasnejšimi v slovenskih planinah in v Istri. (Melik 1963, 533, 534)</p> <p>Za Maklenovcem nad Malo Vlačico gradbeni delavci najdejo prazgodovinsko plavutasto bronasto sekiro. (Cevc 1972, 63)</p> <p>Oktober kamniški planinci priredijo prvi dvodnevni spominski pohod II. grupe odredov s Krvavca v Kamniško Bistrico, na Dol in čez Veliko planino na Črnivec; pohod postane tradicionalen.</p> <p>Z depandanso povečajo Domžalski dom. (Dobnik 1998, 161)</p> <p>Po tem letu opuščajo prevoze s tovorno žičnico iz Črne na Malo planino; naprava začne propadati.</p>
1964	<p>Na pustno soboto prvi bajtarski pustni smuk, ki postane tradicionalen. (Hlačer, 85)</p> <p>Knjiga Franceta Planine <i>Slovenija Turistični vodnik</i> vsebuje podatke: Gondola, najdrznejše speljana žičnica v Jugoslaviji, dolga 1450 m, prepe-lje 30 oseb/uro, vlečnica iz Tihe doline ima kapaciteto 300 oseb/uro, počitniški domovi Induplati, Elektro Ljubljana in Rudnika kaolina so na Mali planini, najvišja točka je Gradišče 1666 m. (Planina, 1964)</p> <p>Odprejo sedežnico na Zeleni rob.</p> <p>25. julija se pod Njivico smrtno ponesreči 23-letni Jože Ulčar iz Preserij, kamniški odbojkar.</p>
1965	<p>Vlasto Kopač v članku <i>Še enkrat o Veliki planini</i>, objavljenem v Planinskem vestniku, št. 9, meni, da je pastirska kočja rudiment prastarega bivališča in morda zapuščina predslovanske dediščine.</p>
1966	<p>Od 4. do 11. avgusta potekajo arheološka izkopavanja na Veliki planini. Inštitut za raziskovanje krasa SAZU ob pomoči Mestnega muzeja Ljubljana sondira kraško zijavko v Dovji griči. Najdena kost in ostanki keramike, a izvor časovno ni določljiv.</p> <p>Stane Gabrovec v članku <i>Kamniško ozemlje v prazgodovini</i> omenja arheološka sondiranja na Veliki planini in prazgodovinske višinske postojanke. (Oba podatka: Gabrovec, 102, 108).</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1967	<p>Na zadnjo majsko soboto prvič bajtarsko čiščenje planine, ki postane tradicionalno. (Hlačer 2000, 90)</p> <p>Poleti pasejo okrog 600 glav goveje živine, nekaj konj, ovac in svinj. (Cevc 1967, 53)</p> <p>Poskusno začne delovati brežična zveza GRS med postajo GRS Kamnik, Veliko planino, Kamniškim in Kokrskim sedlom. (Potočnik, 236)</p>
1968	<p>27. februarja 27-letni Boris Batista iz Ljubljane zmrzne v snežnem neurju na Mali planini.</p> <p>Muzej v Kamniku pripravi razstavo <i>Planšarstvo na Veliki, Mali in Gojški planini</i>. Razstava dopolni podobo o materialni kulturi Velike planine.</p> <p>Na Veliki planini se pase 168 molznic: 98 na prvo travo, 55 na drugo travo, 22 volov, 11 telic nad 2 leti, 15 telet pod 2 leti ter 12 prašičev. (Cevc 1993, 25)</p> <p>21. avgusta se med sestopom s Šimnovca čez Rigelj smrtno ponesreči 62-letni Alojz Kern - Cestar, lovec iz Komende.</p>
1969	<p>17. oktobra se 38-letna Darinka Breznik iz Ljubljane izgubi pri Kisovcu. Najdejo jo mrtvo.</p> <p>Podatek, da je na Veliki in Mali planini paslo veliko več žensk kot moških. (Osebni zapiski Toneta Cevca)</p> <p>Podatki o <i>pvancih</i> - pase tisti, ki ga družina najlažje pogreša (ženske, stari ljudje). Na Veliki planini je paslo 20 žensk, 16 moških, na Mali 16 žensk, 9 moških in na Gojški 8 žensk in 9 moških. Nekoč je bila paša moško opravilo, ker je treba: »Fest bit, pa nač bāt, ka je treba, teč!« (Cevc 1993, 47)</p>
1970	<p>Planinsko društvo Črnuče dogradi in odpre Črnuški dom na Mali planini. (Dobnik 1998, 164)</p> <p>Po letu 1970 imajo že vse bajte štedilnike in vgrajena okna, razen Preskarjeve bajte. (Kopač 2006, 192)</p> <p>Klukčeva Micka, Preskarjeva mama in Voukov France znajo izrezovati igračke v podobi kravic - buše. Otroci so napravili iz lubja bajto, sestavili trope in kravice imenovali kot žive. To počno tudi otroci v dolini: dajo jih na mravljišče in opazujejo - kot bi jih gnali v planino. (Cevc 1972, 54)</p> <p>Vlasto Kopač: Manjše in vitkejše igračke so cike, večje so buše.</p>
1972	<p>Izid monografije etnologa dr. Toneta Cevca, <i>Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev</i>. DZS. Ilustracije Vlasto Kopač. Predstavi tudi posebno vrsto sira, <i>trnič</i>, sirček čebulaste oblike, okrašen in prekajen v bukovem dimu nad ognjiščem. Pastirji ga oblikujejo vedno »u par«. <i>Opisujejo</i> (zaljšajo) ga s pisavo - lesenim pečatnikom z vrezanimi simboli in ornamentami, prav tako vedno u par, kar daje zgovoren simbolični pomen. Tone Cevc kasneje ugotavlja, da tega ne poznajo drugod v Alpah. (Cevc 1972, 44; Cevc 1993, 52)</p> <p>Pavel Kunaver: »S to knjigo vstaja ves čar, ki mi ga je darovala ta prečudovita pokrajina že od mladih let, največ prav tedaj, ko je bila še vsa prvobitna in smo jo začeli uživati tudi pozimi.«</p> <p>Andrej Močnik - Preskarjev in Jožefa Humar - Debevčeva Zefa izdelata 80 velikoplaninskih trničev kot darilo arhitektu Jožetu Plečniku ob njegovi osemdesetletnici. (Kopač 2006, 106)</p>
1973	<p>V bližini Gradiške griče pastirica Jožefa Humar - Debevčeva Zefa najde prazgodovinsko tulasto bronasto sekiro. (Kopač 1974a, 186)</p> <p>15. decembra zaradi vetra zaustavijo žičnico; skupina planincev se peš poda iz Kamniške Bistrice na Veliko planino, pri tem pa zdrsne v smrt 25-letna Zinka Ravbar iz Ljubljane.</p> <p>8. februarja 25-letni Cveto Florjan Udovič ponoči umre zaradi izčrpanosti in podhladitve v vrtači pod Koritnim vrhom, vzhodno od poti Velika planina-Dol.</p> <p>Članek Toneta Cevca <i>Pripovedno izročilo o gamsih z zlatimi parklji iz Kamniških Alp</i>, <i>Traditiones</i> 2, 79.</p> <p>Na Veliki planini posnamejo jugoslovanski film <i>Volk samotar</i>, glavno vlogo igra Slavko Štimac.</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1974	<p>29. januarja se v megli na smučeh zaleti v skalo 15-letni Bojan Rebula iz Domžal in umre.</p> <p>Viator kot upravljavec žičniškega sistema pridobi študijo o turističnem razvoju Velike planine. Zavod za varstvo kulturnih spomenikov Ljubljana in Kranj (Vlasto Kopač in Olga Zupan) kot relikv zaščitita Preskarjevo bajto na Velikem stanu, Preskarju pa postavijo nadomestno tam, kjer je do leta 1917 stala Hauteževa. (Kopač 2006, 87)</p> <p>Članka Vlasta Kopača <i>Velika planina</i> v <i>Varstvu spomenikov</i>, 17-19/1., in <i>Pastirska torila z Velike planine</i> v <i>Traditiones</i> 3, 155.</p>
1975	<p>Tone Cevc v članku <i>Tri oblike lesenih ključavnic s stopicami na Slovenskem</i> objavi sliko in risbe razstavljene lesene ključavnice z Velike planine. (Cevc 1977, 139)</p> <p>4. junija 21-letni Miha Dornik iz Zgornjih Jarš pade v prepad pri Luknji in umre.</p> <p>21. julija se 14-letni Janko Jeran - Uzovčev iz Stolnika pri nabiranju planik smrtno ponesreči pod Curlo.</p> <p>17. avgusta se med nabiranjem planik ubije Branko Krempl iz Kamnika.</p>
1976	<p>V Geografskem zborniku izide članek Franca Lovrenčaka <i>Zgornja gozdna meja v Kamniških Alpah</i>. V njem opozori na nekdanjo naravno gozdno mejo na Veliki planini in na spremembe zaradi človekovih posegov. (Lovrenčak 1976)</p>
1977	<p>14. marca zvečer 17-letni Peter Dolenc iz Kamnika pade v prepad pri zgornji postaji žičnice.</p>
1979	<p>Članek Toneta Cevca <i>Otroške živalske igračke - »buše«</i>, <i>Traditiones</i>, 5-6, 71.</p> <p>2. junija po slovesnosti mladinske organizacije na Mali planini 14-letni Srečko Pirc iz Domžal pade v prepad na severozahodu planine v Kulkarjih in umre.</p> <p>11. avgusta 27-letni Anton Berlec iz Zgornjih Palovč zvečer pade s sedežnice in se smrtno poškoduje.</p>
1980	<p>Gradnja gozdne ceste od Volovljeka navzgor čez Marjanine njive, Police (1984), Jerohe (1985) in navzdol na planino Dol (1988). (Kočar 2003)</p> <p>29. avgusta pogori depandansa Domžalskega doma. (Borut Peršolja)</p> <p>1. decembra v letalski nesreči na Korziki umre uspešen gostinec Andrej Zorman, najemnik hotela Šimnovec.</p>
1981	<p>Zapis, da je Zemljiško-kmetijska skupnost Kamnik z denarjem pomagala pastirjem popravljati ograje in bajte. Na Veliki planini je okrog 800 ha pašnikov.</p> <p>Ustanovijo Samoupravno interesno skupnost RTC Velika planina. Pojavijo se načrti za oživitvev in rešitev turistične dejavnosti. Turizem bi razširili na Kisovec ter na Malo in Gojško planino, kar je v nasprotju s prizadevanji predhodnikov, naj se turizem lokacijsko loči od pašništva.</p>
1982	<p>Februarja, še med smučarsko sezono, ustavijo žičnice, na gondolo namestijo nov varnostni sistem, povečajo hitrost in nosilnost kabin. (Glas 1982, 82)</p> <p>Članek Toneta Cevca <i>Občasna naselja na Slovenskem</i>, v katerem omenja tudi pastirske kočje na Veliki planini. Opozori na plot, ki jih obdaja, narejen iz strgač ali zloženega kamna. Tako nastane ošek, kjer pastir molze, kosi za teleta in goji zelenjavo. Tam ponoči počiva živina. Za pastirja je to zasebna površina, tam je doma, tam je njegov intimni svet. (Cevc 1982)</p>
1983	<p>17. julija v svoji koči na Mali planini umre 84-letni France Erjavšek, gorski vodnik in reševalec, doma iz Stahovice.</p>
1984	<p>25. avgusta v brunarici Snežinka na Zelenem robu eksplodira plinska bomba in hudo poškoduje sedem turistov.</p>
1985	<p>Knjiga Fanny S. Copelandove <i>Čudovite gore</i> (<i>Beautiful Mountains</i>, v prevodu Marijana Lipovška): <i>»Kamniške Alpe so vse leto očarljive. Gozdovi v njihovem vznožju so spomladni polni lepote, visoki gorski pašniki in apnenčaste planjave Velike planine pa so v poletni vročini hladni in osvežujoči ...«</i> (Copeland 1985, 10)</p>
1986	<p>V maju in juniju pod vodstvom Maksa Prelovska poteka prenova jedilnice in pročelja Domžalskega doma.</p> <p>15. junija v Domžalskem domu poteka 16. planinski tabor Meddruštvenega odbora planinskih društev Ljubljanskega območja. (Borut Peršolja)</p> <p>4. avgusta na pragu planinske kočje strela ubije 49-letno pastirico Mihaelo Bodlaj - Vovkovo z Županjih Njiv.</p> <p>17. avgusta se 46-letni Ludvik Andrej Flerin iz Domžal smrtno ponesreči pri nabiranju planik v Vrthih na severozahodnem robu Velike planine.</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1987	<p>Izide druga dopolnjena izdaja knjige Toneta Cevca <i>Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev</i>, DZS.</p> <p>Kočna odkloni gradnjo trgovine na Veliki planini. Komunalno podjetje, upravljavec žičnic, pripravlja nekaj najnujnejših naložb.</p> <p>Hotel Planinka, ki upravlja hotel Šimnovec, je pod družbenim varstvom. Predvidena sta miniranje terena na smučišču Purman in ureditev traktorske poti.</p> <p>Ugotovijo: elektrifikacija koč bi bila predraga. Razmišljajo, kako pripeljati vodo na planino: kot vodovod iz Kamniške Bistrice ali dovoz vode z vodnimi cisternami pod žičnico.</p> <p>Dokončana makadamska gozdna cesta s Kranjskega Raka do planine Dol.</p> <p>Zmajarski klub Kavka organizira polete z zmajem dvojčkom z Velike planine (cena 3000 din za polet). Izvedejo državno prvenstvo v zmajarstvu.</p> <p>Pašništvo je bolj donosno, odkar je na planini turizem. Turistom vse prodajo, mleko, sir in drugo, oddajajo pa tudi kočje. Ne more pa dobro uspevati, dokler je vsiljeno kolobarjenje v ogradah namesto proste paše. (Pripoved Toneta Balantiča)</p>
1988	<p>7. avgusta novo kapelico na Veliki planini blagoslovi nadškof dr. Alojzij Šuštar.</p> <p>Tega dne se je od Sv. Primoža s procesijo vrnila oltarna slika Marije Snežne na Veliko planino. Bil je lep dan, zbralo se je veliko ljudi. (Milan Šuštar)</p> <p>Sir gre dobro v prodajo, najbolj avgusta (laški sir, cena je 18.000 din za hlebec, 1 l mleka stane 800 din, 1/4 kg masla 1.500 din). Na planini se pase samo govedo in nekaj prašičev ter ena sama ovca, ki je znamenitost planine. Povedo, da so jo krave sprejele medse.</p> <p>Septembra pogori Klešnikova turistična kočja, ko lastnik vari strešno izolacijo.</p>
1989	<p>Članek Toneta Cevca v <i>Traditiones</i>, 18, 1989, <i>Domneve o stavbnem izvoru dveh tipov planšarskih koč na planinah v Sloveniji</i>, obravnava tudi ovalno bajto z Velike planine.</p> <p>2. januarja v Domžalskem domu ustanovni občni zbor PD Bajtar Velika planina; 18. januarja ga registrirajo s sedežem v Stahovici 20 in delovanjem na območju Velike planine.</p> <p>V Domžalskem domu prenovijo prostore s prenočišči in jih prilagodijo za potrebe penzionskih gostov. (Borut Peršolja)</p> <p>20. avgusta se pri delu v Cozovi koči na Kokrskem sedlu smrtno ponesreči 63-letni Miha Habjan - Mihol iz Šmarce, gorski reševalec, dolgoletni bajtar ter bajtarski župan na Veliki planini. (Malešič 2002, 406)</p> <p>Planinsko društvo Bajtar organizira »prevzem ključa planine« ob odhodu pastirjev.</p>
1990	<p>60-letnico bajtarstva na Veliki planini praznujejo s prireditvijo <i>Planina poje in slavi</i>. (Hlačer, 99)</p> <p>Janez Drozg posname VHS videofilm ob 60-letnici bajtarstva.</p> <p>31. decembra se pod Šimnovcem smrtno ponesreči 20-letni Gorazd Zlatnar - Dobrin iz Radomelj.</p>
1991	<p>16. januarja se med smučanjem smrtno ponesreči 16-letni Gregor Uršič iz Stahovice.</p> <p>18. januarja se med smučanjem smrtno ponesreči 14-letna Martina Novak iz Šmartnega pri Cerkljah.</p> <p>Izide knjižica Naceta Novaka <i>Šestdeset let bajtarstva na Veliki planini</i>, samozaložba, Vrhpolje.</p> <p>Mojca Kopač na Katedri za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani pripravi študijo z naslovom <i>Velika planina, Valorizacija krajinskega območja za potrebe razvoja</i>. Delo je bogato dokumentirano in vsebuje veliko podatkov, tematskih zemljevidov ter fotografskega gradiva.</p> <p>Velika planina je kraška planota z jamo, imenovano Kofca (ev. št. 1037), naravnim mostom Luknja pod Zelenim robom (ev. št. 1127 - 10-12 m globoko brezno) in podorno jamo Vetrnica (ev. št. 112, Velika in Mala, z navpičnimi, 20 m visokimi stenami). Krajevna oznaka: Stahovica, Črna pri Kamniku. V Vetrnici je bogata speleoflora. Velika planina je ostanek predledonodobne uravnave, ko so se med alpskim orogenetskim gibanjem deli uravnave dvigali, deli pa pogrezali. (<i>Inventar najpomembnejše naravne dediščine 2</i>, 1991)</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1992	<p>Tone Cevc v knjigi <i>Bohinj in njegove planine</i>, 134, omenja velikoplaninske trniče, bohinjske ožemčke in glaviče iz Logarske doline, za katere ne vemo, kakšen pomen so imeli v preteklosti. Ne morejo pa skriti svojega erotičnega pomena, ki ga poudarjajo oblika in dekorativni motivi, s katerimi so okrašeni trniči.</p> <p>Dušan Novak v Planinskem vestniku objavi članek <i>Z gore teče (tudi) umazanija</i>. V njem predstavi poskuse sledenja voda na Veliki planini in opozori na pomen varovanja vodnih virov zaradi kraškosti območja. (Novak 1993, 16–17)</p>
1993	<p>Izide tretja dopolnjena izdaja knjige Toneta Cevca <i>Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev</i>. Samozaložba.</p> <p>Ob stoletnici izide <i>Zbornik Planinskega društva Kamnik</i>. V njem je na str. 302 ugotovitev, da se je za Triglavom največ planinskih nesreč pri nas zgodilo na Veliki planini.</p> <p>Na planini se začne pojavljati avtomobilski promet.</p> <p>14. septembra ponoči Kamničan v mestu opazi, da je Velika planina v obsežnem ognju. Na planino odhiti 50 gasilcev, ki brez škode za kočje pogasijo 25 velikih ognjev. Vse leto so pastirji in najemniki koč čistili planino, naredili velike kupe in jih nameravali zažgati ob prisotnosti gasilcev. A jih je nekdo prehitel.</p> <p>V Domžalskem domu zaključijo leto prej začeta dela: zgradijo povezovalni hodnik z depandanso ter ga posodobijo in povečajo število ležišč.</p> <p>Peter Ficko v četrti izdaji planinskega vodnika <i>Kamniške in Savinjske Alpe</i> med drugim opisuje geološke značilnosti, podnebje in rastje. Za Veliko planino zapiše, da so tu smrekovi gozdovi ob Menini, Smrekovcu, Teru in Raduhi najlepši.</p>
1995	<p>Izide knjiga Ferdinanda Šerbelja Sv. <i>Primož nad Kamnikom</i>, izdal in založil Milan Šuštar, Kamnik 1995.</p> <p>Izide vodnik Ferdinanda Šerbelja Sv. <i>Primož nad Kamnikom</i>, izdal in založil Milan Šuštar, Kamnik 1995.</p> <p>Knjiga Bojana Pollaka <i>Naravne znamenitosti Kamniško-Savinjskih Alp na kamniškem območju</i>, Občina Kamnik.</p> <p>Knjiga <i>Sto planinskih pesmi</i>, Ob 65-letnici bajtarstva na Veliki planini, izbor besedila Miro Repič in France Malešič, notni zapis Miro Repič, založilo PD Bajtar.</p> <p>Knjiga Toneta Golnarja in Bojana Pollaka <i>Plezalni vodnik Kamniška Bistrica</i>. V uvodu je geološki oris, ki omenja, da je Velika planina iz mehkejših kamnin, kot so laporji (vmesna stopnja med apnencem in glino, ki hitro prepereva), skrilavci (ki se koljejo v plošče in so vododržni), glinovci in peščenjaki (sprijeta zrnca, če vsebujejo železo, so od rumene do rdeče obarvani), ki hitro razpadejo, hitreje nastane zemlja in vegetacija za pašnik. Na površini so tudi plitvomorske karbonatne plasti, v katerih se najde školjka <i>Annodontofora fassaensis</i>. (Jamnik, 1995)</p>
1996	<p>Tone Cevc, France Stele in Miran Bremšak na Veliki planini na 60 mestih sondirajo tla, da bi dobili nove podatke o začetkih kultiviranja Velike planine. Najdejo keramiko iz bronaste dobe, halštatsko keramiko na Pečicah, v pastirskih seliščih ter na Lambergarci na Mali planini, antično keramiko pod kapelico ter latensko fibulo. S konca srednjega veka in mlajši so ostanki skled, latvic, vrčev ter krožnikov in kozarcev. V bližini Gradišča najdejo 11 železnih podkev in več konjskih žebeljev iz zgodnjega srednjega veka, ki potrjujejo izvor srednjeveškega imena Konjska planina.</p> <p>Knjiga Toneta Cevca <i>Davne sledi človeka v Kamniških Alpah. Arheološke najdbe v planinah (1995–1996)</i>, ZRC SAZU, Ljubljana.</p> <p>Upravni odbor PD Domžale obravnava gradivo Domžalski dom na Mali planini in določi njegov nadaljnji razvoj. Letno obišče Domžalski dom 15.000 obiskovalcev, nekaj manj kot 500 pa jih v njem tudi prenoči. Iz gradiva: »Z umestitvijo v občutljiv gorski prostor in s svojim imenom, ki poudarja okolje, kjer je nastala ideja in od koder prihajajo generacije ljudi, ki so ga postavile in ves ta čas vzdrževale, je nedvomno veliko prispeval k razpoznavnosti občine Domžale in mesta Domžale v Sloveniji, pa tudi po svetu.« (Borut Peršolja)</p> <p>Vlasto Kopač v članku <i>Velikoplaninska pastirska bajta in nekaj njenih značilnosti</i>, Traditiones, opozori na svetlobno lino (pomično škodlo) na prisojni strani pastirske bajte, skozi katero je prihajala svetloba ali pa je domiselni pastir nastregel deževnice »za ene žgance«; opiše izpahnjeno steno pastirjevega bivališča, ki je omogočala prostornejšo lopo za večje govedo. (Kopač 1996, 99; Kopač 2006, 97)</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
1998	<p>Urška in Andrej Stritar v knjigi <i>Z otroki v gore</i> omenjata Veliko planino, največjo pri nas. (Stritar 1998, 64–67)</p> <p>22. februarja 1998 se 51-letni Martin Košir iz Ljubljane smrtno ponesreči na južnem pobočju pod Gradiščem.</p> <p>9. avgusta zjutraj se na žičnici na sredini poti, 170 m visoko, zaradi zapleta vrvi ustavi gondola. Gorski reševalci 34 potnikov in sprevoznika rešujejo v 25 spustih do 20. ure zvečer. (Malešič 2002, 432)</p> <p>13. septembra 55-letni Jakob Nartnik, mizar iz Domžal, ki je izdeloval sobe v depandansi Domžalskega doma, umre na Poljanskem robu zaradi podhladitve.</p>
1999	<p>Predsednik države Milan Kučan arhitektu Vlastu Kopaču podeli najvišje državno odlikovanje, zlati častni znak Republike Slovenije, med drugim tudi za ohranitev Velike planine.</p> <p>Nova cesta s planine Kisovec čez Debeli rob na Malo planino.</p>
2000	<p>Lastniki turističnih koč ustanovijo Planinsko društvo Rigl.</p> <p>Knjiga Toneta Cevca <i>Lončene posode pastirjev</i>, ZRC SAZU.</p> <p>Knjiga Teje Hlačer <i>Ko se planina preobleče. Bajtarstvo Velike planine</i>, samozaložba, Trzin.</p> <p>Članek Toneta Cevca <i>Tri tisočletja Velike planine</i>, v: Kamniški zbornik XV, 113.</p> <p>21. oktobra Borut Peršolja v okviru 18. zborovanja slovenskih geografov vodi strokovno ekskurzijo na Veliko planino.</p>
2001	<p>17. oktobra ustanovljeno Društvo za ohranjanje cikaste goveda v Sloveniji z namenom ohranitve edine avtohtone pasme goveda pri nas. Takšno govedo je bilo nekdanj tudi na Veliki planini. Novembra 2003 izide prva številka društvenega glasila <i>Cikasti zvonček</i>.</p>
2002	<p>Članek Jane Horvat <i>Arheološki sledovi v slovenskem visokogorju</i>, v: Kamniški zbornik XVI, 193.</p> <p>Članek Vilka Rifla <i>Ledinska imena jugovzhodnega dela Velike planine</i>, v: Kamniški zbornik XVI, 235.</p> <p>Knjiga Franceta Malešiča, Ceneta Griljca, Vlasta Kopača, Toneta Škarje in Mira Štebeta <i>Zgodovina reševanja v gorah nad Kamnikom</i>, PZS.</p>
2003	<p>Na planini je več kot 500 glav živine, od tega na Veliki planini okrog 350. Od 63 bajt na Velikem stanu je obljudenih 30.</p> <p>Umre pastirica in ljudska umetnica Kati Turk.</p> <p>Knjiga <i>Kati Turk, pastirica in ljudska pesnica</i>; uredila Joži Kališnik, samozaložba Joži in Roman Kališnik, Kamnik.</p> <p>Maja se zadnjič sestane iniciativna skupina za ustanovitev Zadruga za trajnostni razvoj Velike planine, ki naj bi upravljala s prostorom Velike, Male in Gojske planine, izvajala planinske in turistične dejavnosti ter vzdrževala poti, a do ustanovitve ni prišlo. (Borut Peršolja)</p> <p>19. julija PD Domžale pod vodstvom Toneta Cevca izvede strokovno ekskurzijo <i>Tri tisočletja Velike planine</i>.</p> <p>31. avgusta je Planinsko društvo Domžale pripravilo slovesnost ob 50-letnici odprtja Domžalskega doma.</p> <p>Knjiga Tomaža Kočarja <i>Kamniška Bistrica – Bistriški gozd</i>, samozaložba, Ljubljana.</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
2004	<p>Knjiga Vilka Rifla <i>Dolina Črne in njeni prebivalci</i>, Krajevna skupnost Črna.</p> <p>11. februarja je nagrado družbe Ford za ohranjanje naravne in kulturne dediščine za leto 2003 za projekt <i>Ohranjanje pastirske dediščine na Veliki planini – Preskarjev stan</i> prejela Iva Šubelj - Kramar.</p> <p>Družba Velika planina – Zaklad narave, d. d., izda zbiranko z zemljevidom za gorske kolesarje.</p> <p>Knjiga Vladimirja Habjana, Jožeta Draba, Andraža Poljanca in Andreja Stritarja <i>Kamniško-Savinjske Alpe. Planinski vodnik</i>, PZS.</p> <p>Starosvetni smučarji prvič izvedejo tekmovanje za pokal »šinkl«.</p> <p>Knjiga Irene Cerar - Drašler <i>Pravljične poti Slovenije</i> omenja Veliko planino, planoto divjih (dovjih) mož in belih deklic. (Cerar-Drašler 216-218)</p> <p>Borut Peršolja v Planinskem muzeju v Mojstrani odkrije vpisno knjigo Koče na Veliki planini in vpisno knjigo Zavetišča Velika planina. V prvi so vpisi od l. 1940 do 1942 in nato še od 17. 11. 1946 dalje ter leto 1947. Druga knjiga vsebuje vpise od decembra 1947 do leta 1952. V vsaki je okoli 3000 vpisov.</p>
2005	<p>Resne razprave v kamniškem občinskem svetu o ukinitvi nihalke, ki zaradi okvare stoji, denarja za obnovo pa ni. Zgradili naj bi 4 m široko cesto do Marijaninih njiv.</p> <p>Gradnja ceste iz Mačkinega kota nad Primoževimi lazi do Zgornjega konca Velikega stanu – povezava s prejšnjo cesto, ki naj bi jo v delu Male in Velike Vlačice opustili. V promet jo predajo leta 2006. (Bojan Pollak)</p> <p>Zgrajena dva rezervoarja – betonski cisterni – za vodo za živino, pri Vetrnicah in pod Pečicami Pod Krajem.</p> <p>Novo vodstvo Velike planine ob podpori občine Kamnik prepreči stečaj družbe Velika planina in poskrbi za ponovni zagon nihalke.</p> <p>Knjiga Franceta Malešiča <i>Spomin in opomin gora. Kronika smrtnih nesreč v slovenskih gorah</i>, Didakta.</p> <p>4. julija PD Domžale sprejme sklep o oddaji Domžalskega doma v najem. Domžalski dom, ki ima 14 sob in 52 ležišč, je po več desetletjih spet vsakodnevno odprt. (Borut Peršolja)</p> <p>V Kamniški Bistrici pred planinskim domom odkrijejo kip lovca, plezalca in reševalca Valentina Slatnarja - Bôsovega Tineta, delo kiparja Miha Kača.</p> <p>4. oktobra sprejet občinski odlok o razglasitvi Preskarjeve bajte za kulturni spomenik lokalnega pomena. Na državni ravni razglasitev (vnovič) ni uspela.</p> <p>Pogori okrepevalnica pri vlečnici 8 v Tihi dolini.</p> <p>Izide digitalni zemljevid <i>Grintovci</i>, 1 : 25.000 (Planinska zveza Slovenije: 1. izdaja. Ljubljana). Zaradi nove geodetske izmere slovenskega ozemlja ima najvišji vrh Velike planine novo višino – Gradišče 1668 m.</p>

Obdobje ali leto	DOGODEK
2006	<p>Zbornik <i>Človek v Alpah</i>, ZRC SAZU; s podatki o arheoloških raziskavah in najdbah tudi na Veliki planini. Urednik Tone Cevc.</p> <p>27. aprila umre Vlasto Kopač.</p> <p>18. julija objavijo spletno stran PD Domžale (www.pdd.si), kjer so med drugim opisi planinskih poti in podatki o Domžalskem domu. (Borut Peršolja)</p> <p>Knjiga Vlasta Kopača <i>Iveri z Grintovcevc</i>, PZS; s članki in avtorjevim slikovnim gradivom o Veliki planini ter ledinskimi imeni na prisojni strani Kamniško-Savinjskih Alp.</p> <p>Precej povečan kamnolom na Ravneh zaradi modernizacije ceste Podlom-Podvolovljek.</p> <p>Knjiga Franceta Steleta <i>Ljudje v Alpah</i>, samozaložba; o arheoloških raziskavah in najdbah.</p> <p>V <i>Enciklopediji o Alpah</i> (v francoščini) Borut Peršolja objavi slovarski članek o Veliki planini. (<i>Dictionnaire encyclopédique des Alpes</i>, 747)</p> <p>Zgrajen velik rezervoar – betonska cisterna za pitno vodo nad Hbanovo oziroma Dolinškovo jamo (Pri šterni).</p> <p>Decembra začne nihalka po zamenjavi varnostno-krmilnega sistema ponovno delovati.</p>
2007	<p>10. februarja umre Tone Cevc.</p> <p>Knjiga Ive Šubelj - Kramar <i>Tako so živeli in kuhali</i>, samozaložba, Kamnik.</p> <p>Inštitut za narodopisje ZRC SAZU pripravi slovesnost v spomin Toneta Cevca in spletno predstavitev Velike planine – http://odmev.zrc-sazu.si/planina.</p> <p>Agencija za razvoj turizma v Kamniku v sodelovanju s Kaaita, d. o. o., iz Potoka izda tri vodnike, v katerih predstavi Veliko planino.</p> <p>22. junija sprejme državni zbor Zakon o planinskih poteh. Na Veliko planino lahko pridemo po šestih planinskih poteh, ki skupaj v dolžino merijo dobrih 33 km. Za vse te poti, ki so povezane s kulturno dediščino, skrbijo s prostovoljnimi delom markacisti, člani PD Domžale in PD Bajtar. (Borut Peršolja)</p> <p>20. avgusta ponovno pogori dva meseca stara nedokončana okrepčevalnica v Veliki Vlačici (Tiha dolina) pri <i>Osmici</i>, lastnik Sebastjan Sitar.</p> <p>Oktobra začne Planinsko društvo Domžale obnavljati Domžalski dom na Mali planini. (Borut Peršolja)</p> <p>18. septembra pogori Posteška bajta na Gojški planini (last Stanke Spruk iz Podstudenca).</p> <p>25. septembra pogori Kocjanov hlev pod Purmanom (nad Šimnovcem).</p> <p>4. decembra pogori počitniška koča nad Zelenim robom pod Gradiščem, pri tem pa se opeče 24-letni Trboveljčan, ko odpre vrata goreče koče in ogenj bušne vanj.</p>

The Sound of Time on Velika planina Timeline

Summary

Guide material according to sources about Velika planina.

The timeline is a chronologically organized series of data about Velika planina and its surroundings over the last 2500 years. The authors have selected and written down those that have highlighted their own time period. The majority are supported by sources. At some points, there are only hypotheses and we were

also respectful towards national tradition. Formal data about the economy, culture and history with the relation towards nature and the spiritual world of natives intertwine with one another.

We passed by some of the data from the last decade, which still cannot be evaluated. Every event is part of another event and can reflect the past to the reader who can then make a judgement and create and image on their own.

Velika planina has contributed to skiing world history and winter tourism.

The special form of lodging, which cannot be seen anywhere else in the world still excites researchers.

Both the cultural and technical heritage is interesting, which also includes the human connection with the magnificent natural environment. The summer setting along with the very different winter setting have even captivated experts from the Alpine world. The completed work will fulfil its purpose, if it motivates further scientific research as well as discovering the unknown and forgotten elements of this mountain and gathering this information as a passion. Furthermore, to critically judge everything that is new as a result of knowing the mountain better.

Today, we use the World Wide Web for research and education however; we must know what we are looking for. The timeline offers key words that will help us expand our knowledge and allow us to research further.

Viri o Veliki planini

ADAMIČ, E. 1967: Miss F. S. Copeland - 95 let. *Planinski vestnik* 8. 337-342.

Alpski turistični center Velika planina. Zgibanka. Viator. Arhiv Slovenije, RDA, Gorenjsko, št. 293, No. 1.

BABNIK, A. 2002: *Razvojni možnosti Velike planine v okviru predvidenega Karavanško-Kamniško-Savinjskega regijskega parka*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.

BADJURA, R. 1922: *Jugoslovenske Alpe. 1. del: Slovenija. Praktični vodič*. Ljubljana: Kleinmayr in Bamberg.

BADJURA, R. 1924: *Smučar*. Ljubljana: Kleinmayr in Bamberg.

BADJURA, R. 1934: *Zimski vodnik po Sloveniji*. Vodnik Badjura XII. Ljubljana: samozaložba.

BADJURA, R. 1930: *Sto izletov*. Vodnik Badjura 9. Ljubljana: samozaložba.

BARAGIOLA, A. 1915: *La casa villereccia*. Chiasso.

BREMŠAK, M. 2000: Življenje v planinah pred tisočletji. *Planinski vestnik*, 4. 150-154.

BRODAR, M. 1959: Mokriška jama, nova visokoalpska aurignaška postaja v Jugoslaviji. V: *Razprave 4. razr. SAZU* 5, Ljubljana, 419-469.

BRODAR, S., BRODAR, M. 1983: Potočka zijalka. Visokoalpska postaja aurignacijskih lovcev. *Dela 1. in 4. razr. SAZU*. Ljubljana, 24.

BUSER, S. 1980: *Tolmač lista Celovec (Klagenfurt)*. Osnovna geološka karta 1 : 100.000. Beograd.

CERAR-DRAŠLER, I. 2004: *Pravljicne poti Slovenije*. Ljubljana: Sidarta.

CEVC, E. 1985: Umetnostni vzponi in upadi kamniškega mesta. V: *Kamnik 1229-1979. Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta*. Kamnik. 65-74.

CEVC, E. 1965: Sv. Primož nad Kamnikom med romaniko in pozno gotiko. *Varstvo spomenikov*, IX, 1962-1964. 36-45.

CEVC, T. 1967: Nastanek in razvoj pastirskega stanu na Veliki planini nad Kamnikom. *Kamniški zbornik* XI. 47-86.

CEVC, T. 1972: *Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev*. Ljubljana: DZS, prva izdaja, 95 strani.

CEVC, T. 1973a: Pripovedno izročilo o gamsih z zlatimi parklji iz Kamniških Alp. *Traditiones* 2. 79-96.

CEVC, T. 1973b: Nekaj povedk iz Grintovcev. *Planinski vestnik*, 9. 444-447.

CEVC, T. 1974a: Velika planina. *Varstvo spomenikov*, 17-19/1. 185-186.

CEVC, T. 1974b: Okamnella živa bitja v slovenskem ljudskem izročilu. *Traditiones* 3. 81-112.

CEVC, T. 1977: Tri oblike lesenih ključavnic s stopicami na Slovenskem. *Traditiones* 4, 1975. 135-154.

CEVC, T. 1979a: Vpliv zemljišča in družbeno-zgodovinskih razmer na življenje pastirjev v naravnih zavetiščih v Kamniških Alpah. *Slovenski etnograf*, 30. 93-112.

CEVC, T. 1979b: Otroške živalske igrčke - »buše«. *Traditiones*, 5-6, 1976-1977. 69-78.

CEVC, T. 1982: Občasna naselja na Slovenskem. *Traditiones* 7-9, 1978-1980. 93-126.

CEVC, T. 1984: *Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem. Kulturnozgodovinski in etnološki oris*. Ljubljana: DZS.

CEVC, T. 1987: *Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev*. Ljubljana: DZS, 2. izd.

CEVC, T. 1989: Domneve o stavbnem izviru dveh tipov planšarskih koč na slovenskih planinah. *Traditiones* 18. 125-130.

CEVC, T. 1992: *Bohinj in njegove planine*. Triglavski narodni park. Radovljica: Didakta.

CEVC, T. 1993: *Velika planina, življenje, delo in izročilo pastirjev*. Ljubljana: samozaložba, 3. izd.

CEVC, T. 1995: Tipologija tradicionalnih pastirskih in planšarskih stavb v slovenskih Alpah. *Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah*. Zbornik razprav. Ljubljana: ZRC SAZU. 50-65.

CEVC, T. 1996: Nova spoznanja o planšarstvu na Veliki planini v Kamniških Alpah. *Traditiones* 69-79.

CEVC, T. 1997: *Davne sledi človeka v Kamniških Alpah*. Ljubljana: ZRC SAZU.

CEVC, T. 1999: Povedke iz kamniškega kota. *Traditiones*. 89-100.

CEVC, T. 2000a: *Lončene posode pastirjev*. Ljubljana: ZRC SAZU.

CEVC, T. 2000b: Tri tisočletja Velike planine. *Kamniški zbornik* XV. 113-122.

CEVC, T. 2000c: Velika planina. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana.

CEVC, T. 2004: Sirarjenje v planinah v Kamniško-Savinjskih Alpah v luči arheoloških najdb in zgodovinskih virov. *Traditiones*, 33/1. 57-82.

CEVC, T. 2005: *Velika planina*. Zgibanka.

CEVC, T. (ur.), 2006: *Človek v Alpah. Desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*. Zbornik. Ljubljana: ZRC SAZU.

CIGALE, D. 1990: *Planine in njihova navezanost na naravne pogoje. Seminarska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.

COPELAND, F. S. 1933: S smučmi z Menine na Veliko planino. *Planinski vestnik* 1. 4-7.

COPELAND, F. S. 1985: *Čudovite gore*. Ljubljana: DZS.

ČERČEK, E. 1948-1949: Planine v Južnih Kamniških Alpah, *Geografski vestnik*, XX-XXI. 37-85.

DEBELAK, M., 1974: *Velika planina*. Program turističnega razvoja. Urbanistični inštitut SR Slovenije. Ljubljana.

DEU, Ž. 2004: Arhitekt Vlasto Kopač in »njegova« Velika planina. *Hiše. Revija za nove možnosti bivanja*. V/21, junij. 076-083.

DIMNIK, J. 1970: Naša škotska prijateljica Miss F. Copelandova. *Planinski vestnik* 10. 476-480.

DIVJAK, T. 1961: *Gospodarjenje v planinah Kamniških Alp*. Seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.

DOBNIK, J. in soavt. 1992: *Stoletje v gorah*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

DOBNIK, J. 1998: *Vodnik po planinskih postojankah v Sloveniji*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.

DROZG, J. 1990: VHS videofilm, ob 60-letnici bajtarstva. *Ekskurzija Jugoslovanskega šumarskega združenja v Kamniško Bistrico*, 9. septembra 1930. Ljubljana, 1930.

FAJGELJ, V. 1953: Planine v vzhodnem delu Savinjskih Alp. *Geografski vestnik*. Ljubljana.

FICKO, P. 1977: *Kamniške in Savinjske Alpe. Planinski vodnik*, Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 1. izd.

FICKO, P. 1993: *Kamniške in Savinjske Alpe. Planinski vodnik*, Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 4. izd.

FIKFAK, J. (ur.) 2007: Spletna predstavitev Velike planine - <http://odmev.zrc-sazu.si/planina>. Ljubljana: Inštitut za narodopisje ZRC SAZU.

GABROVEC, S. 1966: Kamniško ozemlje v prazgodovini. *Kamniški zbornik* X. 89-134.

GAMS, I. 1982: *Slovenske gore*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Geomorfološka inventarizacija Kamniško-Savinjskega regijskega parka. 1995. Geografski inštitut ZRC SAZU. 164 strani.

GRAD, K., FERJANČIČ, L. 1976: *Tolmač za list Kranj*. Osnovna geološka karta 1 : 100.000. Beograd.

GUČEK, S. 1985: Zgodovina zimskih športov v Kamniku. *Kamnik 1229-1979. Zbornik razprav ob 750-letnici mesta*. Kamnik: Kulturna skupnost in Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo. 120-127.

HABJAN, V., DRAB, J., POLJANEC, A., STRITAR, A. 2004: *Kamniško-Savinjske Alpe. Planinski vodnik*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.

HLAČER, T. 2000: *Ko se planina preobleče. Bajtarstvo Velike planine*. Ljubljana: samozaložba.

HORVAT, J. 2002: Arheološki sledovi v slovenskem visokogorju. *Kamniški zbornik* XVI. 193-202.

HORVAT, J. 2006: Arheološki sledovi v slovenskem visokogorju. - V: Cevc, T.: *Človek v Alpah: desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*. Ljubljana. 21-40.

HORVAT, M. 1996: Obdelava lončenine z Velike planine. *Traditiones* 25. 81-89.

ILEŠIČ, S. 1956: Slovenske pokrajine. V: *Geografski obzornik* III. Ljubljana. 25-38.

Izboljšanje usposobljenosti, ustreznosti in konkurenčnosti kmetijstva v Podjetni regiji. Študijski primer Velika planina (končno poročilo), 5. 6. 2003. Srednje Jarše pri Domžalah: Oikos.

JAMNIK, A. 1995: *Plezalni vodnik Kamniška Bistrica*. 18-22

KALIŠNIK, J. (ur.) 2003: *Kati Turk, pastirica in ljudska umetnica*. Kamnik: samozaložba Joži in Roman Kališnik.

KEMPERLE, P. 1940: Prikazen v belem peklju na Veliki planini. *Planinski vestnik*, 3. 84-85.

- KEMPERLE, P. 1962: Pojasnilo k volitvam župana na Veliki planini. *Planinski vestnik*, 5. 224.
- KEMPERLE, T. in P. 1962: Kako so volili župana na Planini – njega dni. *Planinski vestnik*, 3. 130–132.
- KERŠIČ - SVETEL, M. 2003: *Vlasto Kopač*. *Planinski vestnik* 4. 40–45.
- KLINAR, S. 1992: O pisavi in izgovorjavi imen. *Planinski vestnik* 4. 146–151.
- KLINAR, S. 1993a: Kost za glodanje. *Planinski vestnik* 5. 204–207.
- KLINAR, S. 1993b: Še enkrat Kost za glodanje ali kako pisati imena planin. *Planinski vestnik* 7–8. 345–346.
- KLINAR, S. 1994: Kost za glodanje – že tretjič. *Planinski vestnik* 6. 252–254.
- KLINAR, S. 1994: Kost za glodanje – že tretjič. *Planinski vestnik* 7–8. 321–323.
- KLOBČAR, M. 1998: Mnogovrstna ustvarjalnost Kati Turk. *Kamniški zbornik* XIV. 117–121.
- KLOBČAR, M. 2006: Dediščina Velike planine in ustvarjalna obzorja arhitekta Vlasta Kopača. *Kamniški zbornik* XVIII. 351–358.
- KLOBČAR, M. 2006: *Vlasto Kopač (1913–2006)*. *Traditiones* 15/1. 257–261.
- KOCBEK, F., KOS, M. 1894: *Vodnik za Savinjske planine in najbližjo okolico*. Celje: Slovensko planinsko društvo.
- KOCBEK, F. 1903: *Savinjske planine, vodnik po gorah in dolinah v Savinjskih planinah*. Št. Peter v Savinjski dolini: Savinjska podružnica Slovenskega planinskega društva.
- KOCBEK, F. 1926: *Savinjske Alpe*. Celje: Savinjska podružnica SPD.
- KOČAR, T. 2003: *Kamniška Bistrica – Bistriški gozd*. Ljubljana: samozaložba.
- PAČ, M. 1991: *Velika planina. Valorizacija krajinskega območja za potrebe razvoja*. Ljubljana: Katedra za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete.
- KOPAČ, V. 1940: *Razgled z Grintovca*. Ljubljana: Akademsko skupina SPD.
- KOPAČ, V. 1946–1947: *Krajevna imena v Grintovcih. Gore in ljudje* (Planinski vestnik). 1946, 1–5. 47, 6–12. 204; 1947, 1–2. 38.
- KOPAČ, V. 1947a: *Pomenki na poseki. Gore in ljudje* (Planinski vestnik), 3. 49–52.
- KOPAČ, V. 1947b: *Nekaj etnografskega drobiža iz Kamniških Alp. Gore in ljudje* (PV), 4–5. 110–112.
- KOPAČ, V. 1947c: *Obledele podobe iz Grintovcev. Gore in ljudje* (PV), 4–5. 89–93.
- KOPAČ, V. 1959: *Velikoplaninski stan*. *Planinski vestnik* 5. 207–210.
- KOPAČ, V. 1964a: *Smernice za zavarovanje naravnih in kulturnih vrednot Velike planine in njene sosesčine*. Kranj: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Kranj.
- KOPAČ, V. 1964b: *Urbanistični program Velike planine*. ZSVL.
- KOPAČ, V. 1965: *Še enkrat o Veliki planini*. *Planinski vestnik* 9. 400–403.
- KOPAČ, V. 1969: *Velikoplaninski stan*. *Planinsko berilo*. Tine Orel (ur.). Ljubljana: MK. 210–213.
- KOPAČ, V. 1971: *Andrejkova Manca z Velike planine*. *Planinski vestnik*, 11. 504–506.
- KOPAČ, V. 1974a: *Velika planina. Varstvo spomenikov*, 17–19/1.
- KOPAČ, V. 1974b: *Pastirska torila z Velike planine*, *Traditiones*, 3. 155–163.
- KOPAČ, V. 1975: *Meje turistične rasti na Veliki planini*. Kranj: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Kranj.
- KOPAČ, V. 1978: *Ob 80-letnici gorskega vodnika in reševalca Franceta Erjavška*. *Planinski vestnik*, 12. 755–761.
- KOPAČ, V. 1995a: *Oblikovanje počitniških zaselkov na Veliki planini*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.
- KOPAČ, V. 1995b: *Ovalna bajta in njene razvojne modifikacije. Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah*. Zbornik razprav. Ljubljana: ZRC SAZU. 82–92.
- KOPAČ, V. 1996: *Velikoplaninska bajta in nekaj njenih značilnosti*. *Traditiones*. 91–102.
- KOPAČ, V. 2003: *Kati in Zefa z Dovje ravnin*. V: *Kati Turk, pastirica in ljudska umetnica*. Joži Kališnik (ur.). Kamnik: samozaložba. 16.
- KOPAČ, V. 2005: *Iz preteklosti Velike planine. Cikasti zvonček*, III/3. 12 a–e.
- KOPAČ, V. 2006: *Iverj z Grintovcev*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- KOZAK, J. 1926: *Beli macesen*. Ljubljana: Vodnikova družba.
- Krajinska zasnova Velike planine. Uradni list SRS. 1989.
- KREGAR, A., KREGAR, V., SLAPNIK, G., URŠIČ, T. 2006: *Jame na Veliki planini*. *Kamniški zbornik* XVIII. 263–282.
- KREGAR, V., 1991: *Sledenje podzemnih voda na Veliki planini*. *Naše jame* 33. 92–94.
- KRIŽNAR, N. 2007: *Dr. Tone Cevc (1932–2007)*. *Delo*, 19. 2. 2007.
- KUHAR, A. 2005: *Velika planina. Cikasti zvonček*, III/3. 12 d–e.
- KUNAVER, J. 1961: *Visokogorski kras vzhodnih Julijskih in Kamniških Alp*. *Geografski vestnik* XXXIII. Ljubljana. 95–135.
- KUNAVER, P. 1921: *Na planine!* Ljubljana: samozaložba.
- KUNAVER, P. 1957: *Kras v Kamniških planinah*. *Kamniški zbornik* III. 272–286.
- KUNAVER, P. 1959: *V Kamniški Bistrici nekdanj. Kamniški zbornik* V. 194–205.
- KUNAVER, P. 1974: *Brezna in vrhovi*. Maribor: Založba Obzorja.
- KUNAVER, P. 1979: *Moje steze*. Maribor: Založba Obzorja.
- LAVRIN, N. in J. 2004: *Slovenija – Poletje 1928. Ilustrirani poročni dnevnik*. Ljubljana: Vale Novak.
- LEBEN, F. 1967: *Velika planina. Varstvo spomenikov* 12. 105–106.
- LIKAR, N. 1998: *Geomorfologija Velike planine*. Seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.
- LOGAR, V. 1997: *Geografska preobrazba Velike planine*. Seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.
- LOVRENČAK, F. 1976: *Zgornja gozdna meja v Kamniških Alpah v geografski luči*. *Geografski zbornik* XVI. 5–146.
- LOŽAR, R. 1944. *Narodopisje Slovencev I*, Klas. Ljubljana.
- LUCERNA, R. 1906: *Gletscherspuren in der Steiner Alpen*. *Geographische Jahresbericht aus Österreich* IV. Wien.
- MAJČENOVIČ, M. 2006: *Odsevi minulega časa*. Ljubljana: Littera picta.
- MALEŠIČ, F. 1980: *Prvi obiski Grintovcev*. *Planinski vestnik* 1. 5–17.
- MALEŠIČ, F., GRILJIC, C., KOPAČ, V., ŠKARJA, T., ŠTEBE, M. 2002: *Zgodovina reševanja v gorah nad Kamnikom*, Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- MALEŠIČ, F. 2005: *Spomin in opomin gora. Kronika smrtnih nesreč v slovenskih gorah*. Radovljica: Didakta.
- MEDIČ, Ž. 2005: *Vrtače na Veliki planini*. Seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.
- MELIK, A. 1936: *Slovenija 1.–2. zvezek*. Ljubljana: Slovenska matica.
- MELIK, A. 1954: *Slovenski alpski svet*. Ljubljana.
- MELIK, A. 1963: *Slovenija. Geografski oris*. Ljubljana: Slovenska matica.
- MESAR, J. 1875: *Popis sedanjega gospodarstva na nekaterih kranjskih planinah*. *Novice*, XXXIII. 304–306.
- MURKO, P. 2006: *Načrt upravljanja in krajinska zasnova. Primerjava dokumentov na primeru Velike planine*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo. Urad vlade RS za informiranje.
- Neue reformierte Urbarium über Herrschaft Oberstein, Anno 1571, Folio 123*. Arhiv Republike Slovenije, AS 1074, Zbirka urbarjev, II/11u.
- NOVAK, D. 1992: *Z gore teče (tudi) umazanija*. *Planinski vestnik* 1. 16–17.
- NOVAK, N. 1991: *Šestdeset let bajtarstva na Veliki planini*. Vrhpolje: samozaložba.
- NOVAK, V.: *Die Stellung des Alpwesens*, 127.
- Od adrenalinskih doživljajev do popolne sprostitve na Kamniškem (vodnik in zemljevid)*. Kaaita, d. o. o., maj 2007.
- Odlok o javnem redu na območju Velike planine*. Uradni list RS, št. 80. 12. 10. 2001.
- Odlok o redu na območju Velike, Male, Gojske planine in Kísovc*. Občina Kamnik, 1993.
- Odlok o sprejemu prostorsko-reditvenih pogojev za območje krajinske zasnove Velike planine*. Uradni list RS, 1994.
- Odlok o zavarovanju Velike, Male in Gojske planine*. 1966.
- Odredba o prometnem režimu na cesti Kranjski Rak–Kísovec in Dol*. Uradni list RS, št. 55, 1. 10. 1993. 2786.
- Odredba o spremembah odredbe o prometnem režimu na cesti Kranjski Rak–Kísovec in Dol*. Uradni list RS št. 21, 22. 4. 1994. 1297.
- Odredba o zavarovanju zemljišč na Veliki planini*. 1965.
- OREL, T. 1972: *Pastirska srenja in starosvetnosti Velike planine*. V: Cevc, T.: *Velika planina*. 5–6.
- OROŽEN - ADAMIČ, M. idr. 1996: *Priročni Krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Osnutek razvojnega programa Velike planine*. Sekretariat za gospodarstvo in družbene dejavnosti Občine Kamnik. 1991
- PD BAJTAR, 1989–1997: *Bajtar*. Vestnik PD Bajtar. 1–10.
- PERŠIČ, L. 2006: *Analiza hišne lončenine s Kravca*. – V: Cevc, T.: *Človek v Alpah: desetletje (1996–2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*. Ljubljana. 171–181.
- PERŠOLJA, B. 1995: *Planine v vzhodnih Kamniških Alpah*. Seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.
- PERŠOLJA, B. 1996: *Domžalski dom na Mali planini*. Tipkopis.
- PERŠOLJA, B. 1997: *Geografski problemi imenoslovja Kamniško-Savinjskih Alp*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.
- PERŠOLJA, B. 1997: *Geografski problemi imenoslovja na izbranem primeru Kamniško-Savinjskih Alp*. *Geografski zbornik* 38. Ljubljana
- PERŠOLJA, B. 1997: *Kamniško-Savinjske Alpe: gradivo za 9. državno tekmovanje Mladina in gore*. Podlehnik.
- PERŠOLJA, B. 2002: *Velika planina*. *Za srce* 4. 20–21.
- PERŠOLJA, B. 2002: *Zgoščeni imenik zemljepisnih imen*. *Dela* 18. Ljubljana.
- PERŠOLJA, B. 2006: *Velika planina. Dictionnaire encyclopédique des Alpes*, 747. Glénat.
- PILZ, I. 2000: *Čudoviti svet Karavank in Kamniško-Savinjskih Alp*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PLANINA, F. 1963: *Slovenija in njeni kraji*. Ljubljana.

- PLANINA, F. 1964: Slovenija. Turistični vodnik. Ljubljana.
- PLETERSKI, A. 2006: Zgodnjesrednjeveška poselitev Na Bleku pod planinskim domom na Krvavcu. – V: Cevc, T.: *Človek v Alpah: desetletje (1996–2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*. Ljubljana. 150–170.
- PODGORŠEK, A. 2001: *Analiza športnorekreativne ponudbe v športnoturističnem središču Velika Planina*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- PODLOGAR, L. 1913–1925: *Kronika župnije Gozd*.
- POLLAK, B. 1995: *Naravne znamenitosti Kamniško-Savinjskih Alp na kamniškem območju*. Kamnik: Občina Kamnik.
- Potepanje po Kamniškem*. Kaaita, d. o. o. 2007.
- POTOČNIK, M. 1968: *Srečanja z gorami*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Predlog odloka o razglasitvi Velike planine za narodni park*. Občinski ljudski odbor v Kamniku, 1957 ali 1959.
- Predlog za proglasitev planote Velike planine in doline Kamniške Bistrice za Kamniški narodni park*. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo, 1962.
- PREDOVNIK, K. 2006: Srednjeveška in novoveška lončevina s planin v Kamniško-Savinjskih Alpah. V: *Človek v Alpah*. 182–208.
- PRAPROTNIK, N. 1998: <http://www.expo98.literal.si/slo/zakladi/endemicne-rastline>.
- PREMRU, U. 1975: Geološka zgradba Juljskih in Savinjskih Alp. *Naše jame* 17. Ljubljana. 67–75.
- PREŠEREN, M. 1955: Živinoreja in planšarstvo v kamniški komuni. *Kamniški zbornik* I. 221–231.
- PRIMOŽIČ, T. 2003: Arhitekt Vlasto Kopač, 90 let. V: *Žirovski občasnik*, XXIV. 10–32.
- Program turističnega razvoja Velike planine*. Urbanistični inštitut SRS. 1974.
- Prostorski ureditveni pogoji krajinske zasnove Velike planine*. Razvojni zavod Domžale. 1994.
- RAJŠP, V. 1998: *Slovenija na vojaškem zemljevidu*. 4. del. Ljubljana: ZRC SAZU in Arhiv Slovenije, sekcija 161.
- RAJŠP, V. 1999: *Slovenija na vojaškem zemljevidu*. 5. del. Ljubljana: ZRC SAZU in Arhiv Slovenije, sekcija 161.
- RAZPOTNIK, J. 1956: Zadrugištvo na Kamniškem. *Kamniški zbornik* II. 137–159.
- REISP, B. 1963: Leta 1499 omenjena krajevna imena v Kamniških Alpah. *Kronika*. 112.
- REPIČ, M. 1995: *Sto planinskih pesmi. Ob 65-letnici bajtarstva na Veliki planini*. Kamnik: PD Bajtar.
- REŽEK, B. 1938: *Svet med Grintovci*. Ljubljana: Planinska matica.
- REŽEK, B. 1959: *Stene in grebeni. Razvoj alpinistike v Savinjskih Alpah*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- RIFEL, V. 2002: Ledinska imena jugovzhodnega dela Velike planine. *Kamniški zbornik* XVI. 235–240.
- RIFEL, V. 2004: *Dolina Črne in njeni prebivalci*. Črna: Krajevna skupnost.
- RIFEL, V. 2006: Kamniški čistilni prašek. *Kamniški zbornik* XVI. 197–206.
- Samoupravni sporazum o ustanovitvi SIS rekreacijsko-turističnega centra Velika planina*. Kamnik 1980.
- SEIDL, F. 1907–1908: *Kamniške ali Savinjske Alpe. Poljuden geološki in krajinski opis*. Ljubljana: Matica slovenska.
- SELAN, M. 1925–1941: *Kronika župnije Gozd*.
- SLAPNIK, R. 1996: Kronološki pregled bioloških raziskovanj v jamah Kamniško-Savinjskih Alp v okviru Jamarskega kluba Kamnik. *Kamniški zbornik* XIII. 106–109.
- SLAPNIK, R. 2000: Endemične in redke podzemeljske in izvirne vrste polzev v Kamniško-Savinjskih Alpah. *Kamniški zbornik* XV. 129–134.
- SPILLER - MUYS, F. 1926: *Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah*. Kmetijska tiskovna zadruga v Ljubljani.
- Spomeniškovarstveni elaborat*. 1972.
- STELĚ, F. 1929: *Politični okraj Kamnik*.
- STELĚ, F. 1983: *Grintovci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- STELĚ, F. 1988: *Nalivi svetlobe*. Komenda: samozaložba.
- STELĚ, F. 2006: *Ljudje v Alpah*. Komenda: samozaložba.
- STRITAR, A. 1995: *Grintovci. Južni pristopi*. Ljubljana: Sidarta.
- STRITAR, A. 2003: *Kamniško-Savinjske Alpe*. Ljubljana: Sidarta.
- STRITAR, U. in A. 1998: *Z otroki v gore*. Ljubljana: Sidarta.
- STRITIH, J. 2004: *Obudimo Veliko planino – evropski biser kulture in narave*. Domžale: Oikos.
- STROJIN, T. 1978: *Oris zgodovine planinstva*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- ŠERBELJ, F. 1995: *Sv. Primož nad Kamnikom*. Kamnik: Milan Šuštar, samozaložba.
- ŠERBELJ, F. 1995: *Vodnik, Sv. Primož nad Kamnikom*. Kamnik: Milan Šuštar, samozaložba.
- ŠIFRER, Milan, 1961: *Porečje Kamniške Bistrice v pleistocenu*. Dela 12. Ljubljana, 211 strani.
- ŠIFRER, Milan, 1995: *Površje Slovenije*. Gradivo za Splošno geografsko monografijo Slovenije. Geografski inštitut ZRC SAZU. Ljubljana.
- ŠTUPAR, Marija, BERNOT, Valentina, 2001: *70 let šole Gozd 1931–2001*. Črna: Osnovna šola Stranje, Podružnična šola Gozd.
- ŠUBELJ, KRAMAR, Iva, 2007: *Tako so živeli in kuhali*. Kamnik: samozaložba.
- TAVČAR, J. 1952: *Razvoj planinskih poti v naših Alpah*. Geografski vestnik 24. Ljubljana, str. 145–176.
- URANKAR, Pavle, 1940: *Zgodovina trga Motnika in okraja*. Ljubljana: samozaložba.
- VALENČIČ, Vlado, 1957: *Bistriški gozd in kamniški meščani*. *Kamniški zbornik* III, 69–103.
- VALENČIČ, Vlado, 1960: *Iz kamniškega gospodarstva v XVIII. stoletju*. *Kamniški zbornik* VI, 5–34.
- VALENČIČ, Vlado, 1982: *Posestne razmere na Veliki in Mali planini ob koncu fevdalne dobe*. *Traditiones*, 7–9, 1978–1980, 127–158.
- Velika planina – Zakladi narave, Moč in lepota*. TV oddaja.
- Velika planina*. Program turističnega razvoja. Ljubljana 1974.
- Velika planina*, zgibanka in zemljevid, 2004. Velika planina, d. o. o.
- VESENJAK, M. 1965: *Velika planina*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo.
- Vodič po Gorenjski planinski partizanski poti*. Kranj 1974: Planinsko društvo Kranj.
- Vodnik za šolske skupine in druge skupine mladih. Kaaita, d. o. o., 2007.
- VOJVODA, M. 1967: *Spreminjanje gospodarskih funkcij in fiziognomije sezonsko poseljenega pasu v slovenskih Alpah v zadnjih desetih letih*. Ljubljana: IGU.
- VOJVODA, M. 1969: *Problematika planinskega gospodarstva v slovenskih Alpah*. *Geografski obzornik* XVI. Ljubljana. 12–14.
- VOJVODA, M. 1970: *Najnovejše spremembe v planinskem gospodarstvu slovenskih Alp*. *Geografski vestnik* XLII. Ljubljana. 61–67.
- VOJVODA, M., TONČIČ, L. 1975: *Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega področja Slovenije*. Ljubljana: IGU.
- Vpisna knjiga zavetišča na Veliki planini (1947–1952)*, inv. št. 846. Fond Planinskega muzeja v Mojstrani.
- Vpisna knjiga na Veliki planini (1940–1947)*, inv. št. 847. Fond Planinskega muzeja v Mojstrani.
- VURNIK, S. 1930: *Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp*. *Etnolog*. 30–85.
- Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine (ZVNKD) v Kranju – gradivo.
- Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine, 1991. *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije*, 2. del: *Osrednja Slovenija*.
- ZIKA, I. 1959: *Žičnica na Veliko planino*. *Kamniški zbornik* V. 276–277.
- ZIKA, I. 1965: *Pred 35 leti prvi najemnik pastirske kočje*. *Ljubljanski dnevnik*, 25. 5.
- ZUPANČIČ, F. - M. 1961: *Boj pod Rzenikom na Veliki planini*. *Kamniški zbornik* VII. 287–293.
- ŽELEZNIKAR, J., CEVC, T. 2000: *Časovna, tipološka in tehnološka podoba skled in latvic iz 15.–20. stoletja*. V: Cevc, T.: *Lončene posode pastirjev. Sklede in latvice iz poznege srednjega in novega veka iz planin v Kamniških Alpah*. 32–54.
- ŽELEZNIKAR, J. 2000: *Katalog*. – V: Cevc, T.: *Lončene posode pastirjev. Sklede in latvice iz poznege srednjega in novega veka iz planin v Kamniških Alpah*. 78–123.
- ŽELEZNIKAR, J. 2006: *Arheološko odkritje ovalne pastirske bajte na Veliki planini*. V: *Človek v Alpah*. 209–229.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, L. 2008: *Spori zaradi Velike planine po sodnem zapisniku iz leta 1540*. *Kamniški zbornik* XIX. 115–127.

Zemljevidi

a) Starejše karte
JOŽEFINSKE VOJAŠKE KARTE
Josephinische Landesaufnahme, Innerosterreich, 1 : 28.800, 1763–1787.

FRANCISCEJSKI KATASTER
Katastral plan der Gemainde, Wisterzhica in Krain, Laibacher Kreis, bezirk Minkendorf, 1826.
Katastral plan der Gemainde, Supainive, Laibacher Kreis, bezirk Minkendorf, 1826.
Katastral plan der Gemainde, Sulzbach, In inner Oesterreich, Zillier Kreis, bezirk Oberburg, 1825.
Katastral plan der Gemainde, Leutsch dorf, In inner Oesterreich, Zillier Kreis, bezirk Oberburg, 1825.
Katastral plan der Gemainde, Ulrichsberg, Laibacher Kreis, bezirk Michelstetten zu Krainburg, 1826.
Gemeinde Oberseeland mit enclave Unterseeland im Illyrien, Kreis Klagenfurt bezirk Kappel, 1826.
Katastral plan der Gemainde, Kanker, Laibacher Kreis, bezirk Minkendorf, 1826.

Katastral plan der Gemeinde, Heiligen geist, In inner Oesterreich, Zillier Kreis, Laibacher Kreis, bezirk Oberburg, 1825.

ČRTKANE KARTE

Eisenkappela und Kanker, 1 : 75.000, 1914.

Eisenkappel, 1 : 25.000, sekciji 5453/30, 31, 1914 (?).

TEMELJNI TOPOGRAFSKI NAČRTI 1 : 25.000

Ljubljana, 1-b, 1 : 25.000, 1955, GIJNA.

Ljubljana, 1-c, 1 : 25.000, topografska merjenja 1936, tisk 1949 na osnovi kartografskega gradiva iz leta 1940.

Ljubljana, 1-d, 1 : 25.000, topografska merjenja 1936, tisk 1949 na osnovi kartografskega gradiva iz leta 1940.

Ljubljana, 2-a, 1 : 25.000, topografska merjenja 1936, tisk 1949 na osnovi kartografskega gradiva iz leta 1940.

Ljubljana, 2-b, 1 : 25.000, 1955, GIJNA.

Ljubljana, 2-c, 1 : 25.000, 1955, GIJNA.

Ljubljana, 2-d, 1 : 25.000, 1955, GIJNA.

b) Novejše karte

TEMELJNI TOPOGRAFSKI NAČRTI – 1 : 25.000, 1 : 50.000

Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000 – 073 Kamniška Bistrica, 1998. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana.

Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000 – 074 Luče, 1998. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana.

Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 50.000 – 023 Kranj, 2001. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana.

Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 50.000 – 024 Mozirje, 2001. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana.

Grintavec, topografska karta 1 : 25.000, Vojnogeografski institut Beograd, vsebina dopolnjena 1985, tiskano 1987.

Podvolovljek, topografska karta 1 : 25.000, Vojnogeografski institut Beograd, vsebina dopolnjena 1985, tiskano 1987.

Preddvor, topografska karta 1 : 25.000, Vojnogeografski institut Beograd, vsebina dopolnjena 1985, tiskano 1986.

Solčava, topografska karta 1 : 25.000, Vojnogeografski institut Beograd, vsebina dopolnjena 1985, tiskano 1987. Spodnje Jezersko, topografska karta 1 : 25.000, Vojnogeografski institut Beograd, vsebina dopolnjena 1985, tiskano 1987. Zgornje Jezersko, topografska karta 1 : 25.000, Vojnogeografski institut Beograd, vsebina dopolnjena 1985, tiskano 1987.

TEMELJNI TOPOGRAFSKI NAČRTI 1 : 5.000 in 1 : 10.000

Kamnik 13, 14, 15, 16, 17, 18 Osnovna državna karta 1 : 5.000, Zvezna geodetska uprava SFRJ 1971, tisk Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo Ljubljana 1971.

Jezersko 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, Kamnik – Jezersko 12, 13, 14, 15, Kamnik 20 Osnovna državna karta 1 : 10.000, Zvezna geodetska uprava SFRJ 1971, tisk Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo Ljubljana 1972.

PLANINSKE KARTE

Grintovci, 1 : 25.000, 1987. Planinska zveza Slovenije: 1. izdaja. Ljubljana. Grintovci, 1 : 25.000, 1994. Planinska zveza Slovenije: 2. popravljena in dopolnjena izdaja. Ljubljana.

Grintovci, 1 : 25.000, 1998. Planinska zveza Slovenije: 3. popravljena in dopolnjena izdaja. Ljubljana.

Grintovci, 1 : 25.000, 2005. Planinska zveza Slovenije: 1. izdaja. Ljubljana.

Kamniške Alpe in Karavanke, 1 : 75.000, 1965. Planinsko društvo Ljubljana Matica: Ljubljana.

Kamniške in Savinjske Alpe z Obirjem in Peco, 1 : 50.000, 1982. Planinska zveza Slovenije: tretja razširjena in dopolnjena izdaja. Ljubljana.

Kamniške in Savinjske Alpe z Obirjem in Peco, 1 : 50.000, 1993. Planinska zveza Slovenije: Ljubljana.

Kamniške in Savinjske Alpe z Obirjem in Peco, 1 : 50.000, 2004. Planinska zveza Slovenije: Ljubljana.

Kamniške in Savinjske Alpe, 1 : 50.000, 1968. Planinska zveza Slovenije: Ljubljana.

Kamniške in Savinjske Alpe, 1 : 50.000, 1974. Geodetski zavod SRS: Ljubljana.

Kamniške in Savinjske Alpe, 1 : 50.000, 1996. Geodetski zavod Slovenije, Planinska zveza Slovenije: prva izdaja. Ljubljana.

Kamniške in Savinjske Alpe, 1 : 50.000, 2004. Geodetski zavod Slovenije, Planinska zveza Slovenije: prva izdaja. Ljubljana.

Karavanke, Kamniške Alpe in soseščina. Priredil Valter Bohinec, France Planina, Vlasto Kopač. Narisal Vlasto Kopač. 1 : 75.000. Planinska založba pri PZS. Ljubljana, 1954.

GEOLOŠKA KARTA

Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000 – L 33–66 Ljubljana, 1982. Beograd: Zvezni geološki zavod.

Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000 – L 33–54 Ravne na Koroškem, 1981. Beograd: Zvezni geološki zavod.

Gregor Lobe, višji upr. del.
Miklavčičeva 5, Kamnik

France Malešič, dr. med.
Levstikova 6, Kamnik

Mlinarjev stan Za Koglom v Kamniški Bistrici

Uvod

Pokojni diplomirani inženir arhitekt Vlasto Kopač je s svojim dolgoletnim znanstvenim delom na področju ovalne pastirske bajte na Veliki planini dal celotnemu vedenju o izrabi pašnih planin v Alpah neizbrisen pečat. V zadnjem desetletju pa so pod vodstvom njegovega prijatelja, pokojnega etnologa dr. Toneta Cevca, slovenski arheologi opravili obširne arheološke raziskave pašnih planin v Kamniško-Savinjskih Alpah. Rezultati njihovih raziskav in ugotovitev so nam v zadnjem času še dodatno osvetlili zgodovinski, zemljepisni in etnološki značaj planin tako pri nas kakor tudi v celotnem alpskem prostoru.

V zadnjem letu svojega življenja je Vlasto Kopač namenil precej svojega časa tudi strokovnemu preučevanju Mlinarjevega stanu Za Koglom, kar z njegovimi originalnimi citati o omenjenem objektu prinaša tudi ta prispevek. Dalj časa je nameraval zbrati podatke in drugo gradivo za članek oziroma strokovno razpravo o tem starem pastirskem zavetišču, zgrajenem iz suhega zidu skoraj dva tisoč metrov visoko. Vse to je želel vključiti v svoje delo o arhitekturnem izročilu pastirjev na Veliki planini. Sklepal je, da mu bo preprosto bivališče visoko v gorah dalo vsaj del odgovora, kako se je razvijala pastirska bajta na ne tako oddaljeni Veliki planini. V zadnjem obdobju je urejal svoje obširno gradivo za objavo v knjigi *Iverí z Grintovcev*. Žal je zato odlagal načrt za naslednjo knjigo, prva pa je izšla po njegovi smrti.

Na podlagi ponovnih ogledov kraja, posvetovanj z Vlastom Kopačem in pregleda njegove strokovne in etnološke zapuščine se je pokazalo, da bo z objavo gradiva o Mlinarjevem stanu Za Koglom v Kamniškem zborniku ta stari pastirski stan na podlagi strokovnih dognanj Vlasta Kopača in drugih strokovnjakov predstavljen v novi luči, točneje postavljen v čas, celotna objava pa vredna njegovega spomina.

Svet nad Koncem v Kamniškem kotu

Gorski svet na severu Kamnika, imenovan Kamniški kot, obsega doline Črne, Kamniške Bistrice in Bistričice z manjšimi vasmí in zaselki, raztresenimi do tisoč metrov visoko. Prebivalci so se preživljali s poljedelstvom in živinorejo pa tudi z drvarjenjem v bistriških gozdovih in s poletno pašo na Veliki planini in drugih planinah v gorah tik pod gozdno mejo ali na njej.¹

Kamniški kot se razteza do Konca v Kamniški Bistrici in osrednjega grebena Grintovcev nad njim. Poleg najvišjega Grintovca, dostojanstveno umaknjeneza v ozadje, je v ospredju Skuta, ki od vseh vidnih vrhov go-

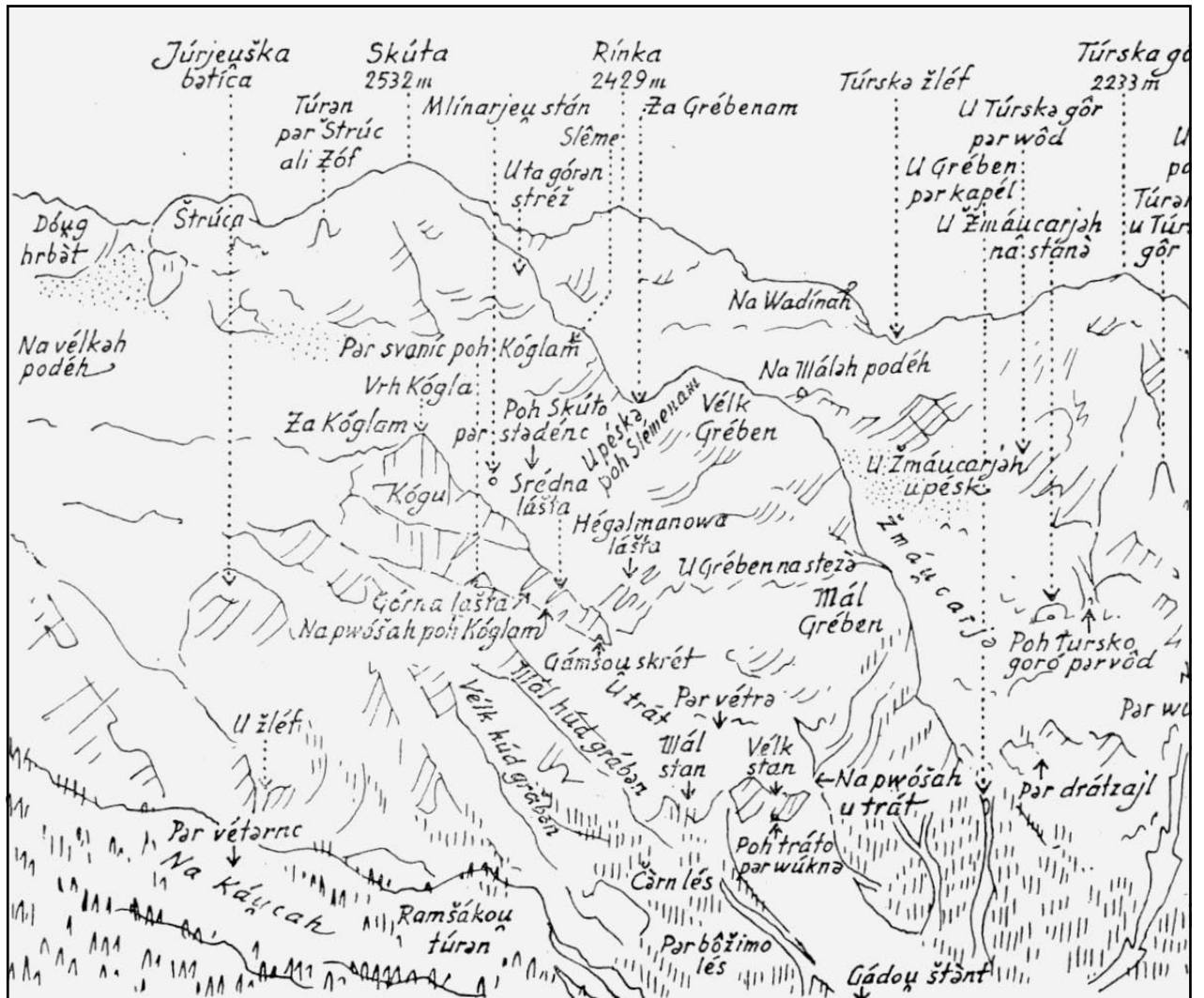
Fotografija Vlasta Kopača med pregledovanjem ostankov iz Mlinarjevega stanu. Foto: Gregor Lobe.

ra izstopa nad Koncem z najmogočnejšo južno steno. V povedkah in pravljicah je najvišjemu Grintovcu namenjeno mesto, kamor so hudič in škrtje želeli preseliti Hudičev boršt na Zaplati, ali pa so se na njem zbirale čarovnice in v divjem plesu delale neurje in točo. V svetu najvišjih vrhov je po izročilu gorjanov strašil *górní mož*,² metal kamenje na jarce, se z roba krohotal pastirjem, jih lovil in pokončeval. *Žalžene*³ so se skrivale v meglah, na vrhovih pa so gospodarile človeku sovražne sile.⁴ Samo najbolj smeli možje so bili dovolj hrabri in drzni, da so se otresli strahu in se podajali v neznani in odljudni visokogorski svet. V tem skrivnostnem svetu so lovci na Podih pod Skuto srečevali belelega gamsa z zlatimi parklji.⁵ Žival je bila sveta in kdor bi ji kaj storil, bi žalostno končal. O njej tudi niso dosti govorili in vse se je umaknilo v pozabo.

V tem pravljicnem svetu pa vendarle izstopa Mlinarjev stan, najvišje staro pastirsko bivališče na sončnem visokogorskem travniku Za Koglom pod Skuto. Predstavlja posebnost, ki nam vedno znova vzbuja zanimanje in občudovanje.

- 1 Cevc 1999, 89. Poimenovanje Kamniški kot, ki je še pred desetletji veljalo kot pesniška prispodoba, je mogoče sprejeti kot že ustaljeno domače poimenovanje in ga pisati z veliko začetnico.
- 2 Kopač, 2006, 18. *Górní mož, dóvji móž* – bajeslovno možko bitje; včasih tudi spomin na staroselce. Po izročilu so dovji možje pastirje naučili sirjenja in delanja »divjega ognja« (Cevc 1993, 63); primerjaj krajevna imena Dovja raven, Dovja griča, Dovji grobi. Gornega moža ne gre zamenjati z *bergmandlcem*, drugim bajeslovnim bitjem, ki je nagajalo rudarjem. *Jarci* – domač izraz za ovce.
- 3 *Žalžene* – bajeslovna ženska bitja.
- 4 Kopač 1947.
- 5 Cevc 1973. Pripoved Petra Uršiča Vlastu Kopaču.

Zatrep Bistriške doline z Mlinarjevim stanom in studencem pod Skuto. Del risbe Vlasta Kopača (Kopač 2006, 209).

Prvi ga je omenil Johannes Frischauf, prvi načrtni raziskovalec in opisovalec gorstva, v svojem delu *Die Sannthaler Alpen* (Savinjske Alpe), ki je izšlo leta 1877 na Dunaju.⁶ Za najboljšega poznavalca so mu na Jezerskem priporočili ostarelega pastirja Jerneja Berschniga (po domače Jernika), ki je osrednji masiv Grintovcev poznal z vseh strani. Kot pastir pod strminami Skute na južni strani in tudi strasten lovec na gamse je natančno poznal to gorovje.

Leta 1875 sta na poti z Malih podov prišla Za Koglom do preprostega, iz kamena zloženega stanu brez strehe, okroglaste oblike, okrog dva metra v premeru, v bližini pa je bil studenec.

Pri nas ga je leta 1937 v Planinskem vestniku prvi omenil Lojze Erjavšek, po domače Jerinčkov, gorski reševalec in vodnik iz Konca, v svojem opisu iskanja pogrešanih Janše in Mikšiča leta 1936. Štirje bratje Jerinčkovi so v treh dneh v neverjetnih krogih preiskali ves osrednji del Grintovcev. Takrat sta se dva od bratov prvi dan povzpela čez Gamsov skret do Ovčarije pod Skuto.⁷

Vlasto Kopač je v svojih Krajevnih imenih v Grintovcih⁸ navedel vsa takrat ohranjena ledinska imena na območju pod Skuto⁹ in jih predstavil tudi na perorisbi osrednjega grebena z zatrepom Bistriške doline.¹⁰ Nekatera od njih so v bližnji okolici stanu.

Mlinarskæ sêdu (Mlinarski je koroška oblika poimenovanja v pomenu Mlinarjevo sedlo. Mlinar od Jézera

je domače ime za Múrija z Jezerskega, ki je imel za Koglom ovce. Čez to sedlo so nosili pastirju hrano.), *Júrjouc* (po Jurju, ki je nekdanji Mlinarjevemu pastirju nosil hrano – *cirango*, ki so jo običajno nosili ob koncu tedna¹¹ – ko se je vračal, se je na Velikih podih izgubil v megli. Zašel je v neznan skalnat svet in se ponesrečil na ploščah pod Malimi vratci.¹² Zadnji Mlinarjev ovčar je bil Jernik, znani spremljevalec in vodnik prof. Frischaufa. Še sedaj stojijo ostanki okroglega ovčarskega stanu za Koglom pod Skuto.) Še nekaj imen: *Na Vélkæ h podéh*, *Kôgu*, *Za Kóglam*, *Gámsou skrét*, *Mlinarjou stán*, *Poh Skúto pær städênc*, *Skúta*, *Poh Skúto u ta gôr æn Stréz* (stréža je star naziv za lovsko prežo), *Slême*, *Mál pôd* (množina), *Na Málæh podéh*, *U pêska poh Slémenam*, *Na Grében*, *Vélk grében*.

Boris Režek je leta 1959 v knjigi *Stene in grebeni*. (Razvoj alpinistike v Savinjskih Alpah 1759–1945) opi-

6 Prevod v pripravi. Podatek z dovoljenjem Martina Benedika.

7 Erjavšek 1937. Malešič 2002, 184. Glede na podobna imena (Ovčarija v Mokrici, Ovčarija pri Krvavi lokvi, na Kalcah in drugod) je mogoče sklepati, da je to splošno poimenovanje visokogorskih planin. Ovčarija pod Skuto pa je najstarejše ohranjeno poimenovanje Mlinarjevega stanu.

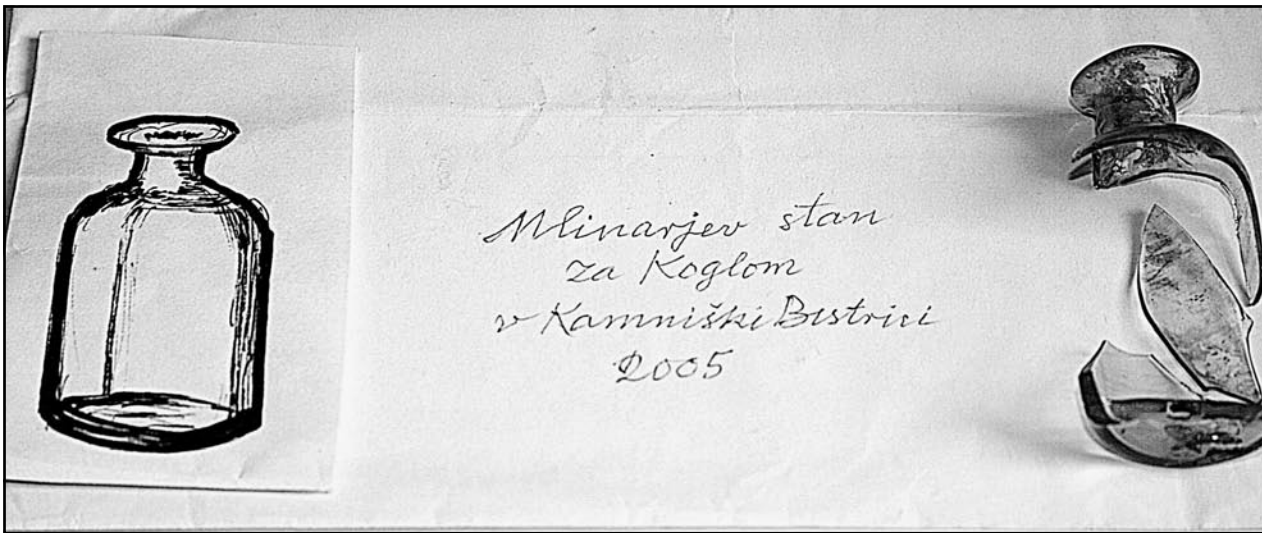
8 Kopač 1946–1947; Kopač 2006, 203.

9 Kopač 1946, 48.

10 Kopač 1947, 41.

11 Hazler, 76.

12 Malešič 2005, 32.

Risba stekleničke (Gregor Lobe), njeni ostanki (foto Gašper Šenica) in Kopačev rokopisni naslov razprave

soval Frischaufova raziskovanja Kamniško-Savinjskih Alp in še posebej njegovega spremljevalca Jernika.¹³ Njegovo bivališče je omenjal kot Stan nad Gamsovim skretom in ga tudi prvi na kratko opisal. Vsi ovčarski stanovi so bili zelo preprosti: zloženi iz skal, prislonjeni na kakšno čer, le streha je bila iz skodel. Jernikov stan je okroglaste oblike, okrog dva metra v premeru; ostanki suhega zidu so še vidni.¹⁴ Režek si je stan večkrat ogledal, vendar ni opisal ostankov lesene strehe, ki jih je bilo takrat gotovo več kot kasneje.

Tone Cevc je težko dostopno ovčarijo leta 1967 opisal v *Kamniškem zborniku* v razpravi *Nastanek in razvoj pastirskega stanu na Veliki planini nad Kamnikom*.¹⁵ Kamnit Mlinarjev stan pod Skuto, približno 1900 metrov visoko, je od daleč podoben v kamenje vraščnemu gnezdu. Zgrajen je na večji planoti, pod katero so travnata pobočja, v bližini pa je studenec pod Slemenom. Zadnji je tod pasel Frischaufov vodnik Jernik in tamkaj večkrat preživel hude ure. Stan je bil zelo skromen. Kamenje je bilo zloženo kot suhi zid na okroglem tlorisu. Zid je bil ohranjen v višini 140 cm, notranje mere pa 2 x 1,5 m. Streha je bila verjetno lesena in ni bila ohranjena. Cevc se je zavzemal, da bi stan obnovili in s tem ohranili spomin na skromne, obenem pa pogumne prebivalce teh gora, ki so v colklah prelezli skoraj vse, tudi najbolj strme stene, in so jih s spoštovanjem jemali za vodnike prvi turisti v Kamniških Alpah.

Cevc je Mlinarjev stan omenil tudi leta 1982 v razpravi *Občasna naselja na Slovenskem*.¹⁶ Imenoval ga je Jernikov stan, ki tudi kot razvalina priča o težkem življenju ovčarja v zavetišču skoraj dva tisoč metrov visoko. V razpravi *Tipologija in varovanje stavbne dediščine*¹⁷ mu je namenil posebno pozornost. Poudaril je, da so v srednjem veku in pozneje pastirji živeli razen v naravnih zavetiščih tudi v enoprostornih stavbah. Omenil je skromno raziskane primerke okroglih kamnitih stanov in kot primer navedel razvaline Mlinarjevega stanu pod Skuto v bližini Kogla. Cevc je domneval, da je bila stavbica verjetno podobna *trullu*,¹⁸ čeprav ni bilo mogoče ugotoviti, ali je imela streho narejeno kot psevdokupolo. Dodal pa je, da so ostanki okroglega kamnitega stanu vidni tudi na zapuščenih ovčji planini Dolga njiva pod Velikim Zvohom.

V planinskem vodniku *Slovenska planinska pot*¹⁹ iz leta 1988 pa beremo: »Na zelenici pod Skuto, kjer je še groblja ovčarskega stanu, je Jernik v svojih mladih letih pasel Mlinarjeve jezerske ovce. Vzhodno od tod proti Slemenu curlja čez plati v grapi studenček in po nekaj sežnjih ponikne.«

Vlasta Kopača je kot arhitekta in gornika ves čas od leta 1935, ko je prvič dalj časa prebival na Veliki planini, izredno spodbujalo vprašanje nastanka in razvoja velikoplaninske bajte. Pri tem je imela Ovčarija pod Skuto poseben pomen. Imena nad Koncem mu je prvi podrobno zaupal bistriški domačin Lojze Erjavšek, o zgodovini mu je veliko posredoval plezalski tovariš Boris Režek, sam pa je s svojim poglobljenim znanjem pomagal Tonetu Cevcu in ga spodbujal pri njegovih raziskovanjih. Vsem ugotovitvam navkljub je še vedno ostalo odprtih nekaj vprašanj. Skušal je dodati tudi svoj strokovni prispevek.

Z rekonstrukcijo starih stanov se je ukvarjal že prej in je Tonetu Cevcu pomagal opremiti njegove knjige o naši pastirski kulturi s številnimi risbami pastirskih bivališč na raznih območjih naših gora. Leta 1984 je za Triglavsko muzejsko zbirko v Mojstrani rekonstruiral prvo skromno kočico na Prodirh – Ledinah pod Triglavom. To je leta 1871 zgradil bohinjski gorski vodnik Jože Škantar - Šest na kraju, kjer je današnji planinski dom Planika. Mala kočica, v kateri je bilo prostora za 6 ljudi, je bila zgrajena iz kamenja. Ostrešje je bilo leseno, prekrito s skodlami. Objekt je na višini 2400 metrov nudil planincem prvovrstno zavetišče med vzponom na Triglav.

Na vprašanje, kakšna je bila propadla streha Mlinarjevega stanu, je dejal: »Pastirjevo bivališče je bilo narejeno na kar najbolj preprost način. Moral se bom vživeti v pastirja in misliti po njegovem, da bom našel rešitev, kako je izgledala streha.«

13 Režek, 84.

14 Režek, 324.

15 Cevc 1967, 58.

16 Cevc 1982, 111.

17 Cevc 1995, 52.

18 Juvanec; *trullo* – v Italiji zaobljena zgradba iz zloženih kamnov.

19 Dobnik 1988, 70.

Mlinarjev stan Za Koglom z gričo pred vhodom, v ozadju prehod pod Slemenom. Foto: Gregor Lobe.

Kratek pogled v nekdanje čase

O najstarejših obiskovalcih najvišjih območij pod osrednjim grebenom gora zaenkrat lahko sklepamo le posredno, na podlagi arheoloških raziskovanj Toneta Cevca in njegovih sodelavcev.²⁰ Na območjih Velikih in Malih podov doslej še ni bilo ustreznih najdb. Ostaja pa nam važna Cevčeva etnološka ugotovitev, da se ljudje tudi v preteklih tisočletjih niso izogibali gora. V njih so živeli z velikim spoštovanjem do božanskih sil, ki so jih častili z darovi in obredji in se z magijo skušali obvarovati pred neznanimi silami, za katere so menili, da prežijo nanje v gorah. Tudi v novem veku so si pomagali z blagoslovljenimi predmeti, ki so po načinu uporabe spominjali na nekdanje poganske amulete in druge apotropijske predmete za odganjanje poganskih demonov in hudih duhov.²¹ Nekaj takšnih predmetov je bilo najdenih na sosednjih starodavnih pašnih območjih.

Leta 1499 so bila prvič zapisana imena najvišjih vrhov. Omenjeni sta najprej bolj oddaljeni Ojstrica in Planjava, nato planina *Vsedli na Brani* (V sedlu ali Na stanu pod Kamniškim sedlom). Najbližje območju Skute je naslednje ime: *Das bergh Sa Branio na rebri* (Za Brano oziroma v Žmavcarjih), zadnja imena pa so locirana jugozahodno (Kalci).²² Šlo je za spor glede paše na planinah v kamniški posesti. To si je ogledalo osem kamniških okoličanov, ki so potem po imenih našteali omenjene planine.²³ Ta imena so našteta lepo po vrsti od desne proti levi oziroma od vzhoda proti zahodu, iz česar je razvidno, da so pri zapisu sodelovali ljudje, ki so bili res dobri poznavalci pašnih območij.²⁴ Poznali so jih že od prej in si pomagali z izročilom. Paša v visokogorju je bila zelo verjetno uvedena v daljšem

obdobju. Sklepati je mogoče, da so po najvišjih planinah pasli ovce že pred letom 1499. Za prigon vsaj v starejših časih niso imeli težav, dokler leta 1496 ni prišlo do kamniške omejitve dovoljenja samo na dnevno pašo v Bistrici. Omejitev je verjetno veljala tudi za višje pašnike.²⁵

Ali vse to velja tudi za Ovčarijo pod Skuto, bodo pokazale nadaljnje raziskave. Že zdaj pa je mogoče sklepati, da so tamkaj najprej pasli domačini iz Kamniškega kota. Ovce so prignali v Konec, od tam pa proti severu na dve ovčariji. Naravnost naprej so dosegli sončne travnike V Trati pod Koglom, o čemer pričata imeni *Velk* in *Mal stan* V Trati. Takrat so jim bežeči gamsi in zalezle ovce verjetno že pokazali prehod po policah čez Gamsov skret v desnem delu Kogla, nad katerim se jim je odkril travnati svet Za Koglom. Vendar je bil za dogon črede prehod preveč prepaden in nevaren.²⁶ Zato so že v dolini nadaljevali s čredo iz Konca desno proti Žmavcarjem in postopno čez preval med Velikim grebenom in Slemenom in potem levo navzdol proti travnatim pobočjem Za Koglom.

Že pred začetkom turisticke so bili v osrednjem grebenu znani vsi glavni prehodi in dostopi kakor tudi na stranske vrhove. Najkasneje pred letom 1750 so bili znani prehodi čez Velika vrata (kasnejše Kokrsko se-

20 Cevc 2006.

21 Cevc 2006, 125.

22 Reisp 1963. Celotno besedilo zapisa je v: Cevc 1997, 19.

23 Cevc 1979.

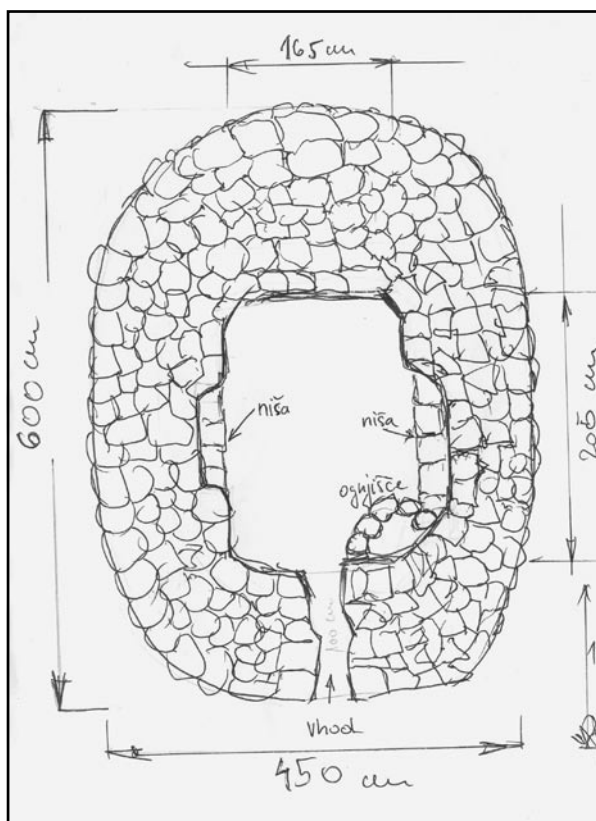
24 Malešič 1980, 8. Kasnejše ugotovitve v: Malešič in sod. 2002, 22.

25 Valenčič 1957.

26 V zadnjih 90 letih so bile tamkaj tri smrtne nesreče; Malešič 2005.

Zoženi vhod v Mlinarjev stan; v ozadju leseni ostanek ostrešja, ki ni več na prvotnem mestu. Foto: Gregor Lobe.

Tloris Mlinarjevega stanu, 600 cm x 450 cm. Risba: Gregor Lobe.

dlo) in mimo planine V Sedli in čez preval nad njim (s kasnejšim imenom Jermanova vrata in mlajšim Kamniško sedlo), čez Gamsov skret, Žmavcarje, Turški žleb, Kotličce, Mlinarsko sedlo in Vrh Mrzlega dola (Savinjsko sedlo). Prva imena goram so dajali lovci, gonjači divjadi in pastirji pa tudi divji lovci, rudosledci, oglarji in zeliščarji.²⁷

V letu 1754 je bila zaradi pešanja kamniškega gospodarstva opravljena terezijanska davčna rektifikacija (popravek, izboljšava). V njej so omenjeni tudi mestni dohodki iz pašnine, od pašnikov in planin. Omenjeno je, da se je takrat na »Bistriški planini«²⁸ letno prepaslo 40 glav govedi in 500 glav drobnice iz sosednje Koroške (Jezerjani) in Štajerske (Solčavani).

Jezerjani, ki so najemali pašo nad Koncem, so takrat ovce z Jezerskega gnali nad Kokro, v Suhi dol (k Suhadolniku) in na Velika vrata (Kokrsko sedlo), navzdol v Konec, čez Žmavcarje in od tam tudi Za Kogel oziroma pod Skuto. S pašo so verjetno začeli že precej pred omenjenim letom, ker so morali prej raziskati vse morebitne prehode, preden so se odločili za tako ovin-kast prigon, ki je trajal tudi po več dni ali tednov (transhomančna paša). Poleg tega prva leta gotovo niso začeli z velikim številom drobnice. Lovci in pastirji pa so tudi dobro poznali dostop na Mlinarsko sedlo s severa, čez katerega so pastirjem Za Koglom in v Žmavcarjih nosili hrano z Jezerskega in se čezenj vračali po isti poti. Še posebno so na svojih skrivnih poteh ta prehod poznali divji lovci.²⁹ Od vseh so bili verjetno najdrznejši, saj so bile za divji lov zelo ostre kazni in je bilo zanje od vsega v gorah najhuje, da bi jih zasačili.

Sicer močan strah in praznoverje sta prišla do izraza v slabem vremenu in se stopnjevala v neurjih. V soncu pa si pastir, ki je pasel tik pod vrhovi osrednjega

grebena, ni mogel kaj, da ne bi pogledal za zalezlimi ovci, še posebno če so zlahka prišle na greben in se tam hladile. Jezerske pastirje so mikali gamsi pa tudi razgled. Pasli so na južnih pobočjih, doma pa so bili na severni strani gorovja. Zato so komaj čakali, da bodo z vrhov ugledali domačo dolino in jim bo vzgornik prinesel glas zvona iz domače vasi. Prav zato so se v Grintovcih znašli precej bolje kot drugi obiskovalci, ki so si jih ogledovali samo s svoje strani.

V začetku druge polovice 19. stoletja je zamrlo rokovnjaštvo. Drvarji in pastirji pa so še vedno imeli skrito orožje in divjadi je ostajalo bolj malo. Zaradi lovskih koristi so kamniški meščani začeli ovirati ovčarstvo in paše niso več dajali v najem. Po letu 1850 so bile postopno opuščene ovčarija na Mokrici, dve ovčariji na Kalcah, V Trati, Za Koglom, v Žmavcarjih, Repovem kotu, na Planici in Zelenici v Zeleniških špicah, v Kamen-dolu in na Rzeniku.³⁰ Zadnji Mlinarjev pastir Jernik je svoje nekdanje pribežališče Za Koglom obiskoval le še naskrivaj.

Kdo je bil Jernik?

Jernik se je pisal Jernej Veršnik (znana je tudi oblika Beršnik). Rodil se je leta 1810 na Jezerskem. Andrej Karničar v svoji *Jezerski kroniki*³¹ morebitne kmetije s tem domačim imenom ne navaja, prav tako na starem jezerskem pokopališču ni več najti njegovega groba.

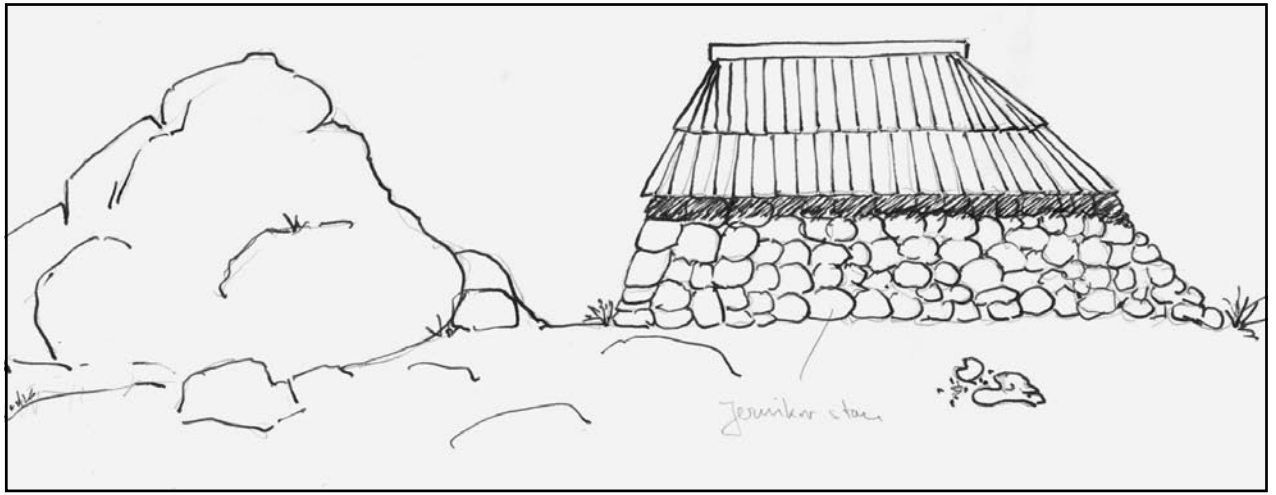
27 Malešič 1980, 13.

28 Valenčič 1960, 25.

29 Režek, 42, 324.

30 Malešič 1980, 16.

31 Karničar 1998.

Pogled na Mlinarjev stan z vzhodne strani. Risba: Gregor Lobe.

Izza mladih dni pa do leta 1850, dokler je Mlinarjeva kmetija v Kamniku še lahko najemala pašo v Žmavcarjih in Za Koglom, je bil Jernik pri njej za ovčarja. Peter Muri, tedanji gospodar pri Mlinarjevih, se je gotovo povsem zanesel nanj. Do svojega štiridesetega leta je poletne mesece prebil na paši v visokogorju na prisojni, kamniški strani Grintovcev. Potem je pasel Mlinarjeve ovce na severni, jezerski strani, kjer je imel na Vadinah na višini 1700 metrov še eno zavetišče, domačinom znano kot Jernikova bajta.³² Potem ga je gospodar postavil za svojega lovca in lovskega nadzornika in izbral je pravega.

Imel je govorno napako, tako da so ga razumeli samo Mlinarjevi, ki so se navadili na njegovo pomanjkljivo izgovarjavo. Med pašo in na divjem lovu je obral vsa zakotja in Frischauf je zapisal, da je težko kje kakšna luknja, ki je ne bi oblezel. Nobeno skalovje mu ni bilo pretežko ali prenevarno. Bil je nekoliko odljuden in je le v gorah našel svojo uteho. Dan za dnem je pohajal za gamsi in je bil znan po tem, da se nikoli ni vrnil brez plena. Zato so po vsej Kokri in na Jezerskem govorili o njem, da je znal coprati.³³ S svojimi izkušnjami in spretnostjo je znal priti plašni divjadi povsem blizu, da jo je mogel s svojo kremenjačo zanesljivo upleniti. Pripovedovali so, da je bil hudičev varovanec, vendar ga je peklenšček nekoč neusmiljeno metal ob kupe kamenja poleg ceste.³⁴ Kaže, da ga je metalo božje – imel je božjastne napade – kar so si prestrašeni domačini razlagali po svoje.

Leta 1875 je dr. Johannes Frischauf (1837–1924), profesor višje matematike na vseučilišču v Gradcu in prvi raziskovalec Kamniško-Savinjskih Alp, za glavnega vodnika najel prav njega, ki je bil takrat star 65 let. Tedaj je bil pri Mlinarju za lovca. Znan je bil kot najboljši »lezec«, ki je do potankosti poznal tako severno kot tudi južno stran Grintovcev ter prehode čez Mlinarsko sedlo in skozi Turški žleb. S Frischaufom sta poskušala priti na Skuto s severa; prišla sta na Male pode ter pod Slemenom za Kogel nad Gamsovim skretom. Naletela sta na preprost, iz kamenja zložen stan brez strehe, koder je Jernik pred mnogimi leti pasel Murijeve ovce. Bil je okroglaste oblike, okrog dva metra v premeru.³⁵ Pri studencu v bližini sta dobila vodo in potem čez Velike pode sestopila na Kokrsko sedlo in v Kokro.

Naslednje leto je Jernik skupaj z Mavcem in Anto-

nom Murijem na Frischaufovo pobudo nadeloval težavno planinsko pot z Zgornjih Ravni po severni steni na Mlinarsko sedlo.³⁶

Frischauf ga je imel za najboljšega od svojih vodnikov in ga je priporočal vsem. Jernik se ga je spominjal s hvaležnostjo, dokler ni leta 1882 umrl za pljučnico.

Ime pastirjevega bivališča

Za pastirjevo domovanje pod Skuto je bilo doslej v literaturi mogoče zaslediti štiri poimenovanja: Ovčarija pod Skuto, Mlinarjev stan, Jernikov stan in Stan nad Gamsovim skretom.

Na planini pod Skuto so najprej pasli domačini z južne strani, ki so imeli navado visokogorske ovčje planine imenovati ovčarije. Kaže, da je ime *Ovčarija pod Skuto* najstarejše in se je ohranjalo naprej. Bratom Erjavškom - Jerinčkovim ga je zaupal njihov boter in varuh Valentin Slatnar - Bôsov Tine in ga je potem Lojze Erjavšek omenil pri opisu iskanja Janše in Mikšiča v letu 1936.

Mlinarjev stan je ime, ki je verjetno nastalo v času, ko so pašo začeli najemati Mlinarjevi z Jezerskega. Tamkaj je do leta 1850 paslo več generacij pastirjev s te domačije. Izraz stan je tukaj pomenil pastirjevo bivališče, podobno kot v sosednjih deželah, različno od Velike planine, kjer izraz stan pomeni oznako za tri ali več pastirskih bajt oziroma pastirsko selišče. Vlasto Kopač je večinoma uporabljal to ime, ker so ga uporabljali zadnji pastirji z Jezerskega.

Jernikov stan je ime, s katerim se želimo spomniti znamenitega Jerneja Veršnika, po domače Jernika, ki je bil le eden od tamkajšnjih pastirjev, nedvomno pa zadnji.

Stan nad Gamsovim skretom je le opisno poimenovanje, ki ga krajevno opredeljuje. Ledinsko ime kraja, kjer se nahaja ovčarija, pa je Za Koglom.

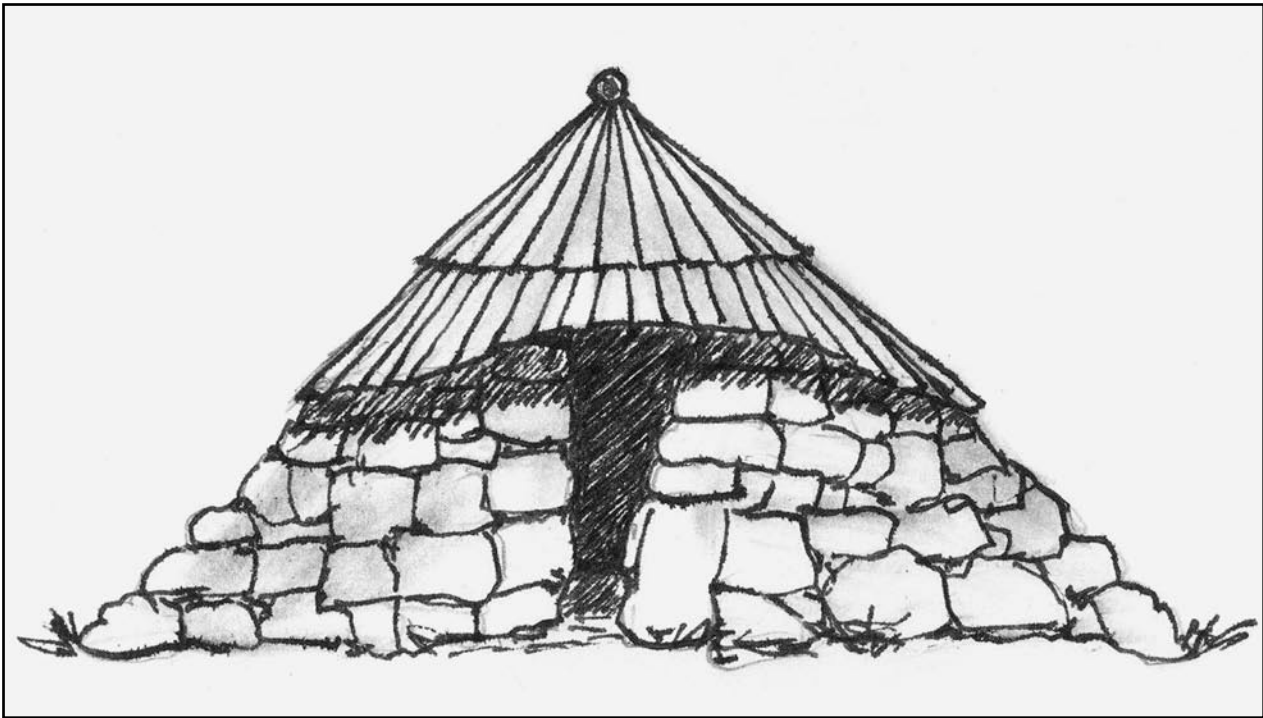
32 Karničar 1997, 91.

33 Andrejka, 22.

34 Kocbek, 274.

35 Režek, 324.

36 Režek, 60.

Pogled z juga proti vhodu Mlinarjevega stanu. Risba: Gregor Lobe.

Kakor na dlani – umestitev v prostor

Mlinarjev stan Za Koglom leži na majhni uravnavi, v majhni plitvi krnici med planinskimi pašniki Za Koglom, na nadmorski višini 1950 m. Celotno pobočje, poraščeno s travo, z manjšimi melišči in balvani, spada v vzhodno območje Velikih podov. Podi se tamkaj že prevešajo v strmine Gamsovega skreta in dalje v Konec, zatrep doline Kamniške Bistrice. Vzhodno od stanu, osemdeset metrov proti Slemenu, izvira studenec, katerega pretok vode v kopnih letnih časih je približno liter v minuti. Studenec nikoli ne presahne.

Razgled izpred stanu je bil za pastirja še posebej pomemben. Videti je želel pasočo se drobnico in še pravočasno opaziti morebitne nepričakovane in celo nevšečne obiskovalce. Pastir je imel pregled še na prehod čez preval med Slemenom in Velikim grebenom, čez katerega je iz Žmavcarjev prignal čredo in je po njem lahko pričakoval obisk. Prav tako se je lahko razgledal navzgor proti Skuti, od koder ga je ob koncu tedna čez Mlinarsko sedlo oskrboval nosač z Jezerskega. Stan je bil tako postavljen na mestu, ki je omogočalo razgled na vse strani in s tem kontrolo nad vso okolico.³⁷ Na južni strani je pred vhodom velika skalna griča, ki je bila pastirju za kritje. S severne strani je bil stan tudi dokaj varen pred snežnimi plazovi.

Lega stanu tik pod osrednjim grebenom Grintovcev in izvir pitne vode v neposredni bližini kaže na to, da je bilo pri Mlinarjevem stanu v zgodovini Kamniško-Savinjskih Alp verjetno eno od glavnih križpotij.

»Misli bom po pastirjevo« – Suhi zid in ostrešje

Po Cevčevem opisu³⁸ je bilo kamenje zloženo kot suhi zid na tlorisu s pravokotno notranjo obliko in ovalnim zunanjim obodom. Ohranjeni suhi zid je bil do višine 140 cm, notranje mere pa kažejo, da je bil prostor za pastirja velikosti 2 m x 1,5 m. V letu 1967 je bila

notranjost stanu zasuta s skalovjem, zato je Cevc glede ostrešja zapisal: Streha ni ohranjena, verjetno je bila lesena.

Potem ko sem (Gregor Lobe) leta 1997 pregledal teren in odstranil skalovje iz notranjosti stanu, so bili na zbitih »zemljenih« tleh poleg razbite lončenine, kovinskih ostankov, ostankov kosti in kovine ter stekla najdeni tudi ostanki lesenega ostrešja in žebeljev. Objekt sem izmeril in kasneje tudi skiciral. Zunanje mere objekta so bile naslednje: dolžina stanu, postavljene ga v osi sever–jug, je 600 cm, širina pa 450 cm, višina suhega zidu 145 cm. Znotraj je bil suhi zid navpičen, njegova zunanja naklonina je bila 40 stopinj.

V oktobru leta 2005 je Vlasto Kopač nova spoznanja komentiral: »Stavba je stala nad gozdno mejo, zato so morali ves les prinesiti iz doline. Leseno ostrešje je bilo iz okroglega lesa, saj ni bilo vzroka, da bi ga tesali. Skleпам, da je bil naklon strehe enak kot naklon suhega zidu, to je 40 stopinj, podobno kot pri Preskarjevi bajti na Veliki planini. To potrjuje tudi najdeni del ostrešja, ki je prisekan pod enakim kotom (zaradi daljše obstojnosti prisekan s sekiro in ne odžagan). Ostrešje je prekrivalo samo prostor za pastirja, nikakor pa ne tudi ovalnega kamnitega oboda stavbe, ki je bil na planem. Prekrito je bilo s skodlami na dve vrsti (pleni). Dolge so bile 1 meter, kar sem ugotovil na podlagi analize najdenih žebeljev. Poznam pa tudi pastirske stanove, ki so bili prekriti z dvometriskimi skodlami, en tak je stal na Okrešlju, drugi pa na planini Zajavor v Julijcih.«

Skico suhega zidu v tlorisu in stranskem risu ter fotografijo le-teh je Vlasto Kopač komentiral: »Kamen je bil zato tako debelo naložen, da pastirju ni pihal. Debele stene iz suhega zidu, ki je bil po mojih izračunih zložen iz 14 kubičnih metrov skal, so v poletnih dneh čez dan akumulirale sončno toploto, ki je ponoči na

³⁷ Juvanec, 66.

³⁸ Cevc 1967, 58.

nadmorski višini 1950 metrov grela pastirja. Kamen je torej imel funkcijo zadrževanja toplote, kar je edinstven takšen primer pri nas.« Tu prihaja do bistvene razlike v primerjavi z namenom pastirskih zavetišč iz suhega zidu na Krasu in ob morju. Ta so služila pastirjem za shranjevanje hrane in pijače ter beg v senco pred poletno vročino.³⁹

»Vse mere in nakloni se ujemajo, treba pa bo iti še enkrat gor in znova izmeriti le še debelino vhodnega zidu. Zdajšnja meritev najbrž ni prava, vhod v stavbo je spodaj ožji kakor zgoraj, zato da ovce niso mogle skozenj.« Ponovni ogled je pokazal, da je Kopač imel prav.

V Mlinarjevem stanu sta posebno zanimivi obe odkriti niši v prostoru za pastirja. Prva je za ognjiščem na desni strani. Druga niša je na levi strani, nasproti ognjišču. »Tam je stala vedrnica z vodo, stran od ognja, da se ni grela. Med kuhanjem je bil pastir obrnjen z obrazom proti ognjišču, z desnico zajemal vodo iz vedrnice v levi niši. Iz tega sklepam, da je bil desničar.«

»Dimnika nad ognjiščem ni bilo, dim je uhajal na prosto skozi vhod in skozi streho iz skodel, tako kot pri ohranjeni Preskarjevi ognjiščnici na Veliki planini. Vhod v stan je bil ozek, malce zavrt, spodaj širok le 30 cm in je onemogočal vstop ovcam v notranjost (tako imenovani selektivni vhod). Vhod je bil torej pogojen z namenom in izborom. Prostor za pastirja je bil zgrajen na zares najbolj preprost način. Solidna gradnja suhega zidu v preteklih časih je omogočila ohranitev objekta do današnjih časov.«

»Poglejte tudi okoli svižčeve luknje, kjer so bili ostanki keramike in kovine. Če je za robom, je verjetno tam odlagal smeti, oziroma jih je metal čez prag. Posebej je zanimiva tudi griča pred vodom, saj je bil stan tako zakrit pogledom iz doline. Saj se v dolino vidi prav do Gadovega štanta, sicer pa v daljavi do Sušav. Kdor je postavil stan, je točno vedel, kam ga mora postaviti, da je skrit pred pogledi iz doline.«

»Tam so zagotovo pasli že pred Jernikom. Možno je, da je stan Za Koglom mnogo starejši. So pa tam gor vedno pasli samo ovce, saj govedo tja gor nikoli ni moglo.«

Objekt je bil v obdobju uporabe vsako leto potreben občasne nege in na koncu svojega ciklusa tudi obnove, vmes pa zaščitite.⁴⁰ Zato je po letu 1850 Mlinarjev stan zaradi prenehanja paše Za Koglom pod Skuto tudi začel propadati in je leseno ostrešje popolnoma propadlo. Žal nam analiza lesenih ostankov in njihov raziskovalni potencial ne dajeta odgovora, kdaj je bilo leseno ostrešje zamenjano in kdaj je bila zadnjič zamenjana lesena kritina iz skodel. Ostal je le suhi zid, ki je zaradi kvalitetne izdelave in masivnosti vzdržal in deloval do danes. Novembra 2005 tla na notranji strani še niso bila zmrznjena, »prav zaradi debelega zidu«.

V Jernikovem stanu je našel zavetje kateri od divjih lovcev ali pa je v bližini prišlo do strelskega obračuna z lovskimi nadzorniki v najemniškem in kasneje kraljevem lovišču.

Tamkaj je bilo verjetno tudi prvo pribežališče različnih predvojnih in povojnih prebežnikov, ki so se skušali prebiti čez osrednji greben Grintovcev. Nevajeni gora si niso mogli niti predstavljati, da jih glavne nevarnosti še čakajo. Tamkaj so prehode dolgo v poletje one-

mogočala snežišča, poleti turisti in obiskane koč, ves čas lovski nadzorniki, pred vojno finančne straže, po vojni pa patrolje knojevcev in graničarjev.

Zaključek

Arhitektura stanu spominja na ovalno velikoplaninsko bajto v pomanjšanem merilu. Oval, zložen iz kamna, nadomešča lopo pri velikoplaninski ognjiščnici. Izmerjeni gabariti in nakloni ostrešja Mlinarjevega stanu so enaki kot pri velikoplaninski bajti. Prostor za pastirja je kvadratne oblike, v izmeri 205 cm x 165 cm. Ognjišče je desno, takoj ob vходу v objekt. Nekateri ostanki lončenine so po prvi oceni stari več sto let, verjetno z začetka novega veka,⁴¹ za točnejšo oceno pa bo potrebna temeljita raziskava.

Žal dendrokronološka analiza⁴² ostankov lesenega ostrešja ni omogočila točnega datiranja starosti zadnjega prekritja z leseno kritino, nedvomno pa je lese na najdba prečnika potrdila, da je imel objekt leseno ostrešje. Pokazala je tudi, da je bilo ostrešje iz obdobja med letoma 1780 in 1820.

Analiza ostankov žebeljev, ki jo je izvedel Vlasto Kopač, govori, da je bil objekt prekrit s skodlami na dve vrsti.

Najdeni ostanki stekleničke z izvihanim robom mor da govorijo za domnevo, da je pripadala pastirju Jerniku, ki je zaradi božjasti oziroma slabosti v njej hranil zdravilne kapljice in se skušal tešiti z njimi.

Ostanki kosti na ognjišču in njihova podrobna analiza na Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU⁴³ kažejo na dejstvo, da je bil objekt občasno obljuden tudi po letu 1850, torej v času propadanja.

Ostanki gorskega čevlja potrjujejo tudi tezo Vlasta Kopača, da so se v nekdanjih časih tam pogosto zadrževali različni obiskovalci gora.

Na podlagi najdb po letu 1997 je bila ponovno odkrita in pojasnjena namembnost objekta v vseh detajlih, ki jih je utemeljil in strokovno obdelal pokojni Vlasto Kopač. Debele stene suhega zidu so zadrževale toploto, drugače od suhih zidov na Krasu in v obmorskih krajih, ki so bili predvsem zaščita pred vročino.

Oblika in gradnja stanu sta takšni, da omogočata Kopačev sklep, da gre za vmesni člen v razvoju velikoplaninske bajte in nam pomagata razumeti njen stanek in razvoj.

Navedena dejstva potrjujejo tudi sklepanje Vlasta Kopača, da je bilo tamkaj od davnih časov do danes prvovrstno planinsko križpotje, kjer bo v bodoče možno izslediti tudi pomembne najdbe. To pa je že dome na sodobne arheologije.

39 Juvanec, 74.

40 Juvanec, 134.

41 Ustni podatek Janje Železnikar.

42 Tjaša Tolar in Katarina Čufar, 2007: *Les iz Mlinarjevega stanu Za Koglom in njegov raziskovalni potencial*, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU; v: Kamniški zbornik XIX, 2008, str. 271.

43 Borut Toškan, 2007: *Živalski ostanki iz Mlinarjevega stanu Za Koglom*. Inštitut za arheologijo ZRC SAZU; v: Kamniški zbornik XIX, 2008, str. 277.

Zahvale

Mojci Kopač za dostop do očetove arheološke in etnološke zapuščine, Tjaši Tolar in Katarini Čufar ter Borutu Toškani z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, prvima dvema za dendrokronološko analizo, tretjemu za analizo živalskih ostankov iz stanu, arheologinji Janji Železnikar iz kamniškega medobčinskega muzeja za mnenje v zvezi s keramiko, kovinskimi in steklenimi ostanki, Branki in Gašperju Šenica za pomoč pri urejanju gradiva in izdelavo fotografij, Vladu Didoviču za pomoč pri izmeri kotov in naklonov ostrešja in Viljemu Stražarju za strokovno pomoč pri ohranitvi lesenih ostankov stanu.

Mlinar's Lodge behind Kogel in Kamniška Bistrica

Summary

Mlinar's Lodge behind Kogel, which is located 1950 meters above sea level, is one of the highest located shepherd lodgings in the Kamnik-Savinja Alps. The discoveries after 1997 have helped Vlasto Kopač to do a reanalysis and established that this was an »interim« stage in the architectural development of shepherd lodges on Velika Planina. The oval dry wall substitutes the shed of the lodge on Velika Planina. The thick walls of the dry wall act as insulation to keep the heat inside, which is the only example here in our country. This is different from dry walls in the Karst region and the coastal areas. The finding also confirms the inference that there was once an old crossing located there and is motivation for further research.

Viri in literatura

- ANDREJKA, R. 1921: *Jezerko*. Ljubljana: Generalni komisariat za tujski promet.
- CEVC, T. 1967: Nastanek in razvoj pastirskega stanu na Veliki planini nad Kamnikom. *Kamniški zbornik* XI. 47–86.
- CEVC, T. 1972: *Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev*. Ljubljana: DZS, prva izd.
- CEVC, T. 1973: Pripovedno izročilo o gamsih z zlatimi parklji iz Kamniških Alp. *Traditiones* 2. 79–96.
- CEVC, T. 1979: Vpliv zemljišča in družbeno-zgodovinskih razmer na življenje pastirjev v naravnih zavetiščih na planinah v Kamniških Alpah. *Slovenski etnograf*. 30, 93–112.
- CEVC, T. 1982: Občasna naselja na Slovenskem. *Traditiones*. 93–126.
- CEVC, T. 1993: *Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev*. Ljubljana: samozal., tretja izd.
- CEVC, T. 1995: *Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah. Stavbna tipologija in varovanje stavbne dediščine*. Zbornik razprav. Ljubljana: ZRC SAZU. 50–65.
- CEVC, T. 1997: *Davne sledi človeka v Kamniških Alpah*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- CEVC, T. 2000: *Lončene posode pastirjev*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- CEVC, T. 2006: *Človek v Alpah*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- DOBNIK, J. 1988: *Slovenska planinska pot*. Planinski vodnik. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- ERJAVŠEK, L. 1937: Reševalno delo bratov Erjavškov v I. 1936. *Planinski vestnik*. 189–192.
- HAZLER, V. 1995: Nekatere značilnosti planinskega pašništva v Zgornji Savinjski dolini. *Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah*. Zbornik razprav. Ljubljana: ZRC SAZU. 73–81.
- JUVANEC, B. 2005: *Kamen na kamen*. Ljubljana: i2.
- KARNIČAR, A. 1997: *Jezerke štorije*. Ljubljana: Kmečki glas. Glasovi 16.
- KARNIČAR, A. 1998: *Jezerka kronika. Jezerko v ustnem izročilu*. Kranj: Gorenjski muzej. Gorenjski kraji in ljudje 8.
- KOCBEK, F. 1926: *Savinjske Alpe*. Celje: Savinjska podružnica SPD.
- KOPAČ, V. 1946–1947: *Krajevna imena v Grintovcih. Gore in ljudje* (Planinski vestnik).
- KOPAČ, V. 1984: *Prva kočja pod Triglavom*. Mojstrana: Triglavska muzejska zbirka.
- KOPAČ, V. 1995: Ovalna bajta in njene razvojne modifikacije. *Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah. Stavbna tipologija in varovanje stavbne dediščine*. Zbornik razprav. Ljubljana: ZRC SAZU. 82–92.
- KOPAČ, V. 2006: Velikoplaninska pastirska bajta in nekaj njenih značilnosti. *Iveri z Grintovcev*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- LOBE, G. 2006: Naj le počakajo vrhovi. Zadnji projekt inženirja Vlasta Kopača. *Planinski vestnik*, 10. 16–18.
- MALEŠIČ, F. 1980: Prvi obiski Grintovcev. *Planinski vestnik* 1. 5–17.
- MALEŠIČ, F., GRILJIC, C., KOPAČ, V., ŠKARJA, T., ŠTEBE, M. 2002: *Zgodovina reševanja v gorah nad Kamnikom*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- MALEŠIČ, F. 2005: *Spomin in opomin gora. Kronika smrtnih nesreč v slovenskih gorah*. Radovljica: Didakta.
- REISP, B. 1963: Leta 1499 omenjena krajevna imena v Kamniških Alpah. *Kronika*, Ljubljana. 112.
- REŽEK, B. 1959: *Stene in grebeni*. Ljubljana: Planinska založba PZS.
- STELÉ, F. 2006: *Ljudje v Alpah*. Komenda: samozaložba.
- VALENČIČ, V. 1957: Bistriški gozd in kamniški meščani. *Kamniški zbornik* III. 72.
- VALENČIČ, V. 1960: Iz kamniškega gospodarstva v XVIII. stoletju. *Kamniški zbornik* VI. 19.

Kazalo

Marjeta Humar
Kamniški zbornik XIX 5

Anton Tone Smolnikar
In memoriam dr. Janezu Drnovšku 7

Kamnik – sedanost in prihodnost

Katarina Ščetinin - Sever
Korakoma na področju predšolske vzgoje 11

Velika planina skozi čas

Vanda Rebolj
France Malešič
Zven časa na Veliki planini 17

Razprave – etnologija

Jasna Paladin
Črna noša in Kamničanke 43

Gregor Lobe
France Malešič
Mlinarjev stan Za Koglom v Kamniški Bistrici 59

Bernard Bezek
Kozolci v Podgorju 69

Damijana Križnik - Vrhovec
Ob 160-letnici rojstva Gašperja Križnika 75

Razprave – družbena zgodovina

Jože Arko
Agresija JLA in odpor kamniških teritorialcev 83

Damjan Hančič
»Govori se tudi, da nimamo drugega materiala in hrane kakor le Titove slike ...«– zapisniki
Okrajnega komiteja KPS Kamnik v letu 1945 107

Lilijana Žnidaršič Golec
Spori zaradi Velike planine
po sodnem zapisniku iz leta 1540 121

Razprave – zgodovina šolstva

Vilma Vrtačnik Merčun
Šole in učitelji v kamniškem šolskem okraju
v desetletju od 1904 do 1913 135

Razprave – zgodovina športa

Bojan Pollak
Alpinistični odsek PD Kamnik
v zadnjih desetih letih 155

Razprave – zgodovina obrti

Jasna Paladin
Svečarska in medičarska delavnica
v Lectarjevi hiši v Kamniku 167

Vilko Rifel
Apnarska dejavnost na območju dolin
Kamniške Bistrice in Črne 183

Vilko Rifel
Kamniški podobar Franc Ksaver Tončič 207

Razprave – bibliotekarstvo

Andreja Štorman
O bibliografiji Gašperja Križnika 217

Razprave – zgodovina jezikoslovja

Matej Hriberšek
Od Tuhinja do Novega mesta 229

Razprave – zgodovina glasbe

Marinka Mošnik
P. Angelik Hribar (1843–1907) 239

Razprave – zgodovina filma

Stanko Šimenc
Filmska podoba Kamnika 249

Razprave – arheologija

Janja Železnikar
Najstarejša doslej raziskana ovalna
pastirska bajta na Veliki planini 259

Razprave – naravoslovje

Tjaša Tolar
Katarina Čufar
Les iz Mlinarjevega stanu Za Koglom
in njegov raziskovalni potencial 273

Borut Toškan
Živalski ostanki iz Mlinarjevega
stanu Za Koglom 277

Branko Vreš
Brane Anderle
Tatjana Čelik
Božo Drovenik
Andrej Seliškar
Rastlinstvo Menine planine 279

Božidar Drovenik
Hrošči kozlički (*Cerambycidae*) na Kamniškem 301

Danijel Bezek
O življenju, ki ga ni več 311

<i>Vido Kregar</i> Veternice in reševanje oskrbe z vodo na Kamniških planinah	315
---	-----

Razprave – paleontologija

<i>Jure Žalohar</i> <i>Tomaž Hitij</i> Kako smo v Tunjicah odkrili najstarejše fosile morskih konjičkov na svetu	319
---	-----

<i>Matija Križnar</i> <i>Katarina Čufar</i> Fosilni les <i>Carapoxylon</i> iz spodnjemiocenskih plastí pri Komendi	331
---	-----

<i>Matija Križnar</i> <i>Davo Preisinger</i> Rak <i>Coeloma</i> iz govške formacije Tunjiškega gričevja	335
--	-----

<i>Aleksander Sarnavsky</i> 70 let od najdbe mamuta v Nevljah	339
--	-----

Pesniki in slikarji

<i>Anica Gladek</i> o sebi	343
----------------------------------	-----

<i>Urška Tomec</i> o sebi	345
---------------------------------	-----

<i>Barbara Savenc</i> S črto skozi življenje <i>Tone Žnidaršič</i> (1923–2007)	347
--	-----

<i>Barbara Savenc</i> Slikarsko srce v zavetju tehničnega duha <i>Bogdan Potnik</i> (1927)	357
--	-----

Naš pogovor

<i>Franc Svetelj</i> Prof. dr. Vladimir Klemenčič: Podgorje – vzorčni primer preučevanja problematike vasi in podeželja	363
--	-----

<i>Igor Jurič</i> Marko Prezelj: »Alpinizem je način življenja.«	369
---	-----

Ljudje in čas

<i>Mirko Juteršek</i> Tomaž Perko – slikar pri šestdesetih	379
---	-----

<i>Bogomir Kovač</i> Cene Matičič, kamniški polihistor	383
---	-----

<i>Marko Lesar</i> Emilijan Cevc (1920–2006)	389
---	-----

<i>Jože Pavlič</i> Profesorica Anda Peterlin (1922–2006)	393
---	-----

<i>Janja Železnikar</i> Moj spomin na dr. Toneta Cevca (1932–2007)	399
--	-----

<i>Janez Majcenovič</i> Listi iz perovske kronike (Ob 120-letnici rojstva prof. Ivana Mazovca)	401
--	-----

Kamniški zbornik XIX

Izdaja:

Občina Kamnik

Ureja uredniški odbor:

dr. Božidar Drovenik,
Tone Ftičar,
Marjeta Humar, prof., spec. v hum.,
Tina Romšak, prof.,
Jasna Paladin, univ. dipl. etn. in kult. antr.,
Barbara Savenc, dipl. umet. zgod.,
Anton Tone Smolnikar,
Breda Vukmir Podbrežnik, prof.,
Milan Šuštar, prof.

Lektorja in korektorja:

Milan Šuštar, prof.,
Marjeta Humar, prof., spec. v hum.

Angleški povzetki:

Denis Majzelj, prof.

Grafična oprema in oblikovanje:

Dušan Sterle, slikar in graf. oblikovalec

Računalniška obdelava besedila:

Sašo Matičič,
Studio Dataprint, d. o. o.

Tisk:

Gorenjski tisk, d. d.

Naklada:

2000 izvodov

Kot vinjete so uporabljene fotografije Kamnika in okolice, ki jih je iz zraka posnel Primož Hieng. Na platnicah so fotografije iz lapidarija Medobčinskega muzeja Kamnik: relief z angelom grbonoscem, ki nosi grb Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti, avstrijski (habsburški) grb, grb vojvodine Kranjske in grb mesta Kamnik, ok. 1490. Hrani Medobčinski muzej Kamnik. Fotografijo je posnel Sašo Matičič.

V Kamniku, marca 2008

